

Wensen en bedenkingen
Concept RES Holland Rijnland

Organisatie

Gemeente Alphen aan den Rijn

Gemeente Hillegom

Gemeente Kaag en Braassem

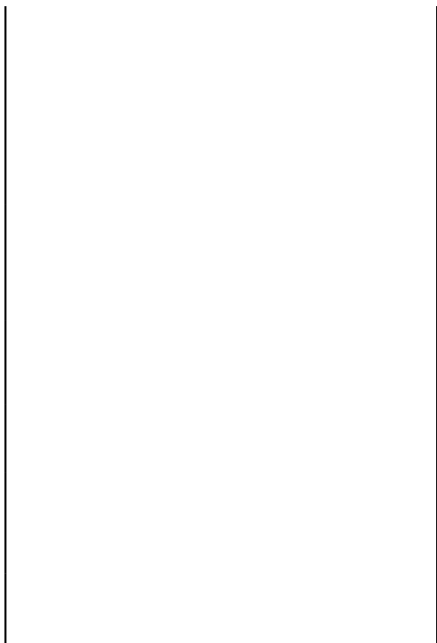
Gemeente Katwijk

Gemeente Leiden

Gemeente Leiderdorp

Gemeente Lisse

Gemeente Nieuwkoop

Gemeente Noordwijk

Gemeente Teylingen

Gemeente Voorschoten

Gemeente Zoeterwoude

Hoogheemraadschap van Rijnland

Programmaraad RES Holland Rijnla

AGV

Provincie

Wensen en bedenkingen

A1. We dringen er op aan dat de inspanningen in regionaal verband op korte termijn ook gericht zijn op het binnen halen van restwarmte uit Rotterdam voor een groter deel van de regio Holland Rijnland.

A2. We vragen om herbezinning op de harde restricties om te zoeken naar mogelijkheden voor opwek van duurzame elektriciteit die passen binnen de denkrichtingen.

A3. We dringen er bij Holland Rijnland op aan om in het kader van de verduurzaming van de mobiliteit in de regio de provincie op te roepen het OV op zo kort mogelijke termijn te verduurzamen, via het bestek van de komende aanbesteding Zuid-Holland Noord, en als gemeenten in de regio daartoe proactief de mogelijkheden voor opwek en de daarbij benodigde infrastructuur nabij OV-knooppunten te inventariseren en onder de aandacht te brengen van de partijen die betrokken zijn bij de concessie Zuid-Holland Noord.

A4. We willen de Regionale Energie Transitie niet alleen zien als een bestuurlijk- en technisch vraagstuk maar ook als een sociaal vraagstuk.

A5. Voor de uitwerking naar één ruimtelijke denkrichting gaat de voorkeur van Alphen aan den Rijn uit naar de denkrichting Infrastructuur en Landschap.

A6. Trek de verhouding van opwek van duurzame elektriciteit tussen zonne- en windenergie gelijk, voor een meer evenredige verdeling.

H1. Wij vragen Holland Rijnland om actief voor de regio te lobbyen op het aansluiten van zoveel mogelijk gemeenten aan het warmtenet dat gevoed wordt met restwarmte uit Rotterdam. En waar dit op korte termijn niet mogelijk is, een perspectief te bieden voor mogelijke aansluiting op de lange termijn.

H2. Wij vragen Holland Rijnland om het maken van afspraken over bronverdeling m.b.t. de warmtetransitie te begeleiden en snel in gang te zetten. Dit om een logische bronverdeling tot stand te brengen i.p.v. 'wie het eerst komt, wie het eerst maakt'. Het gaat hier hoofdzakelijk om aquathermiebronnen, zoals de Ringvaart en de Kagerplassen, en geothermiebronnen.

H3. De voor de Duin- en Bollenstreek kenmerkende (beschermd) bollengronden zijn voor onze subregio van grote cultuurhistorische waarde. Wij steunen de opgave zoals vastgelegd in de Regionale Energiestrategie (RES) en willen hierin ons aandeel nemen, maar zijn niet voornemens om een onevenredig groot deel van duurzame opwekking te realiseren op deze beschermde bollenvelden.

H4. Wij vragen Holland Rijnland om de kaarten horend bij de zoekgebieden of het referentiebeeld te herzien en te ontdoen van feitelijke onjuistheden, zoals bijvoorbeeld het plaatsen van zonnepanelen op een begraafplaats in de gemeente Katwijk.

H5. Wij vragen Holland Rijnland in de RES 1.0 uitdrukkelijk aandacht te besteden aan de omvang van de verwachte elektriciteitstoename naar aanleiding van het elektrificeren van (een deel van) de warmtevraag.

H6. Wij vragen Holland Rijnland om in het traject naar de RES 1.0 niet te kiezen voor een van de twee denkrichtingen, maar komen tot een denkrichting waarin gebruik wordt gemaakt van alle bouwstenen, waarbij per subregio voor verschillende bouwstenen gekozen kan worden; tevens vragen wij Holland Rijnland om de uiteindelijke denkrichting voldoende concreet te maken, zodat inwoners deze kunnen herkennen vanuit hun belevingswereld en beter kunnen beoordelen; naar aanleiding van het elektrificeren van (een deel van) de warmtevraag.

H7. We vragen Holland Rijnland om op korte termijn duidelijke kaders te schetsen ten aanzien van participatie en communicatie en de rol die zij hierin willen spelen.

H8. We zien een belangrijke rol weggelegd voor energiecoöperaties als aanjager van duurzame en lokale initiatieven. In die hoedanigheid vragen wij Holland Rijnland om energiecoöperaties een duidelijke rol te geven in het vervolgtraject richting de RES 1.0.

H9. Wij vragen Holland Rijnland om in het proces richting de RES 1.0 inzichtelijk te maken welk financieel instrumentarium beschikbaar is, zowel vanuit de regio als hogere bestuurslagen, en inzichtelijk te maken hoe de beschikbaarheid van financiële middelen afweegt tegen de haalbaarheid en betaalbaarheid van voorgenomen ambities en doel.

H10. Wij vragen provincie Zuid-Holland om helderheid te verschaffen over haar rol in het vervolgtraject richting de RES 1.0 constructief mee te werken aan het realiseren van een maximaal bod zoals verwoord in paragraaf 5.2 van de concept RES 1.0. Hierbij gaat het met name om haar bestuurlijke positie ten aanzien van haar coalitieakkoord en de belemmeringen die dit oplevert ten aanzien van de ruimtelijke inpassing van duurzame energieopwekking.

H11. We vragen Holland Rijnland om een effectieve lobby vorm te geven voor aanvullend landelijke regelgeving en helder instrumentarium essentieel voor de volgende fase van het RES-proces, zoals bijvoorbeeld maatregelen om te sturen op energiebesparing van particulieren en woningbouwcorporaties.

H12. Wij vragen Holland Rijnland om de concurrentie tussen de verschillende ruimtevragers, zoals bijvoorbeeld mobiliteit, woningbouw, en de opwekking van duurzame energie in relatie tot het (cultuur-)landschap inzichtelijk te maken binnen de RES 1.0.

H13. Wij vragen Holland Rijnland om in het traject naar de RES 1.0 afstemming te zoeken met omliggende energieregio's.

KB1. Voor energiebesparing zien wij een stevige ambitie op het bordje van de gemeenten (in samenwerking met de omgevingsdienst, de woningbouwcorporaties, de energiecoöperaties, wijkverenigingen en het bedrijfsleven). Op dit moment 'verleiden' van inwoners en kleine bedrijven het enige instrumentarium dat gemeentes tot hun beschikking hebben. Holland Rijnland geeft aan dat het Rijk hierin een belangrijke rol speelt in het op tijd beschikbaar stellen van aanvullend instrumentarium. Wij zien een risico in het niet behalen van de ambitie vanuit het Energieakkoord van Holland Rijnland uit 2015 voor energiebesparing met als gevolg een grotere opgave rond duurzame opwek. In de volgende fase zien we daarom graag hoe energiebesparing zwaarder kan worden ingezet.

KB2. Voor wat betreft de warmterotonde vanuit Rotterdam: hier hebben wij geen bezwaar tegen. Wij verwachten echter niet dat deze warmterotonde tot en met Kaag en Braassem zal reiken. Voor onze omgeving zullen andere, creatieve oplossingen moeten komen die voorkomen dat alle warmte geëlektrificeerd moet worden opgewekt (en daarmee een nog hogere claim op het elektriciteitsgebruik zal leggen en daarmee voor een grotere opwekopgave).

KB3. Op dit moment worden overal in Europa in sneltreinvaart gasnetten aangelegd omdat aardgas als relatief 'schone' brandstof wordt gezien, die zeker nodig is in de transitiefase naar verder vergroening. Daarnaast worden de kansen van het de toekomst gebruiken van het bestaande gasnet voor het transport van waterstof, met de dag hoger ingeschat. Het is daarvoor hoogst onverstandig op dit moment afscheid te nemen van ons uitgebreide en goed functionerende gasnet, wat later een belangrijke rol in de energietransitie kan vervullen. Wij zouden graag willen dat de instandhouding van het bestaande gasnet een plaats krijgt in de concept RES.

KB4. Wij ondersteunen de regionale aanpak voor de duurzame opwek, tegelijkertijd willen wij aangeven dat het voor ons niet vanzelfsprekend is dat wij als gemeente Kaag en Braassem de verduurzaming voor de regio oplossen. We zien daarbij ook een relatie met het in beeld brengen van andere ruimtelijke claims binnen de regio (bedrijventerreinen, woningen, inclusief ruimtebeslag dat gekoppeld is aan het uitbreiden/verzwaren van het elektriciteitsnetwerk.) We begrijpen dat het nu nog te vroeg is, maar wij zijn van mening dat de nadere uitwerking in de volgende fase een integraal beeld zou moeten bevatten waarin ook de andere, hiervoor genoemde, ruimtelijke claims meegenomen worden en een koppeling gemaakt moet worden met de Omgevingsvisie.

KB5. De ligging van onze gemeente in het Groene Hart zien wij als een grote kwaliteit: het open landschap waarderen wij en willen we behouden. Bij voorkeur plaatsen we de energiebronnen nabij bestaande infrastructuren als A4 of N207. Voor de locatiekeuze hechten wij aan draagvlak van de omgeving en zetten wij ons er voor in dat de energieopbrengsten ten gunste komen aan (direct) omwonenden. Tegelijkertijd willen we ook ruimte bieden aan lokale initiatieven (zon of wind) opgezet worden en door particulieren.

KB6. Voor de volgende fase vinden wij het belangrijk dat verder gewerkt wordt aan de sociaal economische randvoorwaarden voor het realiseren van grootschalige duurzame opwek. Dit houdt in hoe en op welke manier de inwoners kunnen meeprofiteren van de opwek in hun omgeving. Zonder gemeenten lokaal maatwerk te ontzeggen, moeten we in de regio naar een gelijk speelveld en duidelijkheid voor onze inwoners en kan het niet zo zijn dat elke gemeente afwijkende voorwaarden voor inwoners kent.

KB7. De aanleg van zonnevelden hebben een enorme impact op ons open landschap en dragen daarnaast relatief beperkt aan de opwek van duurzame energie. Als Kaag en Braassem spreken wij ons daarom uit tegen de aanleg van deze zonnevelden.

KB8. Voor wat betreft duurzame mobiliteit zien wij een leidende rol, met name voor het rijk, om het aandeel van de A4 op de totale CO2-uitstoot door verkeer en vervoer in Holland Rijnland te beperken.

KB9. Gelet op de zich snel ontwikkelende technologie en het niet willen doorvoeren van onherroepelijke ingrepen, roepen wij op zo veel mogelijk te temporiseren met de meest ingrijpende maatregelen. En de komende 10 jaar vooral in te zetten op 'niet-regret' maatregelen, om zo later in te kunnen spelen op het beschikbaar komen van technologische ontwikkelingen met minimale impact op landschap en ruimtegebruik.

KB10. Als het gaat om de bandbreedte met een boven- en ondergrens van het bod in deze RES, zouden wij graag zien dat in een bijlage de boven- en de ondergrens verder uiteen wordt gezet, inclusief een overzicht van de restricties die ervoor zorgen dat de realisatie lager binnen de bandbreedte uitkomt.

KW1. Met de partners in de regio onder duidelijke randvoorwaarden (financiële consequenties, businesscase, ruimtelijke planning, warmtevraag, Warmtewet 2.0, risicoanalyse en landelijke tegemoetkoming) inzetten op de komst van restwarmte uit Rotterdam.

KW2. Biomassa voor invulling van de energievraag - en met name het gebruik van bomen en struiken -afwijzen.

KW3. Met de partners in de regio binnen 3 maanden komen tot één voorkeursdenkrichting voor duurzame opwekking en een realistisch overzicht van deze opgave per gemeente.

KW4. Bij de vaststelling van de RES 1.0 moeten scenario's zijn uitgewerkt die zorgen voor een stabiel elektriciteitsnet en

KW5. In de RES en het participatietraject moet uitgebreid aandacht zijn voor het onderwerp 'arbeidsmarkt' en 'onderwijs', waarbij als voorbeeld de reeds opgestelde uitgangspunten uit de RES van Zeeland kunnen worden genomen.

KW6. Vanuit haar regierol moet Holland Rijnland een duidelijke leidende rol nemen in het proces naar de RES 1.0 en duidelijkheid geven over de positie van de provincie Zuid Holland.

KW7. Vanuit haar regierol moet Holland Rijnland duidelijke kaders stellen voor de volgende fase van het RES proces.

KW8. Vanuit haar regierol moet Holland Rijnland een duidelijk beeld schetsen van wat een kosten-effectieve aanpak is, zo het voor gemeenten duidelijk wordt wat hun handelingsperspectief is en zij zoveel mogelijk in staat worden gesteld ervoor te zorgen dat de kosten van de energietransitie evenwichtig en rechtvaardig worden verdeeld.

KW9. Vanuit haar regierol moet Holland Rijnland lobbyen voor aanvullende landelijke regelgeving en een helder instrumentarium tijdens de volgende fase van het RES proces.

LD1. In de Concept-RES ligt de focus op zonneweides en zon op grote daken. In onze verstedelijkte regio hebben niet alle zonnepanelen op grote daken impact, alle particuliere daken vol zonnepanelen heeft zeker ook impact. Wij vragen Holland Rijnland om dit expliciet mee te nemen in de RES 1.0.

LD2. Binnen de uitvoeringslijn Warmte zijn we afhankelijk van twee belangrijke bovenregionale ontwikkelingen, namelijk de Warmtewet 2.0 en de verbinding met het restwarmtenet uit Rotterdam. We vragen het AB van Holland Rijnland nadrukkelijk hier aandacht voor te hebben en roepen het AB op de lokale restwarmtevraag te inventariseren en regionaal een bod richting de leveranciers uit te brengen, omdat dit helpt de onzekerheden te verminderen.

LD3. Wij zien het belang van energiecoöperaties om te participeren in de RES en eigenaar te zijn van de op te wekken duurzame energie. Wij vragen Holland Rijnland dit nadrukkelijker op te nemen in de RES 1.0

LD4. We signaleren dat toekomstperspectief ontbreekt rondom afstemming met andere ruimtevragers, zoals bedrijventerreinen, laadinfrastructuur en netinfrastructuur. Wij vragen Holland Rijnland dit mee te nemen in de RES 1.0

LD5. Wij wensen dat de Provincie Zuid-Holland een actievere rol speelt in het RES-dossier en dat zij hun terughoudendheid loslaat.

Ldorp1. Terugdringen van de energievraag: Het besparen van energie zien wij als een belangrijke pijler binnen de regionale energiestrategie. Het is positief dat dit onderdeel een prominente plek heeft gekregen in de strategie. We realiseren ons dat voor dit onderdeel de gemeente samen met haar inwoners aan zet is en hiervoor concrete plannen moeten opstellen. Om de energiebespaardoelstellingen te kunnen realiseren is het noodzakelijk dat er vanuit het rijk instrumenten beschikbaar komen om besparingen in en om het huis te stimuleren en ondersteunen met een aantrekkelijk aanbod van besparingsmogelijkheden. Hier kan geen sprake zijn van dwang. We roepen Holland Rijnland expliciet op om bij het Rijk aan te dringen op het beschikbaar stellen van adequate instrumenten.

Ldorp2. Geef plaats aan zon op particuliere daken: Bij zonne-energieopwekking wordt in de concept-RES de nadruk gelegd op grootschalige zonneweides en zon op grote daken. Energieopwekking met zonnepanelen op particuliere daken is in de concept-RES ondergebracht als besparing. Het is hierdoor minder zichtbaar in de plannen. Dit terwijl groei hiervan, gezien ruimteclaim van de energietransitie in regio Holland Rijnland, zeker een substantieel aandeel kan spelen in de opwek van duurzame energie. Wij verzoeken u om in de RES 1.0 de zon op particuliere daken als aparte categorie onder energieopwekking op te nemen (en daarmee niet langer als besparingsmogelijkheid te beschouwen).

Ldorp3. Restwarmte uit Rotterdam noodzakelijk: Wij vinden het van groot belang dat wij als regio sterk in zetten om restwarmte vanuit de Rotterdamse haven hierheen te krijgen. Alleen op deze manier kunnen wij in onze warmtevraag voorzien. Wij verzoeken Holland Rijnland uitdrukkelijk om in de RES 1.0 duidelijkheid te geven over de haalbaarheid van restwarmte van Rotterdam voor onze regio. Indien blijkt dat restwarmte geen haalbare optie of te onzeker is, dan vragen wij Holland Rijnland een alternatieve plan op te nemen in de RES 1.0.

Ldorp4. Waterstof voor verwarming en opslag: Waterstof kan een belangrijke rol spelen in de energietransitie. Enerzijds als opslagmedium (zie ook W&88), anderzijds voor verwarming van gebouwen. De gemeente Leiderdorp onderzoekt graag de mogelijkheden van waterstof als serieus alternatief om aardgas te vervangen en zo op een duurzame manier in onze warmtebehoefte en energieopslag te voorzien. Wij vragen Holland Rijnland dan ook om in de definitieve RES de positie van waterstof in de energietransitie specifiek voor onze regio in kaart te brengen, inclusief een benodigde vergelijking van investeringen en kosten.

Ldorp5. Solidariteit in ambitie: Bij de uitwerking van een ruimtelijke denkrichting vinden wij het belangrijk om te komen tot een realistische en regionaal gedragen denkrichting. Hierbij ook aandacht te hebben voor een evenredige verdeling van zonne- en windenergie voor het opwekken van duurzame elektriciteit. En verder, zoekgebieden te concretiseren en onze inwoners, instellingen en ondernemers hierin te betrekken.

Ldorp6. Ambitie van Leiderdorp: De gemeente heeft in 2016 een verkenning uitgevoerd naar de mogelijkheden van windenergie. Wij vragen Holland Rijnland kansrijke locaties in Leiderdorp te vergelijken met alternatieve locaties in de regio mee te nemen in de uitwerking van de denkrichting(en). Wij vinden dat de RES 1.0 op basis van een integrale afweging, met de andere ruimtevragen, tot stand moet komen.

Ldorp7. Landelijke regie: Naast de ruimtelijke invloed van windturbines en zonnevelden is er ook ruimte nodig voor het elektriciteitsnetwerk om de duurzame opwek te kunnen faciliteren. Dit gaat gepaard met een forse ruimteclaim. Voor het realiseren van de benodigde infrastructuur (waaronder de onderstations) is gemiddeld vijf tot tien jaar nodig. Er is stevige regie nodig ook bovenregionaal om invulling te geven aan de uitdagingen die wij hebben op het gebied van de energieinfrastructuur. Wij vragen Holland Rijnland om deze rol expliciet op te nemen in de RES 1.0.

Ldorp8. Aandacht voor opslag van energie: Opslag van energie gaat wat ons betreft een belangrijke rol spelen in het elektriciteitsnetwerk om instabiliteit in het netwerk op te vangen, dit ook in relatie tot de opgave om de bestaande infrastructuur met onderstations uit te breiden. In de voorliggende concept RES is hier nog onvoldoende aandacht voor. Om efficiënt gebruik te maken van de energie-infrastructuur moeten we ook inzetten op opslag van energie (in de wijken, op gemeenteniveau en regionaal).

Ldorp9. Focus op fiets: Wij pleiten bij het thema mobiliteit om sterker in te zetten op het gebruik van fiets en openbaar vervoer door deze vervoermiddelen als meest logische/voorkeursmodaliteit te laten zijn op met name korte en regionale afstanden. Deze wijze maken we van de fiets en het openbaar vervoer een volwaardig alternatief voor de auto.

Ldorp10. Door de coronacrisis zijn mensen genoodzaakt om te thuiswerken. Dit heeft impact op werksituatie en mobiliteit. Mogelijk verandert door deze crisis de kijk op de werksituatie en de mobiliteit blijvend. Wij vragen Holland Rijnland om in de definitieve RES deze inzichten mee te nemen en een plek te geven in de RES 1.0.

Ldorp11. Integrale afweging in schaarse ruimte: De energietransitie zal een forse impact op beschikbare ruimte hebben. Ruimte die, zeker in onze regio, schaars is en die we ook voor andere opgaven, zoals de woningopgave en bedrijventerreinen willen benutten. Wij vinden dat de RES 1.0 op basis van een integrale afweging, met de andere ruimtevragen, tot stand moet komen. Daarbij moet ook nadrukkelijk rekening worden gehouden met waarden als natuur, landschap, biodiversiteit en recreatie. Daarnaast verzoeken wij u in de RES 1.0 ook aansluiting te zoeken bij beleidsinitiatieven van andere domeinen, waaronder de bedrijventerreinenstrategie en het Rode boekje van Holland Rijnland.

Ldorp12. Laat geen ruimte onbenut: Wij willen, naast het belang van de integrale afweging met andere ruimtevragers, vragen om in de toekomstige locaties geen volgorde/prioritering aan te brengen. De (omvang van de) opgave vereist dat kansen benut moeten worden (uiteraard mits voorzien van een goede inpassing). Prioritering in locaties verhoogt het risico dat kansen onbenut blijven en verlaagt het tempo van realisering van de opgave.

Ldorp13. Inwoners aan zet: Wij vragen u in het kadervan de RES 1.0 om een stevig participatie en communicatieproces op te zetten om ook onze inwoners, instellingen en ondernemers te betrekken bij de totstandkoming van dit document. Wij zien van Holland Rijnland de rol om hiervoor een strategie te ontwikkelen en de gemeente hierin te ondersteunen.

Ldorp14. Woonlastenneutraliteit: De Gemeente Leiderdorp verzoekt Holland Rijnland om aandacht te geven aan de woonlastenneutraliteit in de RES L.0, dit begrip verder te operationaliseren, en deze belofte inzichtelijk en concreet te maken voor haar inwoners.

LS1. Lisse loopt behoorlijk in de pas wat de doelstellingen voor energiebesparing betreft. Als gemeente maken wij ons desalniettemin zorgen over de groeiende elektriciteitsvraag door o.a. de verduurzaming van de gebouwde omgeving, de toenemende digitalisering, nieuwe vormen van communicatie en elektrisch vervoer. Wij vragen Holland Rijnland dan ook om mee te nemen in de scenario's van de RES 1.0.

LS2. Het gebruik van restwarmte uit Rotterdam is cruciaal voor het invullen van de verduurzamingsopgave in Holland Rijnland. Lisse denkt geen gebruik te kunnen maken van restwarmte uit Rotterdam.

LS3. Wij vragen Holland Rijnland eveneens snel aan de slag te gaan met onderzoek naar de mogelijkheden van opslag en infrastructuur van de nieuwe energiebronnen, plus de bijbehorende ruimtevraag hiervoor. Naast de reeds opgenomen opties denken wij bijvoorbeeld aan het gebruik maken van Warmte Koude Opslag (WKO).

LS4. Op dit moment heeft een consortium een exploratievergunning voor diepe geothermie voor o.a. in de Duin- en Bollenstreek in voorbereiding. De verwachting is dat dit consortium deze vergunning in april 2020 indient. Wanneer blijkt dat vergunning verleend wordt en het consortium op termijn daadwerkelijk vruchtbare resultaten behaalt, dan ziet Lisse de resultaten hiervan graag meegenomen worden in de RES 1.0.

LS5. De benodigde warmte voor Lisse wordt mogelijk uit geothermie, aquathermie en zonthermie in onze regio gehaald. Wij vragen Holland Rijnland om bij de keuze voor geothermie aandacht te hebben voor:

1. De levensduur van geothermiebronnen in relatie tot de kosten. We geven de voorkeur aan hernieuwbare bronnen van energie.
2. De invloed van geothermie op het grondwater. De bollenteelt, waar onze regio wereldberoemd om is, is afhankelijk van een specifieke grondwaterstand. Elke mogelijke invloed moet goed worden onderzocht.
3. De invloed van geothermie op drinkwater. Vlak bij onze regio wordt drinkwater gewonnen. Elke mogelijke invloed hierop moet goed worden onderzocht.

LS6. Wij vragen Holland Rijnland om in de RES 1.0 inzichtelijk te maken wat de verwachte toename van de elektriciteitsvraag is wanneer (een deel van) de warmtevraag, met name in de gebouwde omgeving, wordt geëlektrificeerd;

LS7. De voor de Duin- en Bollenstreek kenmerkende (beschermd) bollengronden die onder het GOM-mandaat vallen zijn voor Lisse van grote cultuurhistorische en economische waarde. Wij steunen de opgave zoals vastgelegd in het Energieakkoord Holland Rijnland en de Regionale Energiestrategie (RES), maar zijn niet van plan om duurzame opwekking, opslag of infrastructuur hiervoor te realiseren op deze beschermd bollenvelden. De voorkeur voor de ruimtelijke inpassing van duurzame opwekking gaat wat Lisse betreft dan ook uit naar langs infrastructuur.

LS8. In het energieakkoord van 2017 is afgesproken om 80% van de duurzame opwekking te realiseren binnen de eigen energieregio. Deze ambitie wordt overgenomen in de voorliggende concept RES. Lisse vraagt zich af of dit een realistische doelstelling is en wacht de eerste doorrekening van het Planbureau van de Leefomgeving (PBL) af om stelling in te nemen.

LS9. Lisse erkent dat wind- en zonne-energie op dit moment de meest voor de hand liggende modaliteiten zijn voor de verduurzamingsopgave. Het is echter van groot belang dat alternatieve duurzame energiebronnen niet buiten beschouwing gelaten worden. Lisse vraagt Holland Rijnland om alternatieve energiebronnen, zoals bijvoorbeeld waterstof, als volwaardige opties mee te nemen in de RES 1.0. In volgende versies van de RES zien wij ook graag duidelijkheid vanuit het Rijk over andere opties voor de langere termijn: thorium, kernfusie, waterkracht, duurzaam gas van elders, en Europese netwerken.

LS10. Wij vragen Holland Rijnland om de concurrentie tussen de verschillende ruimtevragers, zoals bijvoorbeeld mobiliteit, woningbouw, en de opwekking van duurzame energie in relatie tot het (cultuur-)landschap inzichtelijk te maken binnen de RES 1.0.

LS11. Wij vragen Holland Rijnland om de kaarten horend bij de zoekgebieden of het referentiebeeld te herzien en te ontwerpen van feitelijke onjuistheden, zoals bijvoorbeeld het plaatsen van zonnepanelen op een begraafplaats in de gemeente Katwijk.

LS12. Lisse grenst o.a. aan de Ringvaart, waarin aquathermie een potentiële duurzame energiebron is. Wij vragen Holland Rijnland om het maken van afspraken over bronverdeling m.b.t. de warmtetransitie te begeleiden en snel in gang te zetten. Het gaat hier hoofdzakelijk om aquathermiebronnen, zoals de Ringvaart en de Kagerplassen, en geothermiebronnen;

LS13. Om de doelstellingen ten aanzien van duurzame mobiliteit te realiseren zal er op lokaal niveau gewerkt worden aan uitrollen van duurzame laadinfrastructuur. Ondanks dat Lisse zich wil houden aan de doelstellingen zoals opgenomen in het Energieakkoord en de concept RES moet voorkomen worden dat er wildgroei van laadinfrastructuur zal plaatsvinden. Lisse vraagt Holland Rijnland om hier in het vervolgtraject richting de RES 1.0 rekening mee te houden.

LS14. We zien een belangrijke rol weggelegd voor energiecoöperaties als aanjager van duurzame en lokale initiatieven. In die hoedanigheid vragen wij Holland Rijnland om energiecoöperaties een duidelijke rol te geven in het vervolgtraject richting de RES 1.0.

LS15. Wij vragen Holland Rijnland om op korte termijn duidelijke kaders te schetsen ten aanzien van participatie en communicatie en de rol die zij hierin nemen.

LS16. Lisse maakt zich zorgen over de haalbaarheid en betaalbaarheid van de energietransitie. Wij vragen Holland Rijnland om in het proces richting de RES 1.0 inzichtelijk te maken welk financieel instrumentarium er beschikbaar is, zowel vanuit de regio als hogere bestuurslagen, en inzichtelijk te maken hoe de beschikbaarheid van financiële middelen afweegt tegen de haalbaarheid en betaalbaarheid van voorgenomen ambities en doelstellingen in de RES.

LS17. Wij vragen provincie Zuid-Holland om helderheid te verschaffen over haar rol in het vervolgtraject richting de RES. Hierbij gaat het met name om haar bestuurlijke positie ten aanzien van haar coalitieakkoord en de belemmeringen die dit oplevert ten aanzien van de ruimtelijke inpassing van duurzame energieopwekking. Wij vragen de provincie constructief mee te werken aan het opstellen en uitvoeren van de komende (concept-)RESsen.

LS18. We vragen Holland Rijnland om een effectieve lobby vorm te geven voor aanvullend landelijke regelgeving en helder instrumentarium essentieel voor de volgende fase van het RES-proces, zoals bijvoorbeeld maatregelen om te sturen op energiebesparing van particulieren en woningbouwcorporaties.

N1. Verzoekt Holland Rijnland een hogere ambitie wat betreft 'zon op dak' dan de genoemde 50% te gaan ambiëren in de RES 1.0. op te nemen en het inzetten op het opheffen van de belemmeringen hiervoor als nadrukkelijk actiepoint te agenderen in het aanloop daarnaartoe.

N2. Nieuwkoop vindt het van groot belang dat sterk wordt ingezet op het binnenhalen van restwarmte naar de regio Holland Rijnland vanuit de haven van Rotterdam.

N3. Nieuwkoop is onaangenaam verrast dat restricties rond Natura 2000 gebieden, die ten tijde van de voorbereiding en afsluiting van het Regionaal Energieakkoord erkend en gerespecteerd werden, in de concept RES 1.0 ter discussie worden gesteld. Voor Nieuwkoop is plaatsing van windturbines en zonnevelden in Natura 2000 en NNN gebieden onacceptabel. Nieuwkoop stelt zich op het standpunt dat deze zoeklocaties op de kortst mogelijke termijn geschrapt moeten worden en de restricties rond Natura 2000 en aansluitende bufferzones zoals deze in Europese regelgeving betreffende windmolens in relatie tot Natura 2000 gebieden zijn vastgelegd, worden gerespecteerd.

N4. Nieuwkoop vindt het van belang dat bij de uitwerking naar één ruimtelijke denkrichting alle restricties, met als onderleg het referentiebeeld van de Provincie Zuid-Holland, worden betrokken om op deze wijze te komen tot één realistische, regio gedragen en participatie-waardige kaart.

N5. Nieuwkoop is van mening dat opwek van duurzame elektriciteit langs grote infra mogelijk moet worden gemaakt. Wat betreft wegeninfrastructuur komen daarvoor allereerst de N11, A4 en A44 in aanmerking.

N6. Om een uitspraak te doen over de kansrijkheid van beoogde ontwikkelingslocaties en toekomstige aanvragen voor zonnevelden te kunnen toetsen, pleit Nieuwkoop om nog dit jaar binnen Holland Rijnland een regionaal ruimtelijk en sociaaleconomisch afwegingskader voor specifiek zonnevelden op te stellen.

N7. Nieuwkoop pleit ervoor om in de uitwerking naar een definitieve RES nadrukkelijk aandacht te hebben of de Coronacrisis andere inzichten heeft opgeleverd over duurzame mobiliteit.

N8. In het vervolgtraject naar een definitieve RES zijn wat Nieuwkoop betreft de ruimtelijke randvoorwaarden - met inachtneming van bescherming van belangrijke waarden zoals natuur, recreatie en cultuurhistorische waarden - bepalend of een gebied kansrijk is voor duurzame energieopwekking.

N9. Nieuwkoop is van mening dat in een definitieve RES nadrukkelijk aandacht moet zijn voor de afstemming met andere ruimtevragers en vindt het van belang dat hierover het maatschappelijk gesprek wordt aangegaan.

N10. Nieuwkoop acht het van belang dat in de uitwerking naar een definitieve RES er nadrukkelijk aandacht is voor de milieueffecten (CO2 en NOx) van de uitbreiding van duurzame elektriciteitsproductie, het winnen en/of gebruik van restwarmte en de toepassing van nieuwe mobiliteitsvormen.

N11. Nieuwkoop vraagt Holland Rijnland om op korte termijn met een participatie en communicatiestrategie te komen met daarbij de rol die zij hierin nemen ter ondersteuning van het lokale participatietraject.

N12. Nieuwkoop is daarom van mening dat de concept RES 1.0 - nog - niet gezien kan worden als een bod, maar gezien moet worden als een vingeroefening en denkrichting om te gaan komen tot een participatiewaardige kaart, waarmee zowel regio als lokaal het participatie-proces, dat leidt tot de definitieve RES 1.0, kan worden ingegaan.

N13. Nieuwkoop staat daarom voor het vervolg een op transitie gerichte aanpak voor met een degelijke en zorgvuldige voorontwikkelingsfase. In die fase kan door participatie en co-creatie met de bevolking en met relevante stakeholders en koplopers een goede basis gelegd worden. Die voorontwikkelingsfase kan dan gevolgd worden door een versnelling in de uitvoeringsfase (de RES 1.0).

N14. Nieuwkoop betwijfelt of de doelstelling van 80% opwek in eigen regio met het oog op 2050 haalbaar is en pleit ervoor deze als een voorlopig en dynamisch doel moet worden beschouwd. Bij de tweejaarlijkse herijking van de RES moet dit doel steeds opnieuw geëvalueerd worden op noodzaak en haalbaarheid op basis van indicatoren binnen de regio en binnen Nederland als geheel. Nieuwkoop vraagt Holland Rijnland om dit op te nemen in het proces rond de RES en verwijst daarbij nadrukkelijk naar het college van Rijksadviseurs, getiteld 'Via Parijs'.

N15. Nieuwkoop is van mening dat de (on)mogelijkheden van alternatieve energiebronnen en andere innovaties nadrukkelijk als volwaardige opties moeten worden meegenomen bij de tweejaarlijkse herijking van de RES en vraagt Holland Rijnland strategie te ontwikkelen om innovatieve technieken structureel te kunnen blijven monitoren en ondersteunen.

N16. Nieuwkoop benadrukt het belang van innovaties en is van mening dat bij het Rijk en provincie actief moet worden gelobbyd om nieuwe warmtebenutting (via geothermie, groen gas en waterstof) voor de regio te ontsluiten.

N17. Nieuwkoop wenst dat de regio zich actief positioneert als regio waar innovaties lokaal binnen proefprojecten nader onderzocht kunnen worden. Nieuwkoop wil daar best wel een pilot gemeente voor zijn.

N18. Nieuwkoop is daarom van mening dat de Wensen en Bedenkingen van de betrokken gemeenten een onlosmakelijk onderdeel van de concept-RES zullen zijn en blijven, zodat ze bij de verdere uitwerkingen van de concept RES zichtbaar en bruikbaar blijven.

N19. Verzoekt Holland Rijnland over het besluitvormingsproces duidelijkheid te verschaffen tijdens de AB vergadering van juni 2020 en/of zo nodig een helder geformuleerd voorstel voor te leggen om dit te bekrachtigen.

NO1. Wanneer we spreken over het besparen van energie, en met name elektriciteit ligt de opgave bij iedere gemeente individueel. Echter, in de besparingsopgave is geen rekening gehouden met een eventueel verhoogde vraag naar elektriciteit als gevolg van het uit-faseren van het aardgas gebruik binnen de gemeente. Wij zouden graag zien dat een eventueel verhoogde vraag naar elektriciteit in eerste instantie wordt verwerkt als een verhoging van de besparingsopgave, en pas in tweede instantie wordt verwerkt als een verhoging van de opwekopgave.

NO2. Gemeente Noordwijk zou graag zien dat bij de ruimtelijke inpassing van de opwekopgave de bollengronden, die van zowel economische, cultuurhistorische als toeristische waarde zijn, zoveel mogelijk worden ontzien.

NO3. Gemeente Noordwijk onderschrijft de opwekdoelstellingen van de concept-RES, die een extrapolatie van het Holland Rijnland Energieakkoord 2017 zijn. Zij onderschrijft daarmee ook de oproep in de concept-RES aan alle overheden om ruimtelijke restricties, als gevolg van bestaand of voorgenomen beleid, los te laten. Voorwaarde is daarbij wel dat alle partijen dit naar evenredigheid willen doen.

NO4. Deze regio kent een aantal opgaven die allemaal een ruimtelijk beslag hebben. Om aan al deze opgave recht te kunnen doen is een integrale ruimtelijke benadering noodzakelijk. De gemeente Noordwijk zou daarom deze vragen inzichtelijk willen hebben in de RES 1.0.

NO5. Het kaartmateriaal in de concept-RES bevat een aantal onvolmaaktheden en fouten. Noordwijk wil het kaartmateriaal graag 'op orde' hebben vóór dit gebruikt gaat worden in participatieprocessen.

NO6. In de nu beschreven denkrichtingen staat het potentieel van de gehanteerde bouwstenen vermeld voor de hele regio. Noordwijk zou graag een overzicht van dit potentieel per gemeente.

NO7. Wij vragen speciale aandacht voor de verhouding van wind- en zonne-opwek in de denkrichtingen. Niet alleen zijn de huidige verhoudingen op dit moment bijzonder ongunstig voor de netwerkinfra, maar door de huidige verhoudingen gaan wellicht meer hectaren verloren voor andere toepassingen dan noodzakelijk.

NO8. Het gebruik van restwarmte uit Rotterdam is cruciaal voor het invullen van de verduurzamingsopgave in Holland Rijnland. Wij vragen Holland Rijnland daarom om actief te lobbyen op het aansluiten van zoveel mogelijk gemeenten aan het warmte uit Rotterdam. Indien dit op korte termijn niet mogelijk is, vragen wij Holland Rijnland een perspectief te bieden voor mogelijke aansluiting op de lange termijn.

NO9. Wij vragen Holland Rijnland om in de RES 1.0 inzichtelijk te maken wat de verwachte toename van de elektriciteitsvraag is wanneer (een deel van) de warmtevraag, met name in de gebouwde omgeving, wordt geëlektrificeerd.

NO10. Om de doelstellingen ten aanzien van duurzame mobiliteit te realiseren zal er op lokaal niveau gewerkt worden aan uitrollen van duurzame laadinfrastructuur. Met name de mogelijkheden tot zogenaamd 'snelladen' zal op de korte termijn de lokale behoefte overstijgen. Wij vragen Holland Rijnland een regierol te nemen in het opzetten van een regionale snellaadinfrastructuur.

NO11. De energietransitie zal gepaard gaan met substantiële financiële investeringen. Wij zouden in het vervolgtraject graag zien dat, voor zover mogelijk, de verwachte kosten in beeld worden gebracht, met daaraan gekoppeld het beschikbare en benodigde financiële instrumentarium op de ambities waar te kunnen maken.

NO12. Wij vragen provincie Zuid-Holland om helderheid te verschaffen over haar rol in het vervolgtraject richting de RES 1.0. Hierbij gaat het met name om haar bestuurlijke positie ten aanzien van haar coalitieakkoord en de belemmeringen die dit oplevert ten aanzien van de ruimtelijke inpassing van duurzame energieopwekking.

NO13. Daarnaast vragen wij aandacht voor de dubbele positie die de provincie in dit proces inneemt. Enerzijds is zij een volwaardige partner bij het tot stand komen van de concept-RES (en toekomstige versies) terwijl zij het recht voorbehoudt later éézijdig restricties aan toe te voegen. Ons inziens zou GS moeten uitspreken dat zijn de versies van een RES opgeleverd door regio's waar zijn de provincie volwaardig participeert in het tot stand komen met een positief advies voorle aan de Provinciale Staten.

NO14. Wij vragen Holland Rijnland om op korte termijn duidelijke kaders te schetsen ten aanzien van participatie en communicatie en de rol die zij hierin nemen.

NO15. We vragen Holland Rijnland om een effectieve lobby vorm te geven voor aanvullend landelijke regelgeving en helder instrumentarium essentieel voor de volgende fase van het RES-proces, zoals bijvoorbeeld maatregelen om te sturen op energiebesparing van particulieren en woningbouwcorporaties.

NO16. Noordwijk herhaalt haar eerdere verzoek om op zeer korte termijn, maar zeker vóór het starten van de participatietrajecten, te komen tot één gedragen denkrichting.

NO17. De lokale participatie zal zich voor een groot gedeelte richten op het ruimtelijk effect van de RES. Daarbij is het essentieel lokale energiestrategie te kunnen opstellen als kader. Voor deze LES is het belangrijk zo snel mogelijk de regionale opgave te kunnen vertalen naar een lokale opgave. Wij vragen partijen binnen Holland Rijnland dan ook zo snel mogelijke een gedragen 'verdeling' van de opgave te komen.

NO18. Noordwijk is voorstander (van de denkrichting) om de opwek van duurzame energie zo veel mogelijk te concentreren rondom bestaande infrastructuur en roept de provincie op de geldende restricties en normen op dit gebied te verruimen.

NO19. Gemeente Noordwijk wil dat bij de ruimtelijke inpassing van de opwekopgave, alle duin- & kuststrookgebieden, zowel binnen als buiten de Natura 2000 grenzen, worden ontzien voor opwekking van duurzame energieopwekking door middel van windmolens.

NO20. Noordwijk betwijfelt of de doelstelling van 80% opwek in de dichtbevolkte eigen regio met het oog op 2050 haalbaar is en pleit ervoor dat deze doelstelling als een voorlopig en dynamisch doel wordt beschouwd. Bij de tweejaarlijkse herijking van de RES moet dit doel steeds op basis van voor de gemeente en regio relevante indicatoren en ontwikkelingen worden herijkt waarbij deze lijst van wensen en bedenkingen een terugkerende plek behoort te krijgen. Ook de ontwikkeling van relevante innovaties op het gebied van energieopwekking dient daarin meegenomen te worden. Noordwijk vraagt Holland Rijnland om op te nemen in het proces rond de RES.

NO21. Wij vragen Holland Rijnland om in de RES 1.0 biomassa uit te sluiten als energiebron.

NO22. Gemeente Noordwijk zou graag zien dat er al op korte termijn (0-5 jaar) volop wordt ingezet op lokale warmte bronnen waarmee wordt voorkomen dat er (te) éézijdig wordt inzet en (te) lang wordt gewacht op de beschikbaarheid van Rotterdamse restwarmte.

NO23. Wij vragen Holland Rijnland om in de RES 1.0 en/of de Regionale Strategie Mobiliteit duidelijke en concrete doelen te stellen voor energiebesparing en hiervoor ook concrete richtingen te benoemen waarlangs deze doelen zullen worden gerealiseerd.

NO24. Noordwijk vraagt Holland Rijnland om op korte termijn met een participatie en communicatiestrategie te komen met daarbij de rol die zij hierin nemen ter ondersteuning van het lokale participatietraject.

NO25. Verzoekt Holland Rijnland over het besluitvormingsproces duidelijkheid te verschaffen en daartoe een helder geformuleerd voorstel ter instemming voor te leggen aan de gemeenteraden.

NO26. We vragen Holland Rijnland om de oprichting van lokale en regionale energiecoöperaties te stimuleren en te faciliteren met het oog op vergroting van het draagvlak voor duurzaamheidsmaatregelen en waar mogelijk beperking van de energielasten voor de inwoners. Bij de selectie van zoekgebieden en/of locaties worden de exploitatiekosten als criterium meegenomen.

NO27. Noordwijk wenst een prominente plek in de RES voor de zich snel ontwikkelende technologie rondom de productie, het gebruik, van waterstof opgewekt met duurzame energie. Waterstof kan als energiedrager en energiebron zowel, lokaal, regionaal als landelijk een substantiële bijdrage aan de totale energieopgave leveren.

O1. Oegstgeest constateert dat energiebesparing en isolatiemaatregelen in veel gevallen essentiële stappen zijn voor de warmtetransitie in de gebouwde omgeving. In de Concept RES is gesteld dat het noodzakelijk is dat er landelijk fiscale of financiële maatregelen worden genomen om de ambitie voor energiebesparing te realiseren. We vragen Holland Rijnland om de ontwikkeling en uitwerking naar de RES inzichtelijk en concreet te maken welke beleidsinstrumenten wij nodig hebben van het Rijk.

O2. Het installeren van zonnepanelen op daken, zowel op kleine als op grote, is door de eigenaar vrijwel altijd gemakkelijk terug te verdienen. Hoge investeringskosten zijn een drempel voor het installeren van zonnepanelen. Wij vragen Holland Rijnland het Rijk te vragen de mogelijkheden te onderzoeken om als overheid een investeringslening met laag rentepercentage te bieden aan eigenaren die de investeringskosten niet kunnen dragen.

O3. De Warmtewet 2 is bepalend voor de bevoegdheden die gemeenten krijgen om de regie te voeren in de warmtetransitie. Oegstgeest constateert dat die wetgeving nog in ontwikkeling is en dat nog onduidelijk is hoe de gemeentelijke bevoegdheden en ordening van de warmtemarkt eruit zullen zien. We vragen Holland Rijnland om in de RES als randvoorwaarde op te nemen dat, wanneer gemeenten de bevoegdheid krijgen om warmtekavels vast te stellen waarvoor zij collectieve warmte overwegen, zij in staat moeten zijn te bepalen dat die dan de alternatieven betreffen met de laagste maatschappelijke kosten. Zo lang er geen vast ijkpunt is (zoals de gasprijs in de huidige Warmtewet) of onvoldoende helder wat de kosten voor de inwoners zijn vergeleken met de kosten ter beschikking staande alternatieven, kan niet worden verwacht dat gemeentelijke besluitvorming over de warmtekavels kan plaatsvinden.

O4. De concept RES presenteert een warmtenet gevoed met restwarmte vanuit de Rotterdamse haven als een onontkomende component van de warmtevisie. Oegstgeest constateert dat er nog technische en financiële vragen leven rond deze oplossing. Een sluitende business case lijkt te ontbreken. Wij vragen Holland Rijnland voorlopig geen verder stappen te nemen voor het realiseren van dit warmtenet. Daarnaast vragen wij Holland Rijnland om een business case op te stellen voor dit warmtenet en deze te vergelijken met business cases voor alternatieve oplossingen om in deze ruim 20 jaar van de warmtebehoefte te voldoen en deze opties aan de raden voor te leggen. Hierbij moeten de volgende randvoorwaarde voor alle opties in acht worden genomen:

- de oplossing zoekt naar duurzame bronnen buiten onze regio en voorziet in transport naar onze regio waar zeldzaam gebruik kunnen worden om in de regionale warmtebehoefte te voorzien;
- de oplossing voorziet in zowel de jaarlijkse behoefte als in de fluctuerende piekbehoeften die gedurende een jaar optreden;
- de investeringskosten, vaste en variabele kosten voor inwoners en commerciële partijen en de flexibiliteit van de gekozen oplossing worden uitgebreid in kaart gebracht;
- de mogelijkheid om bestaande infrastructuur (het gasnet en elektriciteit) te benutten wordt bekeken en de kosten voor eventuele investeringen in deze of nieuwe netten worden meegewogen;

Oegstgeest ziet in ieder geval de volgende oplossing graag, naast het warmtenet gevoed vanuit de Rotterdamse haven, uitgewerkt:

1) het importeren van groene stroom die vervolgens met in de regio te bouwen centrales wordt geconverteerd naar gassen (waterstof of groen gas) die door het gasnet gedistribueerd worden;

2) het importeren van elders in het land geproduceerde CO₂-neutrale gassen (groen gas of groene/blauwe waterstof) die door het gasnet gedistribueerd worden.

O5. De gemeenteraad van Oegstgeest kiest voor wat betreft het Oegstgeester territorium als het gaat om het bevorderen van energieopwekking voor zonne-energie en andere passende vormen. Voor het plaatsen van windmolens in of nabij het dorp in Oegstgeest evenwel geen draagvlak en/of ruimte. De gemeenteraad verzoekt Holland-Rijnland om dit gegeven te verwerken in de definitieve RES.

O6. De gemeenteraad van Oegstgeest geeft mee dat in zijn visie de regio met al zijn facetten een waardevol gebied is voor alle inwoners van de regio: van het zicht op de horizon over de Noordzee, het eneroverende duinlandschap, de traditionele bollenvelden, het water bij de Kaag, het Braassemermeer en de Nieuwkoopse plassen tot en met het Groene Hart. De gemeenteraad verzoekt Holland-Rijnland in de definitieve RES als uitgangspunt een holistische blik op de regio te nemen, zodat op een zo hoog mogelijk schaalniveau passende ruimtelijke afwegingen kunnen worden gemaakt, waarbij de redelijke zienswijzen van lokale gemeenteraden als vertegenwoordigers van de directe leefomgeving zoveel mogelijk gerespecteerd worden. De gemeenteraad van Oegstgeest oordeelt in dit kader dat in de voorliggende concept-RES vooralsnog te weinig aandacht is voor de impact op belangrijke concurrerende waarden, zoals de kwaliteit van het landschap, de natuur, het milieu, de economische effecten (toerisme en recreatie), de woningbehoefte en volksgezondheid, die als gevolg van de mogelijke maatregelen die uiteindelijk zouden kunnen voortvloeien uit de RES, met name ten aanzien van elektriciteitsopwekking, onder druk zouden kunnen komen te staan. In dit kader verzoekt de gemeenteraad Holland-Rijnland met klem in de definitieve RES substantieel meer aandacht te hebben voor de impact op andere, concurrerende waarden, energieopwekking op eigen grond alleen, op een dusdanig niveau dat raadsleden de mogelijke uiterste strekking van de RES voldoende kunnen doorgronden en tot een zinnige, waardevolle belangenafweging kunnen komen. Daarbij dient te worden geanticipeerd op technologische ontwikkelingen en het van buiten de regio importeren van duurzame elektriciteit te worden meegenomen.

O7. In de Concept RES is gesteld dat participatie van inwoners nadrukkelijk invulling krijgt in de ontwikkeling van de RES 1. Voor de participatie door andere stakeholders is een programmaraad ingericht. We vragen Holland Rijnland om bij de uitwerking van het regionale participatietraject nauw samen te werken met de gemeenten en andere RES partners en om gemeenten te ondersteunen bij de lokale participatietrajecten. Ook vragen we Holland Rijnland hierbij rekening te houden met de kaders die zijn gesteld vanuit de Omgevingswet.

O8. De gemeenteraad van Oegstgeest markeert nogmaals dat hij de noodzaak voor een regionale verduurzamingsopgave onderstreept, maar juist vanwege dit belang verwacht dat realisme voorop staat. De gemeenteraad verzoekt Holland-Rijnland om te gaan werken met realistische doelen. De gemeenteraad van Oegstgeest verwacht dat de ambities uit het regionale Energie-akkoord in de vertaalslag naar concrete doelen periodiek worden herijkt, op basis van de kennis van dat moment, inclusief de geldende juridische en politieke kaders, opdat voortdurend een zo realistisch mogelijk beeld wordt geschetst.

O9. De gemeenteraad van Oegstgeest markeert nogmaals dat betaalbaarheid en draagvlak dominant dienen te zijn in de uitvoering, juist vanwege het belang van de verduurzamingsopgave. De gemeenteraad verzoekt Holland-Rijnland met klem te komen tot een maximaal mogelijke inpassing van de dure belofte van 'woonlastenneutraliteit', die door het kabinet, het parlement en uiteindelijk ook door de VNG aan alle inwoners van Holland-Rijnland is gedaan, als conditio sine qua non in de definitieve Regionale Energie Strategie.

T1. Teylingen wil alle potentiële bronnen van duurzaam opgewekte energie openhouden, zo ook restwarmte uit het Rotterdamse havengebied. In die hoedanigheid ziet Teylingen in het vervolgproces richting de RES 1.0 dat a) zwart-op-wit komt dat aansluiting op eerste tranche voor restwarmte uit Rotterdam niet mogelijk is en b) indien dit het geval is Teylingen een wachtlijst wordt geplaatst voor een eventuele tweede tranche. Wij vragen Holland Rijnland om eveneens snel aan de slag te gaan met onderzoek naar de mogelijkheden van opslag en infrastructuur van de nieuwe energiebronnen, plus de bijbehorende ruimtevraag hiervoor. Naast de reeds opgenomen opties, denken wij bijvoorbeeld aan het gebruik maken van Warmte Koude Opslag. Teylingen wil alle potentiële bronnen van duurzaam opgewekte energie openhouden, zo ook water. Teylingen ziet graag een businesscase tussen waterstof en een warmtenet in Holland- Rijnland zodat een weloverwogen afweging mogelijk is.

T2. Teylingen vraagt Holland Rijnland daarnaast om actief te blijven lobbyen voor het aansluiten van zoveel mogelijk gemeenten aan een warmtenet dat gevoed wordt met restwarmte uit Rotterdam. In de RES 1.0 een alternatief op te nemen voor het geval restwarmte uit Rotterdam niet beschikbaar komt.

T3. Teylingen vraagt Holland Rijnland om het maken van afspraken over bronverdeling m.b.t. de warmtetransitie te begeleiden en snel in gang te zetten. Dit om een logische bronverdeling tot stand te brengen i.p.v. 'wie het eerst komt, wie het eerst maalt'. Het gaat hier hoofdzakelijk om aquathermiebronnen, zoals de Ringvaart en de Kaagerplassen, en geothermiebronnen;

Wij vragen Holland Rijnland om bij de keuze voor geothermie aandacht te hebben voor:

- a. de levensduur van geothermiebronnen in relatie tot de kosten. We geven de voorkeur aan hernieuwbare bronnen van energie.
- b. de invloed van geothermie op het grondwater. De bollenteelt, waar onze regio wereldberoemd om is, is afhankelijk van een specifieke grondwaterstand. Elke mogelijke invloed moet goed worden onderzocht.
- c. de invloed van geothermie op drinkwater. Vlakbij onze regio wordt drinkwater gewonnen. Elke mogelijke invloed hierop moet goed worden onderzocht."

T4. Ook aquathermie wordt door Teylingen, met name door haar geografische ligging, als interessante potentiële duurzame energiebron gezien. Om die reden zien wij in de RES 1.0 graag terug dat de Kaagerplassen, welk onderdeel zijn van Teylingen grondgebied, aangemerkt worden als potentiële energiebron voor de gemeente Teylingen, waarbij rekening gehouden wordt met wensen en bedenkingen nummer 10.

T5. Op dit moment heeft een consortium een exploratievergunning voor diepe geothermie voor o.a. in Teylingen in voorbereiding. De verwachting is dat dit consortium deze vergunning in april 2020 indient. Wanneer blijkt dat de vergunning verleend wordt en het consortium op termijn daadwerkelijk vruchtbare resultaten behaalt, dan zien wij de resultaten hiervan graag meegenomen worden in de RES 1.0

T6. Teylingen vraagt Holland Rijnland om de kaarten horend bij de zoekgebieden of het referentiebeeld te herzien en te ontdoen van feitelijke onjuistheden, zoals bijvoorbeeld het plaatsen van zonnepanelen op een begraafplaats in de gemeente Katwijk:

T7. Gemeente Teylingen maakt zich zorgen over de groeiende elektriciteitsvraag door o.a. de verduurzaming van de gebouwde omgeving, en de toenemende digitalisering, nieuwe vormen van communicatie en elektrisch vervoer. Wij vragen Holland Rijnland dan ook om hier zicht op te houden in het proces naar de RES 1.0.

T8. Teylingen erkent dat wind- en zonne-energie op dit moment de meest voor de hand liggende modaliteiten zijn voor de verduurzamingsopgave. Het is echter van groot belang dat alternatieve duurzame energiebronnen niet buiten beschouwing gelaten worden. Teylingen vraagt Holland Rijnland om alternatieve energiebronnen, zoals bijvoorbeeld waterstof, als volwaardige opties mee te nemen in de RES 1.0.

T9. Teylingen vraagt Holland Rijnland om op korte termijn duidelijke kaders te schetsen ten aanzien van participatie en communicatie en de rol die zij hierin willen spelen; Teylingen ziet hierin graag ruimte voor co-creatie en mede-eigenaarschap opgenomen. Teylingen ziet ook graag dat in het traject van participatie de verbinding wordt gelegd met de onderwijs- en arbeidsmarkt.

T10. Teylingen ziet een belangrijke rol weggelegd voor energiecoöperaties als aanjager van duurzame en lokale initiatieven. In die hoedanigheid vragen wij Holland Rijnland om energiecoöperaties een duidelijke rol te geven in het vervolgtraject richting de RES 1.0.

T11. Teylingen vraagt provincie Zuid-Holland om helderheid te verschaffen over haar rol in het vervolgtraject richting de RES 1.0. Hierbij gaat het met name om haar bestuurlijke positie ten aanzien van haar coalitieakkoord en de belemmeringen die oplevert ten aanzien van de ruimtelijke inpassing van duurzame energieopwekking.

T12. Teylingen vraagt Holland Rijnland om een effectieve lobby vorm te geven voor aanvullende landelijke regelgeving met een helder instrumentarium dat essentieel is voor de volgende fase van het RES-proces, zoals maatregelen om te sturen op energiebesparing door zowel particulieren als woningbouwcorporaties;

T13. Teylingen vraagt Holland Rijnland om in het proces richting de RES 1.0 inzichtelijk te maken welk financieel instrumentarium er beschikbaar is, zowel vanuit de regio als hogere bestuurslagen, en inzichtelijk te maken hoe de beschikbaarheid van financiële middelen afweegt tegen de haalbaarheid en betaalbaarheid van voorgenomen ambities en doelstellingen in de RES;

T14. De voor de Duin- en Bollenstreek kenmerkende (beschermd) bollengronden zijn voor Teylingen van grote cultuurhistorische en economische waarde. Teylingen steunt de opgave zoals vastgelegd in het Energieakkoord Holland Rijnland en de Regionale Energiestrategie (RES)

T15. Teylingen vraagt Holland Rijnland om de concurrentie tussen de verschillende ruimtevragers, zoals bijvoorbeeld mobiliteit, woningbouw, en de opwekking van duurzame energie in relatie tot het (cultuur-)landschap inzichtelijk te maken binnen de RES 1.0; Te overwegen is om hiervoor het instrument van de m.e.r. te gebruiken.

T16. Teylingen vraagt Holland Rijnland om de biologische opties, zoals biomassa, aan te merken als laatst mogelijke middelen (alleen met certificatie en/of als kweekbos) om duurzame elektriciteit op te wekken.

V1. In de Concept-RES ligt de focus op zonnepanelen en zon op grote daken. In onze verstedelijkte regio hebben niet alleen zonnepanelen op grote daken impact, alle particuliere daken vol zonnepanelen heeft zeker ook impact. Wij vragen Holland Rijnland dit expliciet mee te nemen in de RES 1.0.

V2. Binnen de uitvoeringslijn Warmte zijn we afhankelijk van twee belangrijke bovenregionale ontwikkelingen. We vragen Holland Rijnland nadrukkelijk hier aandacht voor te hebben en een regionaal bod uit te brengen richting de Gasunie.

V3. Maatschappelijke initiatieven die een bijdrage leveren aan de energietransitie zijn een cruciale schakel bij het boeken van successen. Voorschoten zou graag zien dat de (belangrijkheid) rol van de samenleving in het nemen van regie en eigenaarschap nadrukkelijker verwoord wordt in de RES 1.0.

V4. Bij de geplande periodieke herijking van de RES moet er aandacht blijven voor mogelijkheden van innovatie en bijsturing met de kennis van het moment. Denk hierbij aan het mogelijk beschikbaar komen van alternatieven als groen synthetisch gas of waterstof. Op deze wijze kunnen de best passende middelen worden ingezet om de doelstelling te behalen. Biomassa wordt niet als alternatief gezien.

V5. Bij voorgestelde maatregelen als de warmterotonde, moet er zicht blijven op de uitvoerbaarheid en de mate waarin het bijdraagt aan het uiteindelijke doel: de reductie van CO2 uitstoot op de middellange termijn.

V6. De maatregelen in het kader van de RES kunnen niet gestoeld zijn op dwang, bijvoorbeeld daar waar het eigendomsrecht in het geding komt. Het is daarom van groot belang om bij de uitwerking aandacht te hebben voor stimulerende maatregelen die maatschappelijk draagvlak behouden en bij voorkeur vergroten. We roepen Holland Rijnland op om bij het Rijk aan te dringen op het beschikbaar stellen van adequate instrumenten hiervoor.

V7. Wij roepen Holland Rijnland expliciet op om aan te dringen op een actievere rol van de Provincie Zuid-Holland in het RES dossier.

Z1. Energiebesparing en mobiliteit: wij zien graag dat het onderdeel van energiebesparing in de concept RES meer nadruk krijgt

Z2. Wij hechten groot belang aan het verrichten van inspanningen, in regionaal verband en op korte termijn, om een groot deel van de regio Holland Rijnland te voorzien van restwarmte uit Rotterdam.

Z3. Wij zien graag dat Holland Rijnland er bij het Rijk op aandringt dat ook onderzoek wordt gedaan in andere warmtebronnen dan de restwarmte uit Rotterdam.

Z4. We zien graag dat Holland Rijnland er bij het Rijk op aandringt dat op korte termijn duidelijkheid wordt geschapen over bevoegdheden en verantwoordelijkheden van gemeenten (en andere overheden) met betrekking tot het voorzien in de

Z5. We willen de mogelijkheid open houden om ook binnen de harde restricties te zoeken naar mogelijkheden voor opwekking duurzame elektriciteit die passen binnen de denkrichtingen.

Z6. Bij de uitwerking naar één ruimtelijke denkrichting gaat de voorkeur uit naar de denkrichting Infrastructuur en Landschap. De Zoeterwoudse situatie biedt deze denkrichting tevens bouwstenen die grote kansen bieden voor Lokaal Eigenaarschap. De denkrichtingen als bouwsteen, hechten wij grote waarde aan participatie van inwoners en ondernemers bij de lokale uitwerking met ruimte om creatief om te gaan met de bouwstenen.

Z7. Wij zien graag een meer evenwichtige verdeling van opwekking van duurzame elektriciteit tussen zonne- en windenergie.

HH1. Rijnland energieneutraal in 2025. Daarnaast verkennen we op welke wijzen Rijnland vanuit onze water gerelateerde taken actief bij zal dragen aan de energietransitie in de regio.

HH2. Rijnland vraagt extra aandacht voor de uitwerking van de participatie.

HH3. Rijnland ziet kansen voor een integrale benadering van de maatschappelijke opgaven en bevordering van multifunctioneel landgebruik.

HH4. Zonnepanelen op water zijn onder strikte voorwaarden mogelijk en bieden soms zelf kansen voor verbetering van waterkwaliteit.

HH5. Zonnepanelen en windmolens op dijken zijn mogelijk een probleem voor de veiligheid.

HH6. Onderzoek naar en realisatie van geothermie vraagt om zorgvuldige beoordeling door Rijnland.

HH7. Rijnland is geen voorstander van energieopwekking in Natura 2000 gebieden.

HH8. Aquathermie is mogelijk een belangrijke energiebron in de warmtetransitie.

HH9. Het benutten van Thermische Energie uit Oppervlaktewater (TEO) heeft veel potentie maar vraagt om een zorgvuldige beoordeling ten aanzien van de waterkwaliteit.

HH10. Het benutten van Thermische Energie uit Afvalwater (TEA) vanuit influentleidingen is niet altijd mogelijk.

HH11. Rijnland vraagt aandacht voor het gezamenlijk uitwerken van de warmte-infrastructuur voor warmte in de regio's, ook in relatie tot laagthermische warmtebronnen.

HH12. De huidige restricties van de provincie Zuid-Holland ten aanzien van wind- en zonne-energie maken het voor de RES onmogelijk de gestelde doelen te halen.

HH13. Ten aanzien van de denkrichtingen voor duurzame opwek heeft Rijnland een lichte voorkeur voor de denkrichting Lokaal Eigenaarschap en Landschap.

HH14. Rijnland werkt nog aan kaders en randvoorwaarden voor benutting van aquathermie waardoor mogelijk niet alle potentie kan worden benut.

P1. De ambities in de RES lijken haalbaar, maar zijn vaak ook nog vaag en oningevuld.

P2. Een aantal acties die een lange voorbereidingstijd vragen al in gang zetten voordat de RES definitief is omdat anders realisatie van de ambities voor 2030 niet mogelijk lijkt.

P3. De raad ondersteunt het voornemen om het participatieproces lokaal te organiseren, met voldoende ondersteuning van de regionale organisatie.

P4. De raad adviseert de twee beschreven denkrichtingen te combineren tot één plan van aanpak waarin de ambitie uit het Klimaatakkoord om 50% lokaal eigendom te realiseren gecombineerd wordt met bundeling van opwek bij infrastructuur en met respect voor landschappelijke waarden.

P5. De raad adviseert energiebesparing door isolatie en (klein- en grootschalige) zon op daken voortvarend aan te pakken en ook hier niet te wachten op de definitieve RES.

P6. De raad adviseert om niet alle kaarten te zetten op het warmtenet uit Rotterdam, maar ook alternatieven met lagere temperaturen in een grid bij elkaar te brengen.

P7. De warmtetransitie vereist een integrale benadering van energiebesparing in de gebouwde omgeving en duurzame warmtevoorziening.

P8. Er zijn minimaal 30 extra windmolens nodig, die passen niet allemaal in de Bollenstreek. Zonder plaatsing in het Groen Hart kunnen de ambities niet worden waargemaakt.

P9. Richt de communicatie op specifieke groepen: eigenaren van huurwoningen, huurders, eigenaren in een VvE, eigenaren van eengezinswoningen, eigenaren van commercieel vastgoed, gebruikers, jongeren enz.

P10. Betrek vertegenwoordigende organisaties nauw bij het communicatie- en participatieproces.

P11. Arbeidsmarkt en scholing dient verankerd te worden in de RES. Beroepsopleiding is een onmisbare schakel en partner om de grote energie- en klimaatopgaven te verwezenlijken.

AG1. Omdat het in de fase van de concept RES vooral over globale zoekgebieden en denkrichtingen voor grootschalige wind- en zonne-energie gaat en deze in de fase naar definitieve RES (1.0) nader worden uitgewerkt naar specifieke zoeklocaties, dringt ons waterschap er op aan dat in het traject naar de RES 1.0 de kaders en kansen worden meegenomen zoals AGV dit heeft geformuleerd in de notitie "Positiebepaling AGV in de RES". Hierin worden zowel de huidige waterschap gerelateerde kaders als mogelijke kansen voor de RES geschetst. De notitie is bijgevoegd in de bijlage bij deze brief. Op hoofdlijnen zijn de ambities van AGV om op niveau van zoekgebieden de assets waar AGV eigenaar van is zoals de bedrijfslocaties en afvalwaterlocaties in te zetten voor het realiseren van duurzame energie. Duurzame energie op dijken en oppervlaktewater kent zijn beperkingen. Onderzoek naar de effecten op ecologie en waterkwaliteit moet inzicht geven in de ruimte die er is voor duurzame energie.

AG2. AGV verzoekt u in het traject naar de RES 1.0 de mogelijkheid open te houden voor het op een later moment aandraaien van (nieuwe zoekgebieden en -locaties. AGV voert momenteel een potentiescan uit voor duurzame elektriciteitsopwekking op zijn assets waarbij ook aandacht wordt besteed aan mogelijke koppelkansen met andere problematiek zoals biodiversiteit, invloed op de waterkwaliteit, bodemdaling en klimaatadaptatie. De scan laat zien wat de potentie is voor duurzame energie op basis van het huidige beleid en onder welke specifieke voorwaarden deze mogelijk benut kan worden. Dit als aanvulling op de positiebepaling AGV. Het streven van AGV is om de resultaten van de scan, als concretisering en uitbreiding van de notitie positiebepaling AGV, mee te geven in de uitwerking van concept RES naar RES 1.0. Dit geldt ook voor mogelijke beperkingen die AGV ziet binnen de huidige zoekgebieden.

AG3. AGV wil benadrukken dat het voor de regio Holland Rijnland belangrijk blijft om te zorgen voor een goede afstemming op grensgebied niveau tussen enerzijds gemeenten en anderzijds de andere RES regio's.

AG4. In de RES Holland Rijnland zijn twee ruimtelijke denkrichtingen opgenomen. Voor beide denkrichtingen geldt dat het AGV niet duidelijk is welke restricties en randvoorwaarden hierin nu zijn meegenomen. AGV is bijvoorbeeld geen voorstander van grootschalige wind- en zonne-energie in Natura2000 gebieden. Het is niet duidelijk of deze gebieden straks ontzien worden in de RES Holland Rijnland. Voor een uitwerking richting RES 1.0 zou AGV graag een heldere opsomming van restricties en randvoorwaarden per denkrichting ontvangen.

AG5. AGV vraagt meer aandacht voor de potentie en randvoorwaarden van aquathermie in de uitwerking van concept RES naar RES 1.0 en de daar op voortbouwende Transitievisies Warmte (TVW). Als eerste aanzet is voor het AGV gebied een omgevingswarmtekaart ontwikkeld waarin alle warmte- en koudebronnen voor aquathermie zijn opgenomen. De (GIS)kaart openbaar en AGV stelt deze beschikbaar voor de RES en TVW: www.omgevingswarmte.nl/waternet

PS1. Wens: Geef richting de RES1.0 en daarna (meer) inhoud aan procesparticipatie door inwoners en bedrijven. Daarbij geven wij de volgende uitgangspunten mee:

- Betrek verschillende doelgroepen uit de samenleving, waaronder specifiek jongeren. Gebruik nieuwe concepten zoals bijvoorbeeld een burgerraad.
- Zorg dat participatiemogelijkheden voor inwoners en belanghebbenden niet wordt ingeperkt door de coronacrisis, zorg dat mogelijkheden zijn om mee te denken, doen en werken op een veilige manier (analoog en digitaal).
- Begin zo vroeg mogelijk met de participatie (want ook het scheppen van kaders en bepalen van uitgangspunten en criteria gebeurt het beste samen met de samenleving).
- Behaal tijdens het participatieproces minimaal het niveau (de trede) van meewerken/meedoen/dialog op de participatieladder.
- Zorg dat de verwachtingen voor deelnemers aan de voorkant gemanaged worden.
- Zorg voor dat deelnemers aan het participatieproces op een gelijk kennisniveau worden gebracht, zodat de dialoog op een gelijkwaardig niveau gevoerd kan worden.
- Zoek meekoppelkansen met andere lopende participatietrajecten in de gemeente, bijvoorbeeld rond de transitievisies warmte en omgevingsvisies/omgevingsplannen.

PS2. Wens: Neem in de RES1.0 op hoe het traject rondom de participatie is verlopen, hoe de deelname eruit zag, wat de belangrijke uitkomsten waren en deze zijn meegenomen in het proces.

PS3. Wens: Betrek de gemeenteraden, Provinciale Staten en algemene besturen van de waterschappen goed bij het proces richting de RES1.0 en de keuzes die daarin gemaakt worden.

PS4. Bedenking: In de meeste RES'en is 50% lokaal eigendom opgenomen als streven, maar nog te weinig uitgewerkt hoe gerealiseerd gaat worden.

PS5. Wens: Geef in de RES1.0 aan hoe (50%) lokaal eigendom en financiële participatie wordt gerealiseerd en bereikbaar wordt voor iedereen. Leg ook de relatie met eventuele benodigde aanpassingen in het omgevingsbeleid.

PS6. Wens: De keuzes die uiteindelijk landen in de RES1.0 hebben consequenties voor de omgeving. Daarom is het belangrijk dat bij de keuzes integrale afwegingen worden gemaakt waar ook de andere aspecten van de leefomgeving worden meegenomen. Maak inzichtelijk wat de keuzes betekenen voor de doorwerking in ander (ruimtelijk) beleid en welke ambities regels er straks in de gemeentelijke en provinciale omgevingsvisies en omgevingsplannen (-verordening) moeten landen.

PS7. Bedenking: Besparen is in de meest RES'en nog weinig uitgewerkt / geconcretiseerd.

PS8. Wens: Neem in de RES1.0 op hoe de regio komt tot een strategie/uitvoeringsprogramma voor besparing.

PS9. Wens: Geef in de RES1.0 concreet aan wat de potentie is van zon op dak en met welke strategie de regio zon op dak kan realiseren.

PS10. Bedenking: De afstemming tussen aanbod van warmte in de regio Rotterdam-Den Haag en de vraag naar warmte buiten de regio lijkt nog onvoldoende plaats te hebben gevonden.

PS11. Wens: Het is wenselijk om de vraag en het aanbod van warmte binnen en tussen de regio's goed af te stemmen. Daar kan de provincie een rol in spelen.

PS12. Wens: Maak richting de RES1.0 de vraag naar en het aanbod van warmte binnen de regio verder inzichtelijk. Ontwikkel een bronnenstrategie en ga op zoek naar alternatieven voor het geval er geen restwarmte van buiten de regio beschikbaar is of komt.

PS13. Bedenking: De noodzaak tot opslag (van elektriciteit en warmte) is nog onderbelicht en biedt ook kansen in de RES'en.

PS14. Wens: Blijf hierover in gesprek met de partners en zorg dat ambities en maatregelen in de RES1.0 aansluiten bij wat mogelijk is.

PS15. Bedenking: Innovatie is onderbelicht in de RES'en, ook omdat focus ligt op de periode tot 2030 en bestaande technieken.

PS16. Wens: Neem in de RES1.0 een doorkijk naar het beoogde energiesysteem in 2050 en de RES2.0 op en benoem hoe innovatieve technieken een rol (kunnen) spelen op deze termijn.

PS17. Wens: Neem daarin ook de verwachte toename van de vraag naar koelte mee. De toenemende vraag naar koelte kan besparingsmaatregelen mogelijk teniet doen en heeft een relatie met bijvoorbeeld het zoeken naar mogelijkheden voor koelte-opslag en de Transitievisies Warmte.

PS18. Wens: Maak richting de RES1.0 de haalbaarheid en betaalbaarheid van de plannen inzichtelijk. Geef daarbij aan wa
daarbij de invloed is van keuzes die zijn gemaakt voor duurzame opwek van elektriciteit (in relatie tot bijvoorbeeld de benodigde aanpassing van de infrastructuur) en de inzet van warmtebronnen.

PS19. Wens: Houd bij de RES rekening met de doorlooptijden, niet alleen voor de ruimtelijke planvorming, maar ook met h
feit dat benodigde investeringsbeslissingen, bijvoorbeeld voor infrastructuur, genomen moeten worden lang voordat deze infrastructuur er ook is en gebruikt kan gaan worden

P20. Wens: Neem de provinciale omgevingsvisie als uitgangspunt mee bij de uitwerking van scenario's.

P21. Wens: In de verdere uitwerking van de ruimtelijke scenario's richting de RES1.0 is het belangrijk dat een zorgvuldige afweging wordt gemaakt waarbij er nadrukkelijk aandacht is voor de landschappelijke en ruimtelijke kwaliteit, de netimpact de juiste energiemix, de betaalbaarheid en participatie.

P22. Wens: Zoek tijdig afstemming met Provinciale Staten over concrete scenario's en locatiekeuzes, zodat ook wij een zorgvuldige afweging kunnen maken in het provinciale omgevingsbeleid.

PS23. Wens: Zie nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen rondom energie ook als kans om een gebied integraal op te waarderen te versterken. Zoek naar meekoppelkansen bij de ontwikkeling van locaties voor energieopwekking: bijvoorbeeld voor biodiversiteit, groen, recreatie, tegengaan bodemdaling, versterken landschappelijke kwaliteit.

PS24. Wens: Heb aandacht voor de samenhang in ruimtelijke kwaliteit tussen de Zuid-Hollandse regio's onderling en buurregio's in de andere provincies.

Terug te vinden

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Mobiliteit: link](#)

[Onderwerp Overig: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Participatie: link](#)

[Onderwerp Participatie: link](#)

[Onderwerp Overig: link](#)

[Onderwerp Proces: link](#)

[Onderwerp Energiebesparing: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Proces: link](#)

[Onderwerp Energiebesparing: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Mobiliteit: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Overig: link](#)

[Onderwerp Proces: link](#)

[Onderwerp Proces: link](#)

[Onderwerp Overig: link](#)

[Onderwerp Proces: link](#)

[Onderwerp Energiebesparing: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Participatie: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Proces: link](#)

[Onderwerp Energiebesparing: link](#)

[Onderwerp Energiebesparing: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Mobiliteit: link](#)

[Onderwerp Mobiliteit: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Participatie: link](#)

[Onderwerp Overig: link](#)

[Onderwerp Energiebesparing: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Mobiliteit: link](#)

[Onderwerp Participatie: link](#)

[Onderwerp Participatie: link](#)

[Onderwerp Overig: link](#)

[Onderwerp Proces: link](#)

[Onderwerp Energiebesparing: link](#)

[Onderwerp Energiebesparing: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Mobiliteit: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Overig: link](#)

[Onderwerp Participatie: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Participatie: link](#)

[Onderwerp Overig: link](#)

[Onderwerp Overig: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Overig: link](#)

[Onderwerp Proces: link](#)

[Onderwerp Proces: link](#)

[Onderwerp Energiebesparing: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Mobiliteit: link](#)

[Onderwerp Overig: link](#)

[Onderwerp Proces: link](#)

[Onderwerp Proces: link](#)

[Onderwerp Participatie: link](#)

[Onderwerp Proces: link](#)

[Onderwerp Participatie: link](#)

[Onderwerp Energiebesparing: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Overig: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Energiebesparing: link](#)

[Onderwerp Participatie: link](#)

[Onderwerp Proces: link](#)

[Onderwerp Participatie: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Energiebesparing: link](#)

[Onderwerp Energiebesparing: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Participatie: link](#)

[Onderwerp Overig: link](#)

[Onderwerp Overig: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Energiebesparing: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Participatie: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Proces: link](#)

[Onderwerp Energiebesparing: link](#)

[Onderwerp Overig: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Energiebesparing: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderdeel Participatie: link](#)

[Onderwerp Overig: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Proces: link](#)

[Onderwerp Proces: link](#)

[Onderwerp Energiebesparing: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

Niet opgenomen omdat het geen wens is

[Onderwerp Participatie: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Overig: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Proces : link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Overig: link](#)

[Onderwerp Overig: link](#)

[Onderwerp Participatie: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Energiebesparing: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Proces: link](#)

[Onderwerp Participatie: link](#)

[Onderwerp Participatie: link](#)

[Onderwerp Overig: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Proces : link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Participatie: link](#)

[Onderwerp Participatie: link](#)

[Onderwerp Participatie: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Energiebesparing: link](#)

[Onderwerp Energiebesparing: link](#)

[Onderwerp Energiebesparing: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Overig: link](#)

[Onderwerp Overig: link](#)

[Onderwerp Overig: link](#)

[Onderwerp Overig: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Overig: link](#)

[Onderwerp Overig: link](#)

Onderwerp Energie & Ruimte: link
Onderwerp Energie & Ruimte: link
Onderwerp Energie & Ruimte: link
Onderwerp Energie & Ruimte: link
Onderwerp Energie & Ruimte: link

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

LD6. Wij wensen dat de Regionale Energie Strategie een flexibel karakter heeft en houdt, waarbij – naast de op dit moment al beschikbare technieken – ook wordt ingezet op innovatie en dat veelbelovende ontwikkelingen kunnen worden ingepast. Daarom zou doorlopend onderzoek naar veelbelovende technieken en een periodieke actualisatie van de RES op zijn plaats zijn.

LD7. In de concept RES wordt inzichtelijk gemaakt hoeveel energie per jaar opgewekt kan worden door hernieuwbare bronnen. Het is echter ook belangrijk om te weten wat het piekvermogen is van het net. Pas dan kan een goede inschatting gemaakt worden of op elk moment van het jaar de benodigde energie voorhanden gaat zijn. Wij zien graag in een volgende versie van de RES een uitwerking van het piekvermogen.

LD8. Holland Rijnland en de deelnemende gemeenten doen er goed aan om ten behoeve van de RES 1.0 , in het kader van het door het college nagestreefde lokaal maatwerk (HR: adaptieve sturingsfilosofie) en door de raad gewenste bottom-up-benadering, inspanning te leveren om moeilijk bereikbare bewoners bij de opgave te betrekken door hen ook in díe positie actief te benaderen, actief te maken en met hen in gesprek te gaan via onder meer wijkverenigingen, buurtontmoetingsplekken, VvE's en andere zelforganisaties.

LD9. Holland Rijnland zou in de RES 1.0 bij het maken van keuzes met ruimtelijke impact (aanleg en situering van energie-infrastructuur) moeten streven naar een zo klein mogelijke inbreuk op de landschappelijke waarden, vanuit zowel het oogpunt van cultuurhistorie, biodiversiteit, leefbaarheid en het belang van natuurbehoud, en zoveel mogelijk moeten inzetten op varianten die recht doen aan deze waarden;

LD10. Vanuit haar regierol moet Holland Rijnland een duidelijk beeld schetsen op welke wijze het instrumentarium van de Omgevingswet gemeenten kan ondersteunen bij het bereiken van de in de RES geformuleerde energiedoelstellingen en de wijze waarop deze doelstellingen kunnen worden vertaald naar gemeentelijke opgaven;

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

Onderwerp Warmte: link

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

|

of reactie is.

[Onderwerp Energie en Ruimte: link](#)

[Onderwerp Overig: link](#)

LD11. Holland Rijnland zou in de RES 1.0 een duidelijk beeld moeten schetsen wat het handelingsperspectief van gemeenten is ten aanzien van de verdeling van de kosten van de energietransitie, zodat gemeenten zoveel mogelijk in staat worden gesteld ervoor te zorgen dat die kosten evenwichtig en rechtvaardig worden verdeeld.

[Onderwerp Ruimte & Energie: link](#)

[Onderwerp Participatie: link](#)

[Onderwerp Ruimte & Energie: link](#)

[Onderwerp Ruimte & Energie: link](#)

[Onderwerp Energie & Ruimte: link](#)

[Onderwerp Warmte: link](#)

Onderwerp Overig: link

Elektriciteit

Herbezinning (harde) restricties

4 maal

Gemeente Alphen aan den Rijn

A2. We vragen om herbezinning op de harde restricties om te zoeken naar mogelijkheden voor opwek van duurzame elektriciteit die passen binnen de denkrichtingen.

Gemeente Hillegom

Gemeente Kaag en Braassem

Gemeente Katwijk

Gemeente Leiden

Gemeente Leiderdorp

Gemeente Lisse

Gemeente Nieuwkoop

Gemeente Noordwijk

NO3. Gemeente Noordwijk onderschrijft de opwekdoelstellingen van de concept-RES, die een extrapolatie van het Holland Rijnland Energieakkoord 2017 zijn. Zij onderschrijft daarmee ook de oproep in de concept-RES aan alle overheden om ruimtelijke restricties, als gevolg van bestaand of voorgenomen beleid, los te laten. Voorwaarde is daarbij wel dat alle partijen dit naar evenredigheid willen doen.

Gemeente Oegstgeest

Gemeente Teylingen

Gemeente Voorschoten

Gemeente Zoeterwoude

Z5. We willen de mogelijkheid open houden om ook binnen de harde restricties te zoeken naar mogelijkheden voor opwek van duurzame elektriciteit die passen binnen de denkrichtingen.

Hoogheemraadschap van Rijnland

Programmaraad

Provincie Zuid-Holland

Motie PS: Voorhangprocedure wind en zon op land. Strekking van de motie: omdat zonne- en windbeleid van PZH dateren van vóór Klimaatakkoord en RESsen, zouden nu wellicht andere keuzes gemaakt worden dan vanuit de huidige Omgevingsverordening zijn toegestaan. De te ontwikkelingen voorhangprocedure speelt daarop in door ontheffingen of wijzigingen aan PS voor te leggen. Ook zal het omgevingsbeleid herzoen worden volgend op het RES proces.

1. **Overnemen** in RES 1.0 (was al gepland, is uitvoerbaar en vergt niet al te grote kosten of inzet). Dit betreffen vooral wensen om de komende periode een onderwerp nader te belichten of te onderzoeken

Deze wens biedt kansen die nu mogelijk gemist worden en is toepasbaar voor de hele regio.

2. **Lastig over te nemen aangezien dit veel inzet/kosten** vergt --> besluit over nodig in Stuurgroep/PHO+

3. **Lastig over te nemen aangezien de wensen en bedenkingen van verschillende partijen niet met elkaar in lijn zijn** of omdat een partij iets vraagt ten aanzien van het proces dat nog niet eerder is besproken. Dit betreffen vooral wensen en bedenkingen over het ruimtelijk spoor en de kaart en over het vervolgproces --> besluit over nodig in Stuurgroep/PHO+

4. **Niet direct over te nemen in de RES 1.0 aangezien de kennis/inzicht het komend jaar er nog niet is.** We zullen het wel op de voet blijven volgen. Maar alvast verwachtingen managen: hier kunnen we komend jaar alleen nog maar een procesantwoord op geven

5. **Past niet in de RES 1.0.** Aangeven waarom niet en of dit wel of niet elders al is of wordt opgenomen.

Actualisatie medio januari 2021: dit onderwerp zal in de RES 1.0 op de volgende wijze worden verwerkt

Verwijzing naar paragraaf en paginummer in concept van de RES 1.0 waarin dit onderwerp behandeld wordt en waarop de wensen en betrekking betrekken hebben

Bijlage 6.4: procesbeschrijving van Denkrichtingen Concept RES naar Kansrijke gebieden RES 1.0

Voorkeur denkrichting

Verhouding Wind:Zon

8 maal (6 infra, 1 lokaal, 1 combi)

5 maal

A5. Voor de uitwerking naar één ruimtelijke denkrichting gaat de voorkeur van Alphen aan den Rijn uit naar de denkrichting Infrastructuur en Landschap.

A6. Trek de verhouding van opwek van duurzame elektriciteit tussen zonne- en windenergie gelijk, voor een meer evenredige verdeling.

KB5b. Bij voorkeur plaatsen we de energiebronnen nabij bestaande infrastructuren als A4 of N207.

KW4. Bij de vaststelling van de RES 1.0 moeten scenario's zijn uitgewerkt die zorgen voor een stabiel elektriciteitsnet en leveringszekerheid.

Ldorp5b. Hierbij ook aandacht te hebben voor een evenredige verdeling van zonne- en windenergie voor het opwekken van duurzame elektriciteit.

LS7(eind). De voorkeur voor de ruimtelijke inpassing van duurzame opwek gaat wat Lisse betreft dan ook uit naar langs infrastructuur.

N5. Nieuwkoop is van mening dat opwek van duurzame elektriciteit langs grote infra mogelijk moet worden gemaakt. Wat betreft weginfrastructuur komen daarvoor allereerst de N11, A4 en A44 in aanmerking.

NO18. Noordwijk is voorstander (van de denkrichting) om de opwek van duurzame energie zo veel mogelijk te concentreren rondom bestaande infrastructuur en roept de provincie op de geldende restricties en normen op dit gebied te verruimen.

NO7. Wij vragen speciale aandacht voor de verhouding van wind- en zonne-opwek in de denkrichtingen. Niet alleen zijn deze op dit moment bijzonder ongunstig voor de netwerkinfra, maar door de huidige verhoudingen gaan wellicht meer hectaren verloren voor andere toepassingen dan noodzakelijk.

Z6. Bij de uitwerking naar één ruimtelijke denkrichting gaat de voorkeur uit naar de denkrichting Infrastructuur en Landschap. In de Zoeterwoudse situatie biedt deze denkrichting tevens bouwstenen die grote kansen bieden voor Lokaal Eigenaarschap. Met de denkrichtingen als bouwsteen, hechten wij grote waarde aan participatie van inwoners en ondernemers bij de lokale uitwerking met ruimte om creatief om te gaan met de bouwstenen.

Z7. Wij zien graag een meer evenwichtige verdeling van opwek van duurzame elektriciteit tussen zonne- en windenergie.

HH5. Zonnepanelen en windmolens op dijken zijn mogelijk een probleem voor de veiligheid.

HH13. Ten aanzien van de denkrichtingen voor duurzame opwek heeft Rijnland een lichte voorkeur voor de denkrichting Lokaal Eigenaarschap en Landschap.

P4. De raad adviseert de twee beschreven denkrichtingen te combineren tot één plan van aanpak waarin de ambitie uit het Klimaatakkoord om 50% lokaal eigendom te realiseren gecombineerd wordt met bundeling van opwek bij infrastructuur en met respect voor landschappelijke waarden.

Bij de Serious Games is al gebleken dat dit deze denkrichting op veel draagvlak kan rekenen. Alle gemeenten die een voorkeur hebben uitgesproken, hebben dat voor deze denkrichting gedaan. Het Hoogheemraadschap heeft een lichte voorkeur voor Lokaal eigenaarschap en Landschap en de Programmaraad voor een combinatie.

Voor het opvangen van pieken in de productie is het verstandig om beide bronnen in te zetten. Ook voor de systeemefficiëntie is dit belangrijk.

Paragraaf 2.3.3, Paragraaf 6.5, Bijlage 6.1

Bijlage 6.4: procesbeschrijving van
Denkrichtingen Concept RES naar Kansrijke
gebieden RES 1.0

Evenredige verdeling

3 maal

Toename elektriciteitsvraag

3 maal

H3b. Wij steunen de opgave zoals vastgelegd in de Regionale Energiestrategie (RES) en willen hierin ons aandeel nemen, maar zijn niet voornemens om een onevenredig groot deel van duurzame opwekking te realiseren op deze beschermde bollenvelden.

H5. Wij vragen Holland Rijnland in de RES 1.0 uitdrukkelijk aandacht te besteden aan de omvang van de verwachte elektriciteitstoename

KB4a. Wij ondersteunen de regionale aanpak voor de duurzame opwek, tegelijkertijd willen wij aangeven dat het voor ons niet vanzelfsprekend is dat wij als gemeente Kaag en Braassem de verduurzaming voor de regio oplossen.

LS1. Lisse loopt behoorlijk in de pas wat de doelstellingen voor energiebesparing betreft. Als gemeente maken wij ons desalniettemin zorgen over de groeiende elektriciteitsvraag door o.a. de verduurzaming van de gebouwde omgeving, de toenemende digitalisering, nieuwe vormen van communicatie en elektrisch vervoer. Wij vragen Holland Rijnland dan ook om dit mee te nemen in de scenario's van de RES 1.0."

NO3. Gemeente Noordwijk onderschrijft de opwekdoelstellingen van de concept-RES, die een extrapolatie van het Holland Rijnland Energieakkoord 2017 zijn. Zij onderschrijft daarmee ook de oproep in de concept-RES aan alle overheden om ruimtelijke restricties, als gevolg van bestaand of voorgenomen beleid, los te laten. Voorwaarde is daarbij wel dat alle partijen dit naar evenredigheid willen doen.

NO9. Wij vragen Holland Rijnland om in de RES 1.0 inzichtelijk te maken wat de verwachte toename van de elektriciteitsvraag is wanneer (een deel van) de warmtevraag, met name in de gebouwde omgeving, wordt geëlektrificeerd.

In de RES 1.0 is benoemd dat uit de Wensen en Bedenkingen een 'eerlijke verdeling van de lasten over de regio' als uiterst belangrijk voor het draagvlak wordt gezien.

In de Concept RES staat al aangegeven dat de vraag naar elektriciteit nog kan toenemen door elektrificering van b.v. warmte of mobiliteit. Dit kan nog explicieter benoemd worden.

Inleiding hoofdstuk 6

Hoofdstuk 2

Correctie onjuistheden

5 maal

H4. Wij vragen Holland Rijnland om de kaarten horend bij de zoekgebieden of het referentiebeeld te herzien en te ontdoen van feitelijke onjuistheden, zoals bijvoorbeeld het plaatsen van zonnepanelen op een begraafplaats in de gemeente Katwijk.

Breakdown naar subregionaal/gemeentelijk niveau

4 maal (Nwijk 2 maal)

H6. Wij vragen Holland Rijnland om in het traject naar de RES 1.0 niet te kiezen voor een van de twee denkrichtingen, maar te komen tot een denkrichting waarin gebruik wordt gemaakt van alle bouwstenen, waarbij per subregio voor verschillende bouwstenen gekozen kan worden; tevens vragen wij Holland Rijnland om de uiteindelijke denkrichting voldoende concreet te maken, zodat inwoners deze kunnen herkennen vanuit hun belevingswereld en beter kunnen beoordelen; naar aanleiding van het elektrificeren van (een deel van) de warmtevraag.

KW3. Met de partners in de regio binnen 3 maanden komen tot één voorkeursdenkrichting voor duurzame opwekking en een realistisch overzicht van deze opgave per gemeente.

LS11. Wij vragen Holland Rijnland om de kaarten horend bij de zoekgebieden of het referentiebeeld te herzien en te ontdoen van feitelijke onjuistheden, zoals bijvoorbeeld het plaatsen van zonnepanelen op een begraafplaats in de gemeente Katwijk.

NO5. Het kaartmateriaal in de concept-RES bevat een aantal onvolmaaktheden en fouten. Noordwijk wil het kaartmateriaal graag 'op orde' hebben vóór dit gebruikt gaat worden in participatieprocessen.

NO6. In de nu beschreven denkrichtingen staat het potentieel van de gehanteerde bouwstenen vermeld voor de hele regio. Wij hebben graag een overzicht van dit potentieel per gemeente.

NO17. De lokale participatie zal zich voor een groot gedeelte richten op het ruimtelijk effect van de RES. Daarbij is het essentieel lokale energiestrategie te kunnen opstellen als kader. Voor deze LES is het belangrijk zo snel mogelijk de regionale opgave te kunnen vertalen naar een lokale opgave. Wij vragen partijen binnen Holland Rijnland dan ook zo snel mogelijke tot een gedragen 'verdeling' van de opgave te komen

T6. Teylingen vraagt Holland Rijnland om de kaarten horend bij de zoekgebieden of het referentiebeeld te herzien en te ontdoen van feitelijke onjuistheden, zoals bijvoorbeeld het plaatsen van zonnepanelen op een begraafplaats in de gemeente Katwijk;

In de detailkaarten zijn de bekende onjuistheden verwijderd. De kaart met zoekgebieden in de RES 1.0 is daarentegen onvoldoende gedetailleerd om deze correcties weer te geven.

Er is geen consensus over het uitsplitsen van de opgave naar gemeentelijke schaal. Wel is er nog voldoende keuzevrijheid binnen de denkrichtingen en de in te zetten bouwstenen.

niet zichtbaar

Integraal beeld ruimtelijke claims

**Geen kansen onbenut laten /
geen prioritering in zoekgebieden**

13 maal (Ldorp en Nkoop 2 maal)

2 maal

H12. Wij vragen Holland Rijnland om de **concurrentie tussen de verschillende ruimtevragers**, zoals bijvoorbeeld mobiliteit, woningbouw, en de opwekking van duurzame energie in relatie tot het (cultuur-)landschap inzichtelijk te maken binnen de RES 1.0.

KB4b. We zien daarbij ook een relatie met het in beeld brengen van andere ruimtelijke claims binnen de regio (bedrijventerreinen, woningen, inclusief het ruimtebeslag dat gekoppeld is aan het uitbreiden/verzwaren van het elektriciteitsnetwerk.) We begrijpen dat het nu nog te vroeg is, maar wij zijn van mening dat de nadere uitwerking in de volgende fase een integraal beeld zou moeten bevatten waarin ook de andere, hiervoor genoemde, ruimtelijke claims meegenomen worden en een koppeling gemaakt moet worden met de Omgevingsvisie.

LD4. We signaleren dat toekomstperspectief ontbreekt rondom afstemming met andere ruimtevragers, zoals bedrijventerreinen, laadinfrastructuur en netinfrastructuur. Wij vragen Holland Rijnland dit mee te nemen in de RES 1.0

Ldorp6. Ambitie van Leiderdorp: De gemeente heeft in 2016 een verkenning uitgevoerd naar de mogelijkheden van windenergie. Wij vragen Holland Rijnland kansrijke locaties in Leiderdorp te vergelijken met alternatieve locaties in de regio en mee te nemen in de uitwerking van de denkrichting(en). Wij vinden dat de RES 1.0 op basis van een integrale afweging, met de andere ruimtevragen, tot stand moet komen.

Ldorp12. Laat geen ruimte onbenut: Wij willen, naast het belang van de integrale afweging met andere ruimtevragers, vragen om in de toekomstige locaties geen volgorde/prioritering aan te brengen. De (omvang van de) opgave vereist dat kansen benut moeten worden (uiteraard mits voorzien van een goede inpassing). Prioritering in locaties verhoogt het risico dat kansen onbenut blijven en verlaagt het tempo van realisering van de opgave."

Ldorp11. Integrale afweging in schaarse ruimte: De energietransitie zal een forse impact op beschikbare ruimte hebben. Ruimte die, zeker in onze regio, schaars is en die we ook voor andere opgaven, zoals de woningopgave en bedrijventerreinen, willen benutten. Wij vinden dat de RES 1.0 op basis van een integrale afweging, met de andere ruimtevragen, tot stand moet komen. Daarbij moet ook nadrukkelijk rekening worden gehouden met waarden als natuur, landschap, biodiversiteit en recreatie. Daarnaast verzoeken wij u in de RES 1.0 ook aansluiting te zoeken bij beleidsinitiatieven van andere domeinen, waaronder de bedrijventerreinenstrategie en het Rode boekje van Holland Rijnland."

LS10. Wij vragen Holland Rijnland om de concurrentie tussen de verschillende ruimtevragers, zoals bijvoorbeeld mobiliteit, woningbouw, en de opwekking van duurzame energie in relatie tot het (cultuur-)landschap inzichtelijk te maken binnen de RES 1.0.

N8. In het vervolgtraject naar een definitieve RES zijn wat Nieuwkoop betreft de ruimtelijke randvoorwaarden - met inachtneming van bescherming van belangrijke waarden zoals natuur, recreatie en cultuurhistorische waarden - bepalend of een gebied kansrijk is voor duurzame energieopwekking.

N9. Nieuwkoop is van mening dat in een definitieve RES nadrukkelijk aandacht moet zijn voor de afstemming met andere ruimtevragers en vindt het van belang dat hierover het maatschappelijk gesprek wordt aangegaan.

NO4. Deze regio kent een aantal opgaven die allemaal een ruimtelijk beslag hebben. Om aan al deze opgave recht te kunnen doen is een integrale ruimtelijke benadering noodzakelijk. De gemeente Noordwijk zo daarom deze vragen inzichtelijk willen hebben in de RES 1.0.

O6. De gemeenteraad van Oegstgeest geeft mee dat in zijn visie de regio met al zijn facetten een waardevol gebied is voor alle inwoners van de regio: van het zicht op de horizon over de Noordzee, het enerverende duinlandschap, de traditionele bollenvelden, het water bij de Kaag, het Braassemmeer en de Nieuwkoopse plassen tot en met het Groene Hart. De gemeenteraad verzoekt Holland-Rijnland in de definitieve RES als uitgangspunt een holistische blik op de regio te nemen, zodat op een zo hoog mogelijk schaalniveau passende ruimtelijke afwegingen kunnen worden gemaakt, waarbij de redelijke zienswijzen van lokale gemeenteraden als vertegenwoordigers van de directe leefomgeving zoveel mogelijk gerespecteerd worden. De gemeenteraad van Oegstgeest oordeelt in dit kader dat in de voorliggende concept-RES vooralsnog te weinig aandacht is voor de impact op belangrijke concurrerende waarden, zoals de kwaliteit van het landschap, de natuur, het milieu, de economische effecten (toerisme en recreatie), de woningbehoefte en volksgezondheid, die als gevolg van de mogelijke maatregelen die uiteindelijk zouden kunnen voortvloeien uit de RES, met name ten aanzien van elektriciteitsopwekking, onder druk zouden kunnen komen te staan. In dit kader verzoekt de gemeenteraad Holland-Rijnland met klem in de definitieve RES substantieel meer aandacht te hebben voor de impact op andere, concurrerende waarden, dan energieopwekking op eigen grond alleen, op een dusdanig niveau dat raadsleden de mogelijke uiterste strekking van de RES voldoende kunnen doorgronden en tot een zinnige, waardevolle belangenafweging kunnen komen. Daarbij dient te worden geanticipeerd op T15. Teylingen vraagt Holland Rijnland om de concurrentie tussen de verschillende ruimtevragers, zoals bijvoorbeeld mobiliteit, woningbouw, en de opwekking van duurzame energie in relatie tot het (cultuur-)landschap inzichtelijk te maken binnen de RES 1.0; Te overwegen is om hiervoor het instrument van de m.e.r. te gebruiken.

HH3. Rijnland ziet kansen voor een integrale benadering van de maatschappelijke opgaven en bevordering van multifunctioneel landgebruik.

PS6. Wens: De keuzes die uiteindelijk landen in de RES1.0 hebben consequenties voor de omgeving. Daarom is het belangrijk dat bij de keuzes integrale afwegingen worden gemaakt waar ook de andere aspecten van de leefomgeving worden meegenomen. Maak inzichtelijk wat de keuzes betekenen voor de doorwerking in ander (ruimtelijk) beleid en welke ambities en regels er straks in de gemeentelijke en provinciale omgevingsvisies en omgevingsplannen (-verordening) moeten landen.

P21. Wens: In de verdere uitwerking van de ruimtelijke scenario's richting de RES1.0 is het belangrijk dat een zorgvuldige afweging wordt gemaakt waarbij er nadrukkelijk aandacht is voor de landschappelijke en ruimtelijke kwaliteit, de netimpact en de juiste energiemix, de betaalbaarheid en participatie.

PS23. Wens: Zie nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen rondom energie ook als kans om een gebied integraal op te waarderen en te versterken. Zoek naar meekoppelkansen bij de ontwikkeling van locaties voor energieopwekking: b.v. voor biodiversiteit, groen, recreatie, tegengaan bodemdaling, versterken landschappelijke kwaliteit.

AG2. AGV verzoekt u in het traject naar de RES 1.0 de mogelijkheid open te houden voor het op een later moment aandragen van (nieuwe) zoekgebieden en -locaties. AGV voert momenteel een potentiescan uit voor duurzame elektriciteitsopwekking op zijn assets waarbij ook aandacht wordt besteed aan mogelijke koppelkansen met andere problematiek zoals biodiversiteit, invloed op de waterkwaliteit, bodemdaling en klimaatadaptatie. De scan laat zien wat de potentie is voor duurzame energie op basis van het huidige beleid en onder welke specifieke voorwaarden deze mogelijk benut kan worden. Dit als aanvulling op de positiebepaling AGV. Het streven van AGV is om de resultaten van de scan, als concretisering en uitbreiding van de notitie positiebepaling AGV, mee te geven in de uitwerking van concept RES naar RES 1.0. Dit geldt ook voor mogelijke beperkingen die AGV ziet binnen de huidige zoekgebieden.

De integrale afweging vindt plaats in de RES 2.0, In de regionale omgevingsagenda en in lokaal omgevingsbeleid.

Er is nog geen ruimtelijke strategie vastgesteld. Hoe verhoudt de lijn om geen ruimte onbenut te laten zich tot de inzet op 'no regret maatregelen'?

Zie kansenkaart bij 6.3.2. Er wordt wel een fasering aangevraagd in de zoekgebieden (zoekgebieden en reserve zoekgebieden) maar de opgave is niet gespcificeerd per deelregio of gemeente.

**Behoud bijzondere landschappen /
(verduidelijking) Zachte restricties**

8 maal (Nwijk 2 maal)

H3a. De voor de Duin- en Bollenstreek kenmerkende (beschermd) bollengronden zijn voor onze subregio van grote cultuurhistorische waarde.

KB5a. De ligging van onze gemeente in het Groene Hart zien wij als een grote kwaliteit: het open landschap waarderen wij en willen we behouden.

Draagvlak voor energietransitie

9 maal (K&B 2 maal)

KB5c. Voor de locatiekeuze hechten wij aan draagvlak van de omgeving en zetten wij ons er voor in dat de energieopbrengsten ten gunste komen aan (direct) omwonenden. Tegelijkertijd willen we ook ruimte bieden aan lokale initiatieven (zon of wind) opgezet voor en door particulieren.

KB6. Voor de volgende fase vinden wij het belangrijk dat verder gewerkt wordt aan de sociaal economische randvoorwaarden voor het realiseren van grootschalige duurzame opwek. Dit houdt in hoe en op welke manier de inwoners kunnen meeprofiteren van de opwek in hun omgeving. Zonder gemeenten lokaal maatwerk te ontzeggen, moeten we in de regio naar een gelijk speelveld en duidelijkheid voor onze inwoners en kan het niet zo zijn dat elke gemeente afwijkende voorwaarden voor inwoners kent.

LD9. Holland Rijnland zou in de RES 1.0 bij het maken van keuzes met ruimtelijke impact (aanleg en situering van energie-infrastructuur) moeten streven naar een zo klein mogelijke inbreuk op de landschappelijke waarden, vanuit zowel het oogpunt van cultuurhistorie, biodiversiteit, leefbaarheid en het belang van natuurbehoud, en zoveel mogelijk moeten inzetten op varianten die recht doen aan deze waarden;

LD3. Wij zien het belang van energiecoöperaties om te participeren in de RES en eigenaar te zijn van de op te wekken duurzame energie. Wij vragen Holland Rijnland dit nadrukkelijker op te nemen in de RES 1.0

Ldorp5c. En verder, zoekgebieden te concretiseren en onze inwoners, instellingen en ondernemers hierbij te betrekken.

LS7. De voor de Duin- en Bollenstreek kenmerkende (beschermde) bollengronden die onder het GOM-mandaat vallen zijn voor Lisse van grote cultuurhistorische en economische waarde. Wij steunen de opgave zoals vastgelegd in het Energieakkoord Holland Rijnland en de Regionale Energiestrategie (RES), maar zijn niet van plan om duurzame opwekking, opslag of infrastructuur hiervoor te realiseren op deze beschermde bollenvelden.

LS14. We zien een belangrijke rol weggelegd voor energiecoöperaties als aanjager van duurzame en lokale initiatieven. In die hoedanigheid vragen wij Holland Rijnland om energiecoöperaties een duidelijke rol te geven in het vervolgtraject richting de RES 1.0.

N3. Nieuwkoop is onaangenaam verrast dat restricties rond Natura 2000 gebieden, die ten tijde van de voorbereiding en afsluiting van het Regionaal Energieakkoord erkend en gerespecteerd werden, in de concept RES 1.0 ter discussie worden gesteld. Voor Nieuwkoop is plaatsing van windturbines en zonnevelden in Natura 2000 en NNN gebieden onacceptabel. Nieuwkoop stelt zich op het standpunt dat deze zoeklocaties op de kortst mogelijke termijn geschrapt moeten worden en de restricties rond Natura 2000 en aansluitende bufferzones zoals deze in Europese regelgeving betreffende windmolens in relatie tot Natura 2000 gebieden zijn vastgelegd, worden gerespecteerd.

NO2. Gemeente Noordwijk zou graag zien dat bij de ruimtelijke inpassing van de opwekpgave de bollengronden, die van zowel economische, cultuurhistorische als toeristische waarde zijn, zoveel mogelijk worden ontzien.

NO19. Gemeente Noordwijk wil dat bij de ruimtelijke inpassing van de opwekpgave, alle duin- & kuststrookgebieden, zowel binnen als buiten de Natura 2000 grenzen, worden ontzien voor opwekking van duurzame energieopwekking door middel van windmolens.

T14. De voor de Duin- en Bollenstreek kenmerkende (beschermd) bollengronden zijn voor Teylingen van grote cultuurhistorische en economische waarde. Teylingen steunt de opgave zoals vastgelegd in het Energieakkoord Holland Rijnland en de Regionale Energiestrategie (RES) *????Zie Lisse???*

T10. Teylingen ziet een belangrijke rol weggelegd voor energiecoöperaties als aanjager van duurzame en lokale initiatieven. In die hoedanigheid vragen wij Holland Rijnland om energiecoöperaties een duidelijke rol te geven in het vervolgtraject richting de RES 1.0.

V3. Maatschappelijke initiatieven die een bijdrage leveren aan de energietransitie zijn een cruciale schakel bij het boeken van successen. Voorschoten zou graag zien dat de (belangrijkheid) rol van de samenleving in het nemen van regie en eigenaarschap nadrukkelijker verwoord wordt in de RES 1.0.

Z6b. Met de denkrichtingen als bouwsteen, hechten wij grote waarde aan participatie van inwoners en ondernemers bij de lokale uitwerking met ruimte om creatief om te gaan met de bouwstenen.

HH7. Rijnland is geen voorstander van energieopwekking in Natura 2000 gebieden.

PS4. Bedenking: In de meeste RES'en is 50% lokaal eigendom opgenomen als streven, maar nog te weinig uitgewerkt hoe dit gerealiseerd gaat worden.

PS5. Wens: Geef in de RES1.0 aan hoe (50%) lokaal eigendom en financiële participatie wordt gerealiseerd en bereikbaar wordt voor iedereen. Leg ook de relatie met eventuele benodigde aanpassingen in het omgevingsbeleid.

AG4. In de RES Holland Rijnland zijn twee ruimtelijke denkrichtingen opgenomen. Voor beide denkrichtingen geldt dat het voor AGV niet duidelijk is welke restricties en randvoorwaarden hierin nu zijn meegenomen. AGV is bijvoorbeeld geen voorstander van grootschalige wind- en zonne-energie in Natura2000 gebieden. Het is niet duidelijk of deze gebieden straks ontzien worden in de RES Holland Rijnland. Voor een uitwerking richting RES 1.0 zou AGV graag een heldere opsomming van restricties en randvoorwaarden per denkrichting ontvangen.

In de RES 1.0 zijn de (eerste klas) bollengronden van de ISG, de Natura 2000 én de NNN-gebieden niet langer opgenomen als zoekgebieden. Tevens zijn locaties die door wet- en regelgeving worden uitgesloten en waarvoor geen onvoldoende mitigerende maatregelen kunnen worden genomen, niet langer opgenomen in de zoekgebieden.

Hiervoor bestaat groot (bestuurlijk) draagvlak. In de RES 1.0 is in een bijlage opgenomen hoe individuele gemeenten de lokale omgevingsparticipatie kunnen vormgeven.

Paragraaf 6.1.2. Afgewogen inzet, Ruimte en
Ruimtelijke kwaliteit

Paragraaf 6.6 Lokaal Eigendom, Paragraaf 6.5
Randvoorwaarden, Bijlage 6.5 Handreiking
omgevingsparticipatie

Tegen een bepaalde techniek

Bod RES

2 maal

2 maal

KB7. De aanleg van zonnevelden hebben een enorme impact op ons open landschap en dragen daarnaast relatief beperkt bij aan de opwek van duurzame energie. Als Kaag en Braassem spreken wij ons daarom uit tegen de aanleg van deze zonnevelden.

KB10. Als het gaat om de bandbreedte bandbreedte met een boven- en ondergrens van het bod in deze RES, zouden wij graag zien dat in een bijlage de **boven- en de ondergrens verder uiteen wordt gezet**, inclusief een overzicht van de restricties die ervoor zorgen dat de realisatie lager binnen de bandbreedte uitkomt.

N12. Nieuwkoop is daarom van mening dat de concept RES 1.0 - nog - niet gezien kan worden als een bod, maar gezien moet worden als een **vingeroefening en denkrichting** om te gaan komen tot een participatiewaardige kaart, waarmee zowel regionaal als lokaal het participatie-proces, dat leidt tot de definitieve RES 1.0, kan worden ingegaan.

O5. De gemeenteraad van Oegstgeest kiest voor wat betreft het Oegstgeester territorium als het gaat om het bevorderen van energieopwekking voor zonne-energie en andere passende vormen. Voor het plaatsen van windmolens in of nabij het dorp is in Oegstgeest evenwel geen draagvlak en/of ruimte. De gemeenteraad verzoekt Holland-Rijnland om dit gegeven te verwerken in de definitieve RES.

In de RES 1.0 is bij de randvoorwaarden opgenomen dat de verschillende overheden bereidheid moeten tonen hun (voorgenomen) beleid los te laten wanneer dit tot beperkingen leidt. Indien zij dit niet doen zal het bod evenredig verlaagd worden.

Het uitsluiten van een techniek wordt in regioverband niet ondersteund. Daarentegen hebben een aantal gemeenten wel specifieke technieken voor (delen van) hun gemeenten uitgesloten.

Paragraaf 6.5 Randvoorwaarden

Zon op kleine daken meetellen

3 maal

Solidariteit / Realiteit in ambitie

3 maal

LD1. In de Concept-RES ligt de focus op zonneweides en zon op grote daken. In onze verstedelijkte regio hebben niet alleen zonnepanelen op grote daken impact, alle particuliere daken vol zonnepanelen heeft zeker ook impact. Wij vragen Holland Rijnland om dit expliciet mee te nemen in de RES 1.0.

Ldorp2. Geef plaats aan zon op particuliere daken: Bij zonne-energieopwekking wordt in de concept-RES de nadruk gelegd op grootschalige zonneweides en zon op grote daken. Energieopwekking met zonnepanelen op particuliere daken is in de concept-RES ondergebracht als besparing. Het is hierdoor minder zichtbaar in de plannen. Dit terwijl groei hiervan, gezien de ruimteclaim van de energietransitie in regio Holland Rijnland, zeker een substantieel aandeel kan spelen in de opwekking van duurzame energie. Wij verzoeken u om in de RES 1.0 de zon op particuliere daken als aparte categorie onder energieopwekking op te nemen (en daarmee niet langer als besparingsmogelijkheid te beschouwen).

Ldorp5a. Solidariteit in ambitie: Bij de uitwerking van een ruimtelijke denkrichting vinden wij het belangrijk om te komen tot een realistische en regionaal gedragen denkrichting.

LS8. In het energieakkoord van 2017 is afgesproken om 80% van de duurzame opwek te realiseren binnen de eigen energieregio. Deze ambitie wordt overgenomen in de voorliggende concept RES. Lisse vraagt zich af of dit een realistische doelstelling is en wacht de eerste doorrekening van het Planbureau van de Leefomgeving (PBL) af om stelling in te nemen.

N14. Nieuwkoop betwijfelt of de doelstelling van 80% opwek in eigen regio met het oog op 2050 haalbaar is en pleit ervoor dat deze als een voorlopig en dynamisch doel moet worden beschouwd. Bij de tweejaarlijkse herijking van de RES moet dit doel steeds opnieuw geëvalueerd worden op noodzaak en haalbaarheid op basis van indicatoren binnen de regio en binnen Nederland als geheel. Nieuwkoop vraagt Holland Rijnland om dit op te nemen in het proces rond de RES en verwijst daarbij nadrukkelijk naar het college van Rijksadviseurs, getiteld 'Via Parijs'.

V1. In de Concept-RES ligt de focus op zonneweides en zon op grote daken. In onze verstedelijkte regio hebben niet alleen zonnepanelen op grote daken impact, alle particuliere daken vol zonnepanelen heeft zeker ook impact. Wij vragen Holland Rijnland dit expliciet mee te nemen in de RES 1.0.

Conform de handreiking NP RES wordt zon op kleine daken meegeteld met energiebesparing, niet met opwek. Er is geen consensus over waar dit meegeteld moet worden, maar omdat zon op daken als basis genoemd wordt in de Concept RES, is het in ieder geval belangrijk deze beter toe te lichten in de RES 1.0.

De ambitie is vastgelegd in het Energieakkoord HR en herbevestigd in de notitie "Van Energieakkoord naar RES". Er bestaat ook geen consensus om deze ambitie te herzien.

Paragraaf 6.2 Zon op daken

Regierol Holland Rijnland

Alternatieve energiebronnen
en Opslag energie

1 maal

6 maal en 2 maal

KB9. Gelet op de zich snel ontwikkelende technologie en het niet willen doorvoeren van onherroepelijke ingrepen, roepen wij op zo veel mogelijk te temporiseren met de meest ingrijpende maatregelen. En de **komende 10 jaar vooral in te zetten op 'no-regret' maatregelen**, om zo later in te kunnen spelen op het beschikbaar komen van technologische ontwikkelingen met minder impact op landschap en ruimtegebruik.

Ldorp7. Landelijke regie: Naast de ruimtelijke invloed van windturbines en zonnevelden is er ook ruimte nodig voor het elektriciteitsnetwerk om de duurzame opwek te kunnen faciliteren. Dit gaat gepaard met een forse ruimteclaim. Voor het realiseren van de benodigde infrastructuur (waaronder de onderstations) is gemiddeld vijf tot tien jaar nodig. Er is stevige regie nodig ook bovenregionaal om invulling te geven aan de uitdagingen die wij hebben op het gebied van de energieinfrastructuur. Wij vragen Holland Rijnland om deze rol expliciet op te nemen in de RES 1.0.

Ldorp8. Aandacht voor opslag van energie: Opslag van energie gaat wat ons betreft een belangrijke rol spelen in het elektriciteitsnetwerk om instabiliteit in het netwerk op te vangen, dit ook in relatie tot de opgave om de bestaande infrastructuur met onderstations uit te breiden. In de voorliggende concept RES is hier nog onvoldoende aandacht voor. Om efficiënt gebruik te maken van de energie-infrastructuur moeten we ook inzetten op opslag van energie (in de wijken, op gemeenteniveau en regionaal).

LS9. Lisse erkent dat wind- en zonne-energie op dit moment de meest voor de hand liggende modaliteiten zijn voor de verduurzamingsopgave. Het is echter van groot belang dat alternatieve duurzame energiebronnen niet buiten beschouwing gelaten worden. Lisse vraagt Holland Rijnland om alternatieve energiebronnen, zoals bijvoorbeeld waterstof, als volwaardige opties mee te nemen in de RES 1.0. In volgende versies van de RES zien wij ook graag duidelijkheid vanuit het Rijk over andere opties voor de langere termijn: thorium, kernfusie, waterkracht, duurzaam gas van elders, en Europese netwerken.

N15. Nieuwkoop is van mening dat de (on)mogelijkheden van alternatieve energiebronnen en andere innovaties nadrukkelijk als volwaardige opties moeten worden meegenomen bij de tweejaarlijkse herijking van de RES en vraagt Holland Rijnland een strategie te ontwikkelen om innovatieve technieken structureel te kunnen blijven monitoren en ondersteunen.

NO27. Noordwijk wenst een prominente plek in de RES voor de zich snel ontwikkelende technologie rondom de productie, en het gebruik, van waterstof opgewekt met duurzame energie. Waterstof kan als energiedrager en energiebron zowel, lokaal, regionaal als landelijk een substantiële bijdrage aan de totale energieopgave leveren.

T8. Teylingen erkent dat wind- en zonne-energie op dit moment de meest voor de hand liggende modaliteiten zijn voor de verduurzamingsopgave. Het is echter van groot belang dat alternatieve duurzame energiebronnen niet buiten beschouwing gelaten worden. Teylingen vraagt Holland Rijnland om alternatieve energiebronnen, zoals bijvoorbeeld waterstof, als volwaardige opties mee te nemen in de RES 1.0.

PS13. Bedenking: De noodzaak tot opslag (van elektriciteit en warmte) is nog onderbelicht en biedt ook kansen in de RES'en.

PS 14. Wens: Blijf hierover in gesprek met de partners en zorg dat ambities en maatregelen in de RES 1.0 aansluiten bij wat mogelijk is.

PS15. Bedenking: Innovatie is onderbelicht in de RES'en, ook omdat focus ligt op de periode tot 2030 en bestaande technieken.

PS 16. Wens: Neem in de RES 1.0 ook een doorkijk naar het beoogde energiesysteem in 2050 en de RES 2.0 op en benoem hoe innovatieve technieken een rol (kunnen) spelen op deze termijn.

In de RES 1.0 zijn geen afspraken vastgelegd over de uitvoeringsorganisatie.

In de handreiking NP RES staat specifiek aangegeven dat het bod in moet gaan op Wind en Zon omdat uitvoering voor 2030 gerealiseerd moet zijn. Andere bronnen (of opslag) worden daarom nu nog niet meegenomen, maar wel worden de ontwikkelingen nauwlettend gevolgd.

Paragraaf 1.4

Referentiebeeld PZH als onderlegger

1 maal

**Regionaal afwegingskader
Zonnevelden**

1 maal

N4. Nieuwkoop vindt het van belang dat bij de uitwerking naar één ruimtelijke denkrichting alle restricties, met als onderlegger het referentiebeeld van de Provincie Zuid-Holland, worden betrokken om op deze wijze te komen tot één realistische, regionaal gedragen en participatie-waardige kaart.

N6. Om een uitspraak te doen over de kansrijkheid van beoogde ontwikkelingslocaties en toekomstige aanvragen voor zonnevelden te kunnen toetsen, pleit Nieuwkoop om nog dit jaar binnen Holland Rijnland een regionaal ruimtelijk en sociaaleconomisch afwegingskader voor specifiek zonnevelden op te stellen.

Hierover bestaat geen bestuurlijke consensus

NP RES vraagt hier niet om. Maar gelijk speelveld in de regio heeft wel meerwaarde. In de RES 1.0 kan benoemd worden dat dit wenselijk is, maar uitvoering niet binnen de RES.

Eigen beleid als uitgangspunt

Afstemming met (andere) partners

2 maal

1 maal

P20. Wens: Neem de provinciale omgevingsvisie als uitgangspunt mee bij de uitwerking van scenario's.

P22. Wens: Zoek tijdig afstemming met Provinciale Staten over concrete scenario's en locatiekeuzes, zodat ook wij een zorgvuldige afweging kunnen maken in het provinciale omgevingsbeleid.

PS24. Wens: Heb aandacht voor de samenhang in ruimtelijke kwaliteit tussen de Zuid-Hollandse regio's onderling en buurregio's in de andere provincies.

AG1. Omdat het in de fase van de concept RES vooral over globale zoekgebieden en denkrichtingen voor grootschalige wind- en zonne-energie gaat en deze in de fase naar definitieve RES (1.0) nader worden uitgewerkt naar specifieke zoeklocaties, dringt ons waterschap er op aan dat in het traject naar de RES 1.0 de kaders en kansen worden meegenomen zoals AGV deze heeft geformuleerd in de notitie "Positiebepaling AGV in de RES". Hierin worden zowel de huidige waterschap gerelateerde kaders als mogelijke kansen voor de RES geschetst. De notitie is bijgevoegd in de bijlage bij deze brief. Op hoofdlijnen zijn de ambities van AGV om op niveau van zoekgebieden de assets waar AGV eigenaar van is zoals de bedrijfslocaties en afvalwaterlocaties in te zetten voor het realiseren van duurzame energie. Duurzame energie op dijken en oppervlaktewater kent zijn beperkingen. Onderzoek naar de effecten op ecologie en waterkwaliteit moet inzicht geven in de ruimte die er is voor duurzame energie.

Gebeurt nu al (gedeeltelijk) en het belang van (tijdige) afstemming wordt onderschreven.

Voor de energietransitie zal flexibiliteit in bestaand beleid van partijen noodzakelijk zijn. Dit kan daarom niet één op één overgenomen worden, maar per geval bekeken.

Paragraaf 6.3 Zon en Wind op Land, Paragraaf 8.1
Programmaad en verder

Piekvermogen van het elektriciteitsnet in beeld

Relatie met het omgevingsinstrumentarium

1 maal

1 maal

LD7. In de concept RES wordt inzichtelijk gemaakt hoeveel energie per jaar opgewekt kan worden door hernieuwbare bronnen. Het is echter ook belangrijk om te weten wat het piekvermogen is van het net. Pas dan kan een goede inschatting gemaakt worden of op elk moment van het jaar de benodigde energie voorhanden gaat zijn. Wij zien graag in een volgende versie van de RES een uitwerking van het piekvermogen.

LD10. Vanuit haar regierol moet Holland Rijnland een duidelijk beeld schetsen op welke wijze het instrumentarium van de Omgevingswet gemeenten kan ondersteunen bij het bereiken van de in de RES geformuleerde energiedoelstellingen en de wijze waarop deze doelstellingen kunnen worden vertaald naar gemeentelijke opgaven;

Dit wordt meegenomen in de scenario's die opgesteld worden door netwerkbeheerder Liander.

Er wordt een handreiking opgesteld over de relatie tussen de RES en het omgevingsinstrumentarium, als bijlage bij de RES.

Paragraaf 6.1.2. Afgewogen inzet, Bijlage 6.1

Hoofdstuk 7

Warmte

1. Overnemen in RES 1.0: was al gepland, is uitvoerbaar en/of vergt niet al te grote kosten of inzet. Dit betreffen vooral wensen om de komende periode een onderw...
2. Lastig over te nemen aangezien dit veel inzet/kosten vergt, Hier is een besluit over nodig in de Stuurgroep/PHO+
3. Lastig over te nemen aangezien de wensen en bedenkingen van verschillende partijen niet met elkaar in lijn zijn of omdat een partij iets vraagt ten aanzien van het...
4. Niet direct over te nemen in de RES 1.0 aangezien de kennis/inzicht het komend jaar er nog niet is. We zullen het wel op de voet blijven volgen. Hier kunnen we kd...
5. Past niet in de RES 1.0. Aangeven waarom niet en of dit wel of niet elders al is of wordt opgenomen.

Organisatie

	Thema
	RESTWARMTE ROTTERDAM
Gemeente Alphen aan den Rijn	A1 We dringen er op aan dat de inspanningen in regionaal verband op korte termijn ook gericht zijn op het binnen halen van restwarmte uit Rotterdam voor een groter deel van de regio Holland Rijnland.
Gemeente Hillegom	H1. Wij vragen Holland Rijnland om actief voor de regio te lobbyen op het aansluiten van zoveel mogelijk gemeenten aan een warmtenet dat gevoed wordt met restwarmte uit Rotterdam. En waar dit op korte termijn niet mogelijk is, een perspectief te bieden voor mogelijke aansluiting op de lange termijn.
Gemeente Kaag en Braassem	KB2 Voor wat betreft de warmterotonde vanuit Rotterdam: hier hebben wij geen bezwaar tegen. Wij verwachten echter niet dat deze warmterotonde tot en met Kaag en Braassem zal reiken. Voor onze omgeving zullen andere, creatieve oplossingen moeten komen die voorkomen dat alle warmte geëlektrificeerd moet worden opgewekt (en daarmee een nog hogere claim op het elektriciteitsgebruik zal leggen en daarmee voor een grotere opwekoppave).
Gemeente Katwijk	Kw1 Met de partners in de regio onder duidelijke randvoorwaarden (financiële consequenties, businesscase, ruimtelijke planning, warmtevraag, Warmtewet 2.0, risicoanalyse en landelijke tegemoetkoming) inzetten op de komst van restwarmte uit Rotterdam.
Gemeente Leiderdorp	Ldorp3 restwarmte uit Rotterdam noodzakelijk: Wij vinden het van groot belang dat wij als regio sterk in zetten om restwarmte vanuit de Rotterdamse haven hierheen te krijgen. Alleen op deze manier kunnen wij in onze warmtevraag voorzien. Wij verzoeken Holland Rijnland uitdrukkelijk om in de RSW 1.0 duidelijkheid te geven over de haalbaarheid van restwarmte vanuit Rotterdam voor onze regio. Indien blijkt dat restwarmte geen haalbare optie of te onzeker is, dan vragen wij Holland Rijnland een alternatieve plan op te nemen in de RSW 1.0.

Gemeente Lisse	LS2 Het gebruik van restwarmte uit Rotterdam is cruciaal voor het invullen van de verduurzamingsopgave in Holland Rijnland. Lisse denkt geen gebruik te kunnen maken van restwarmte uit Rotterdam.
Gemeente Nieuwkoop	N2 Nieuwkoop vindt het van groot belang dat sterk wordt ingezet op het binnenhalen van restwarmte naar de regio Holland Rijnland vanuit de haven van Rotterdam.
Gemeente Noordwijk	NO8. Het gebruik van restwarmte uit Rotterdam is cruciaal voor het invullen van de verduurzamingsopgave in Holland Rijnland. Wij vragen Holland Rijnland daarom om actief te lobbyen op het aansluiten van zoveel mogelijk gemeenten aan het warmtenet uit Rotterdam. Indien dit op korte termijn niet mogelijk is, vragen wij Holland Rijnland een perspectief te bieden voor mogelijke aansluiting op de lange termijn.
Gemeente Oegstgeest	O4a De concept RSW presenteert een warmtenet gevoed met restwarmte vanuit de Rotterdamse haven als een onontkomelijke component van de warmtevisie. Oegstgeest constateert dat er nog technische en financiële vragen leven rond deze oplossing. Een sluitende business case lijkt te ontbreken. Wij vragen Holland Rijnland voorlopig geen verdere stappen te nemen voor het realiseren van dit warmtenet.

Gemeente Oegstgeest	<p>O4b Daarnaast vragen wij Holland Rijnland om een business case op te stellen voor dit warmtenet en deze te vergelijken met business cases voor alternatieve oplossingen om in deze ruim 20% van de warmtebehoefte te voldoen en deze opties aan de raden voor te leggen. Hierbij moeten de volgende randvoorwaarden voor alle opties in acht worden genomen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - de oplossing zoekt naar duurzame bronnen buiten onze regio en voorziet in transport naar onze regio waar ze direct of na conversie gebruikt kunnen worden om in de regionale warmtebehoefte te voorzien; - de oplossing voorziet in zowel de jaarlijkse behoefte als in de fluctuerende piekbehoeften die gedurende een jaar optreden; - de investeringskosten, vaste en variabele kosten voor inwoners en commerciële partijen en de flexibiliteit van de gekozen oplossing worden uitgebreid in kaart gebracht; - de mogelijkheid om bestaande infrastructuur (het gasnet en elektriciteit) te benutten wordt bekeken en de kosten voor eventuele investeringen in deze of nieuwe netten worden meegewogen; <p>Oegstgeest ziet in ieder geval de volgende oplossing graag, naast het warmtenet gevoed vanuit de Rotterdamse haven, uitgewerkt:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) het importeren van groene stroom die vervolgens met in de regio te bouwen centrales wordt geconverteerd naar gassen (waterstof of groen gas) die door het gasnet gedistribueerd worden 2) het importeren van elders in het land geproduceerde CO2-neutrale gassen (groen gas of groene/blauwe waterstof) die door het gasnet gedistribueerd worden.
Gemeente Teylingen	<p>T1a. Teylingen ziet in het vervolgproces richting de RSW 1.0 dat</p> <ol style="list-style-type: none"> a) zwart-op-wit komt dat aansluiting op eerste tranche voor restwarmte uit Rotterdam niet mogelijk is en b) indien dit het geval is Teylingen op een wachtlijst wordt geplaatst voor een eventuele tweede tranche.
Gemeente Teylingen	<p>T2a. Teylingen vraagt Holland Rijnland daarnaast om actief te blijven lobbyen voor het aansluiten van zoveel mogelijk gemeenten aan een warmtenet dat gevoed wordt met restwarmte uit Rotterdam.</p>
Gemeente Teylingen	<p>T2b. In de RSW 1.0 een alternatief op te nemen voor het geval restwarmte uit Rotterdam niet beschikbaar komt.</p>
Gemeente Voorschoten	<p>V2 Binnen de uitvoeringslijn Warmte zijn we afhankelijk van twee belangrijke bovenregionale ontwikkelingen. We vragen Holland Rijnland nadrukkelijk hier aandacht voor te hebben en een regionaal bod uit te brengen richting de Gasunie.</p>
Gemeente Zoeterwoude	<p>Z2 Wij hechten groot belang aan het verrichten van inspanningen, in regionaal verband en op korte termijn, om een groot deel van de regio Holland Rijnland te voorzien van restwarmte uit Rotterdam.</p>
VERDELINGSAFSPRAKEN	
Gemeente Hillegom	<p>H2 Wij vragen Holland Rijnland om het maken van afspraken over bronverdeling m.b.t. de warmtetransitie te begeleiden en snel in gang te zetten. Dit om een logische bronverdeling tot stand te brengen i.p.v. 'wie het eerst komt, wie het eerst maalt'. Het gaat hier hoofdzakelijk om aquathermiebronnen, zoals de Ringvaart en de Kagerplassen, en geothermiebronnen.</p>

Gemeente Teylingen	T3a. Teylingen vraagt Holland Rijnland om het maken van afspraken over bronverdeling m.b.t. de warmtetransitie te begeleiden en snel in gang te zetten. Dit om een logische bronverdeling tot stand te brengen i.p.v. 'wie het eerst komt, wie het eerst maalt'. Het gaat hier hoofdzakelijk om aquathermiebronnen, zoals de Ringvaart en de Kagerplassen, en geothermiebronnen;
Gemeente Lisse	LS12. Lisse grenst o.a. aan de Ringvaart, waarin aquathermie een potentiële duurzame energiebron is. Wij vragen Holland Rijnland om het maken van afspraken over bronverdeling m.b.t. de warmtetransitie te begeleiden en snel in gang te zetten. Dit om een logische bronverdeling tot stand te brengen i.p.v. 'wie het eerst komt, wie het eerst maalt'. Het gaat hier hoofdzakelijk om aquathermiebronnen, zoals de Ringvaart en de Kagerplassen, en geothermiebronnen;
WATERSTOF	
Kaag en Braassem	KB3. Op dit moment worden overal in Europa in sneltreinvaart gasnetten aangelegd omdat aardgas als relatief 'schone' brandstof wordt gezien, die zeker nodig is in de transitiefase naar verder vergroening. Daarnaast worden de kansen van het in de toekomst gebruiken van het bestaande gasnet voor het transport van waterstof, met de dag hoger ingeschat. Het is daarom hoogst onverstandig op dit moment afscheid te nemen van ons uitgebreide en goed functionerende gasnet, wat later een belangrijke rol in de energietransitie kan vervullen. Wij zouden graag willen dat de instandhouding van het bestaande gasnet een plaats krijgt in de concept RSW.
Gemeente Leiderdorp	Ldorp4 Waterstof voor verwarming en opslag: Waterstof kan een belangrijke rol spelen in de energietransitie. Enerzijds als opslagmedium (zie ook W&88), anderzijds voor verwarming van gebouwen. De gemeente Leiderdorp onderzoekt graag de mogelijkheden van waterstof als serieus alternatief om aardgas te vervangen en zo op een duurzame manier in onze warmtebehoefte en energieopslag te voorzien. Wij vragen Holland Rijnland dan ook om in de definitieve RSW de positie van waterstof in de energietransitie specifiek voor onze regio in kaart te brengen, inclusief een benodigde vergelijking van investeringen en kosten.
Gemeente Noordwijk	NO27. Noordwijk wenst een prominente plek in de RES voor de zich snel ontwikkelende technologie rondom de productie, en het gebruik, van waterstof opgewekt met duurzame energie. Waterstof kan als energiedrager en energiebron zowel, lokaal, regionaal als landelijk een substantiële bijdrage aan de totale energieopgave leveren.
Gemeente Teylingen	T1c. Teylingen wil alle potentiële bronnen van duurzaam opgewekte energie openhouden, zo ook waterstof. Teylingen ziet graag een businesscase tussen waterstof en een warmtenet in Holland- Rijnland zodat een weloverwogen afweging mogelijk is.
OPSLAG EN INFRASTRUCTUUR	
Gemeente Lisse	LS3 Wij vragen Holland Rijnland eveneens snel aan de slag te gaan met onderzoek naar de mogelijkheden van opslag en infrastructuur van de nieuwe energiebronnen, plus de bijbehorende ruimtevraag hiervoor. Naast de reeds opgenomen opties, denken wij bijvoorbeeld aan het gebruik maken van Warmte Koude Opslag (WKO).
Provincie Zuid-Holland	PS13. Bedenking: De noodzaak tot opslag (van elektriciteit en warmte) is nog onderbelicht en biedt ook kansen in de RES'en.
Gemeente Teylingen	T1b. Wij vragen Holland Rijnland om eveneens snel aan de slag te gaan met onderzoek naar de mogelijkheden van opslag en infrastructuur van de nieuwe energiebronnen, plus de bijbehorende ruimtevraag hiervoor. Naast de reeds opgenomen opties, denken wij bijvoorbeeld aan het gebruik maken van Warmte Koude Opslag.

Hoogheemraadschap van Rijnland	HH11. Rijnland vraagt aandacht voor het gezamenlijk uitwerken van de warmte-infrastructuur voor warmte in de regio's, ook in relatie tot laagthermische warmtebronnen.
GEOTHERMIE	
Gemeente Lisse	LS4 Op dit moment heeft een consortium een exploratievergunning voor diepe geothermie voor o.a. in de Duin- en Bollenstreek in voorbereiding. De verwachting is dat dit consortium deze vergunning in april 2020 indient. Wanneer blijkt dat de vergunning verleend wordt en het consortium op termijn daadwerkelijk vruchtbare resultaten behaalt, dan ziet Lisse de resultaten hiervan graag meegenomen worden in de RSW 1.0.
Gemeente Lisse	LS5 De benodigde warmte voor Lisse wordt mogelijk uit geothermie, aquathermie en zonthermie in onze regio gehaald. Wij vragen Holland Rijnland om bij de keuze voor geothermie aandacht te hebben voor: 1.De levensduur van geothermiebronnen in relatie tot de kosten. We geven de voorkeur aan hernieuwbare bronnen van energie. 2.De invloed van geothermie op het grondwater. De bollenteelt, waar onze regio wereldberoemd om is, is afhankelijk van een specifieke grondwaterstand. Elke mogelijke invloed moet goed worden onderzocht. 3.De invloed van geothermie op drinkwater. Vlak bij onze regio wordt drinkwater gewonnen. Elke mogelijke invloed hierop moet goed worden onderzocht.
Gemeente Teylingen	T5. Op dit moment heeft een consortium een exploratievergunning voor diepe geothermie voor o.a. in Teylingen in voorbereiding. De verwachting is dat dit consortium deze vergunning in april 2020 indient. Wanneer blijkt dat de vergunning verleend wordt en het consortium op termijn daadwerkelijk vruchtbare resultaten behaalt, dan zien wij de resultaten hiervan graag meegenomen worden in de RES 1.0
Gemeente Teylingen	T3b. Wij vragen Holland Rijnland om bij de keuze voor geothermie aandacht te hebben voor: a. de levensduur van geothermiebronnen in relatie tot de kosten. We geven de voorkeur aan hernieuwbare bronnen van energie. b. de invloed van geothermie op het grondwater. De bollenteelt, waar onze regio wereldberoemd om is, is afhankelijk van een specifieke grondwaterstand. Elke mogelijke invloed moet goed worden onderzocht. c. de invloed van geothermie op drinkwater. Vlakbij onze regio wordt drinkwater gewonnen. Elke mogelijke invloed hierop moet goed worden onderzocht.”
Hoogheemraadschap van Rijnland	HH6. Onderzoek naar en realisatie van geothermie vraagt om zorgvuldige beoordeling door Rijnland.
AQUATHERMIE	
Hoogheemraadschap van Rijnland	HH8. Aquathermie is mogelijk een belangrijke energiebron in de warmtetransitie.
Hoogheemraadschap van Rijnland	HH9. Het benutten van Thermische Energie uit Oppervlaktewater (TEO) heeft veel potentie maar vraagt om een zorgvuldige beoordeling ten aanzien van de waterkwaliteit.
Hoogheemraadschap van Rijnland	HH10. Het benutten van Thermische Energie uit Afvalwater (TEA) vanuit influentleidingen is niet altijd mogelijk.
Hoogheemraadschap van Rijnland	HH14. Rijnland werkt nog aan kaders en randvoorwaarden voor benutting van aquathermie waardoor mogelijk niet alle potentie kan worden benut.

Gemeente Teylingen	T4. Ook aquathermie wordt door Teylingen, met name door haar geografische ligging, als interessante potentiële duurzame energiebron gezien. Om die reden zien wij in de RES 1.0 graag terug dat de Kagerplassen, welk onderdeel zijn van Teylings grondgebied, aangemerkt worden als potentiële energiebron voor de gemeente Teylingen, waarbij rekening gehouden wordt met wensen en bedenkingen nummer 10.
AGV	AG5. AGV vraagt meer aandacht voor de potentie en randvoorwaarden van aquathermie in de uitwerking van concept RES naar RES 1.0 en de daar op voortbouwende Transitievisies Warmte (TVW). Als eerste aanzet is voor het AGV gebied een omgevingswarmtekaart ontwikkeld waarin alle warmte- en koudebronnen voor aquathermie zijn opgenomen. De (GIS)kaart is openbaar en AGV stelt deze beschikbaar voor de RES en TVW: www.omgevingswarmte.nl/waternet
BEVOEGDHEDEN (2)	
Gemeente Oegstgeest	O3 De Warmtewet 2 is bepalend voor de bevoegdheden die gemeenten krijgen om de regie te voeren in de warmtetransitie. Oegstgeest constateert dat die wetgeving nog in ontwikkeling is en dat nog onduidelijk is hoe de gemeentelijke bevoegdheden en ordening van de warmtemarkt eruit zullen zien. We vragen Holland Rijnland om in de RES als randvoorwaarde op te nemen dat, wanneer gemeenten de bevoegdheid krijgen om warmtekavels vast te stellen waarvoor zij collectieve warmte overwegen, zij in staat moeten zijn te bepalen dat die dan de alternatieven betreffen met de laagste maatschappelijke kosten. Zo lang er geen vast ijkpunt is (zoals de gasprijs in de huidige Warmtewet) of onvoldoende helder is wat de kosten voor de inwoners zijn vergeleken met de hen ter beschikking staande alternatieven, kan niet worden verwacht dat gemeentelijke besluitvorming over de warmtekavels kan plaatsvinden.
Gemeente Zoeterwoude	Z4 We zien graag dat Holland Rijnland er bij het Rijk op aandringt dat op korte termijn duidelijkheid wordt geschapen over bevoegdheden en verantwoordelijkheden van gemeenten (en andere overheden) met betrekking tot het voorzien in de warmtevraag van woningen.
BIOMASSA	
Gemeente Katwijk	KW2 Biomassa voor invulling van de energievraag - en met name het gebruik van bomen en struiken -afwijzen.
Gemeente Noordwijk	NO21. Wij vragen Holland Rijnland om in de RES 1.0 biomassa uit te sluiten als energiebron.
Gemeente Teylingen	T16. Teylingen vraagt Holland Rijnland om de biologische opties, zoals biomassa, aan te merken als laatst mogelijke middel (alleen met certificatie en/of als kweekbos) om duurzame elektriciteit op te wekken.
ANDERE BRONNEN	
Gemeente Zoeterwoude	Z3 Wij zien graag dat Holland Rijnland er bij het Rijk op aandringt dat ook onderzoek wordt gedaan in andere warmtebronnen dan de restwarmte uit Rotterdam.
Gemeente Noordwijk	NO22. Gemeente Noordwijk zou graag zien dat er al op korte termijn (0-5 jaar) volop wordt ingezet op lokale warmte bronnen, waarmee wordt voorkomen dat er (te) eenzijdig wordt inzet en (te) lang wordt gewacht op de beschikbaarheid van Rotterdamse restwarmte.
Programmaraad	P6. De raad adviseert om niet alle kaarten te zetten op het warmtenet uit Rotterdam, maar ook alternatieven met lagere temperaturen in een grid bij elkaar te brengen.

Gemeente Nieuwkoop	N16. Nieuwkoop benadrukt het belang van innovaties en is van mening dat bij het Rijk en provincie actief moet worden gelobbyd om nieuwe warmtebenutting (via geothermie, groen gas en waterstof) voor de regio te ontsluiten.
Provincie Zuid-Holland	PS12. Wens: Maak richting de RES1.0 de vraag naar en het aanbod van warmte binnen de regio verder inzichtelijk. Ontwikkel een bronnenstrategie en ga op zoek naar alternatieven voor het geval er geen restwarmte van buiten de regio beschikbaar is of komt.
LOKALE RESTWARMTE	
Gemeente Leiden	LD2 Binnen de uitvoeringslijn Warmte zijn we afhankelijk van twee belangrijke bovenregionale ontwikkelingen, namelijk de Warmtewet 2.0 en de verbinding met het restwarmtenet uit Rotterdam. We vragen het AB van Holland Rijnland nadrukkelijk hier aandacht voor te hebben en roepen het AB op de lokale restwarmtevraag te inventariseren en regionaal een bod richting de leveranciers uit te brengen, omdat dit helpt de onzekerheden te verminderen.
ELEKTRICITEITSVRAAG	
Gemeente Lisse	LS6. Wij vragen Holland Rijnland om in de RSW 1.0 inzichtelijk te maken wat de verwachte toename van de elektriciteitsvraag is wanneer (een deel van) de warmtevraag, met name in de gebouwde omgeving, wordt geëlektrificeerd;
Gemeente Noordwijk	N09. Wij vragen Holland Rijnland om in de RES 1.0 inzichtelijk te maken wat de verwachte toename van de elektriciteitsvraag is wanneer (een deel van) de warmtevraag, met name in de gebouwde omgeving, wordt geëlektrificeerd.
CO2-UITSTOOT	
Voorschoten	V5. Bij voorgestelde maatregelen als de warmterotonde, moet er zicht blijven op de uitvoerbaarheid en de mate waarin het bijdraagt aan het uiteindelijke doel: de reductie van CO2 uitstoot op de middellange termijn.
WARMTEBESPARING	
Programmaraad	P7. De warmtetransitie vereist een integrale benadering van energiebesparing in de gebouwde omgeving en duurzame warmtevoorziening.
BUURREGIO'S	
Provincie Zuid-Holland	PS10. Bedenking: De afstemming tussen aanbod van warmte in de regio Rotterdam-Den Haag en de vraag naar warmte buiten de regio lijkt nog onvoldoende plaats te hebben gevonden.
Provincie Zuid-Holland	PS11. Wens: Het is wenselijk om de vraag en het aanbod van warmte binnen en tussen de regio's goed af te stemmen. Daar kan de provincie een rol in spelen.
KOELTE	
Provincie Zuid-Holland	PS17. Wens: Neem ook de verwachte toename van de vraag naar koelte mee. De toenemende vraag naar koelte kan besparingsmaatregelen mogelijk teniet doen en heeft een relatie met bijvoorbeeld het zoeken naar mogelijkheden voor koelte-opslag en de Transitievisies Warmte.

erp nader te belichten of te onderzoeken

proces dat nog niet eerder is besproken. Dit betreffen vooral wensen en bedenkingen over het ruimtelijk spoor en de kaart en over het vervolgproces. Hier is e
omend jaar alleen nog maar een procesantwoord op geven

reactie per w/b	samenvattende reactie per thema
Onderzoek cascadering (gebruik maken van lagere temperatuur retourleiding)	Holland Rijnland gaat verder met de reeds ge de komst van restwarmte uit Rotterdam. Daar worden of en hoe meer gemeenten dan de hu Als de komst van Rotterdamse restwarmte on vallen op andere warmtescenario's, die allen toenemend gebruik van elektriciteit, omdat de temperatuurbronnen voorhanden heeft.
Onderzoek cascadering (gebruik maken van lagere temperatuur retourleiding)	
In RSW 1.0 zullen alternatieven voor restwarmte die geschikt zijn voor Kaag&Braassem, zoals aquathermie en zonthermie, verder uitgewerkt worden	
Gebeurt al in sub-organisatie LdM+, samen met Berenschot	
Als Rotterdamse restwarmte onmogelijk blijkt, zullen in RSW 1.0 alternatieven benoemd worden	

Geen actie gevraagd
Gebeurt al, geen extra actie nodig.
Gebeurt al, geen extra actie nodig.
In november 2019 is er een convenant getekend tussen het ministerie van EZK en Gasunie over de ontwikkeling van een warmtetransportnet in Zuid-Holland van Rotterdam naar Den Haag. Gasunie heeft daarbij tevens de opdracht gekregen om met de Leidse regio te onderzoeken of dit warmtenet kan worden doorgelegd naar Leiden. Tussen de Leidse regio, Gasunie, het ministerie van EZK en de provincie Zuid Holland vinden hierover gesprekken plaats. Het college van B&W van Oegstgeest heeft op 23 juni het besluit genomen om samen met de regiogemeenten Leiden, Leiderdorp, Zoeterwoude, Voorschoten en Katwijk deze afname van restwarmte uit Rotterdam nader te onderzoeken. De gemeenteraden van de Leidse regio gemeenten zullen in dit proces zorgvuldig worden geïnformeerd en betrokken en zullen uiteindelijk ook moeten besluiten over deelname en het afgeven van commitment. Het verwarmen van woningen via warmtenetten levert een bijdrage aan de landelijke Klimaatdoelstellingen. Om deze doelstellingen te halen, zal een groot deel van de Nederlandse huishoudens zonder aardgas gaan koken en verwarmen. Hiervoor zijn alternatieve energie- en warmtebronnen nodig. Restwarmte uit Rotterdam kan voor een deel van onze regio en ook voor Oegstgeest een betaalbare en duurzame oplossing bieden en is het daarom opportuun de haalbaarheid en kansrijkheid van warmtebron voor Holland Rijnland en de Leidse regio te onderzoeken.

Er zijn door Holland Rijnland verschillende businesscases opgesteld voor restwarmtenet(ten). Het opstellen van businesscases voor alle alternatieve oplossingen is bijzonder kostbaar en bovendien wordt een dergelijke financiële afweging op hoofdlijnen ook reeds gemaakt in de Startanalyse van het PBL, waarvan binnenkort een 2e versie wordt verwacht. Groen gas (waterstof, biogas etc.) is een van de varianten die hierin afgewogen worden. Holland Rijnland zal daarom geen aparte businesscases voor alternatieve oplossingen uitwerken, maar zich verlaten op de PBL-analyse

Wordt onderzocht naar RSW 1.0

Gebeurt al, geen extra actie nodig.

Alternatieve warmteoplossingen staan beschreven in de PBL-berekeningen. Als geen restwarmte beschikbaar is, kan een andere oplossing gekozen worden

Gebeurt al in sub-organisatie LdM+, samen met Berenschot

Gebeurt al, geen extra actie nodig.

Wordt opgenomen in RSW 1.0

In de RSW 1.0 zullen afspraken over de verde opgenomen

Wordt meegenomen in RSW 1.0	
Wordt meegenomen in RSW 1.0	
Het al dan niet instandhouden van het gasnet is de verantwoordelijkheid tussen de netbeheerder en individuele gemeenten. In de RSW wordt alleen richting gegeven aan mogelijke warmteoplossingen per wijk.	De rol van en de afwegingen met betrekking tot beschreven worden. Holland Rijnland zal geen waterstofnetten, omdat die al worden gemaakt herzien worden, en waarin waterstofalternatie
Positie H2 in onze regio hetzelfde als overal anders (infrastructuur?); vergelijking kosten zit in modellen CE en PBL	
De rol van en de afwegingen met betrekking tot waterstof zullen in de RSW 1.0 duidelijker beschreven worden	
De afweging tussen verschillende warmteoplossingen, waaronder waterstof, worden gemaakt en doorgerekend door het PBL. De verbeterde versie daarvan komt in september beschikbaar. Holland Rijnland verlaat zich op de PBL-berekeningen en zal derhalve daarvoor geen extra berekeningen maken.	
<ul style="list-style-type: none"> • In de RSW 1.0 wordt hiervan alleen de bovenlokale infrastructuur door Holland Rijnland verder uitgewerkt, samen met de provincie en andere initiatiefnemers. • Opslag en lokale infrastructuur worden onderdeel van bedrijfsvoering toekomstige warmtebedrijven. Holland Rijnland werkt samen met de provincie aan plannen voor bovenlokale infrastructuur. • WKO's zijn uitwerkingen van wijk-of buurtoplossingen, welke de gemeenten kunnen opnemen in hun transitievisie (of individuele oplossingen). 	In de RWS 1.0 zal een integraal beeld van me worden. De verkenning naar grootschalige on hogetemperatuurwarmte zal pas in RSW 2.0 t lokaal en worden derhalve niet in de RSW me
Het onderzoek naar infratructuur wordt meegenomen in de RSW 1.0. Warmte Koude Opslag is een lokale oplossing, waarover Holland Rijnland geen zeggenschap heeft.	

Wordt meegenomen in RSW 1.0	
Wordt opgenomen in RSW 1.0	De geothermiekansen in de regio zullen in de aandacht voor grond- en drinkwater, kosten.
1: Wordt opgenomen in RSW 1.0 2: Hoogheemraadschap Rijnland beoordeelt mee in vergunningstraject 3: Dunea beoordeelt mee in vergunningstraject	
Wordt meegenomen in RSW 1.0	
Wordt meegenomen in RSW 1.0	
Rijnland zal worden geraadpleegd bij de vergunningaanvragen en verdere ontwikkelingen	
Is reeds meegenomen in de concept-RSW	De aquathermiekansen in de regio zullen in de kansrijke buurten/wijken en waterlichamen.
Wordt meegenomen in RSW 1.0	
Wordt meegenomen in RSW 1.0	

Wordt meegenomen in RSW 1.0	
Wordt meegenomen in RSW 1.0	
Er zijn door Holland Rijnland verschillende businesscases opgesteld voor restwarmtenet(ten). Het opstellen van businesscases voor alle alternatieve oplossingen is bijzonder kostbaar en bovendien wordt een dergelijke financiële afweging ook reeds op hoofdlijnen gemaakt in de Startanalyse van het PBL, waarvan in september een 2e versie wordt verwacht. Groen gas (waterstof, biogas etc.) is een van de varianten die hierin afgewogen worden, ook op kosten. Holland Rijnland zal daarom geen aparte businesscases voor alternatieve oplossingen uitwerken. Voor Oegstgeest is door bureau OverMorgen een concept Transitievisie Warmte gemaakt. Hierin wordt ook uitgegaan van de laagst maatschappelijke kosten per wijk voor de verschillende warmtealternatieven.	Bevoegdheden van gemeenten m.b.t. het worden in de Warmtewet 2.0. Gemeenten kunnen uitvoeren via de consultatieronde die deze zal de RES
In de nieuwe warmtewet zullen de bevoegdheden en verantwoordelijkheden van gemeenten duidelijker worden. De consultatie van deze wet loopt tot 3 september en in verschillende reacties, ook die van Holland Rijnland, zal op een aantal punten nog meer duidelijkheid in deze gevraagd worden	
Biomassa staat in warmteladder van concept-RSW al onderaan, is verder gemeentelijke keuze	
Is geen taak van het Rijk maar van Regio en gemeenten. De RES omschrijft reeds verschillende bronnen; zon, wind, geothermie, aquathermie en restwarmte. Omdat uitval van een van de bronnen (bijvoorbeeld restwarmte) een grotere belasting legt op de andere bronnen is een goede combinatie van verschillende bronnen juist zo belangrijk. Lokale bronnen moeten lokaal onderzocht worden. Komt niet in RES 1.0	Bovenlokale bronnen, zoals geothermie en aquathermie, hebben een onderzoekspllicht voor lokale bronnen, zoals zonthermie, ligt bij de gemeenten.
Andere bovenlokale bronnen (zoals aquathermie en geothermie) worden in regioverband onderzocht. Lokale bronnen (zoals zonthermie en lokale restwarmte) moeten in de gemeenten zelf nader onderzocht worden. De werkelijke inzet op bronnen doen gemeenten zelf, in hun Transitievisie Warmte	
Oplossingen met lage temperaturen zullen veelal lokaal zijn en derhalve in (lokale) Transitievisies Warmte worden verwerkt	

Bij geothermie heeft het Rijk reeds een belangrijk initiatief genomen (SCAN), v.w.b waterstof zal de regio zich aansluiten bij landelijke ontwikkelingen en (ander) groen gas is in het algemeen een lokale oplossing, die een gemeente zelf kan oppakken en uitwerken.

Wordt meegenomen in RSW 1.0

Het inventariseren van de lokale warmtevraag wordt opgenomen in RSW 1.0

De gevolgen van warmteoplossingen voor de elektriciteitsvraag worden opgenomen in RSW 1.0

Met de nieuwe warmtewet kunnen leveranciers via duurzaamheidseisen gedwongen worden duurzame warmte te leveren. Dat verloopt niet via de RES.

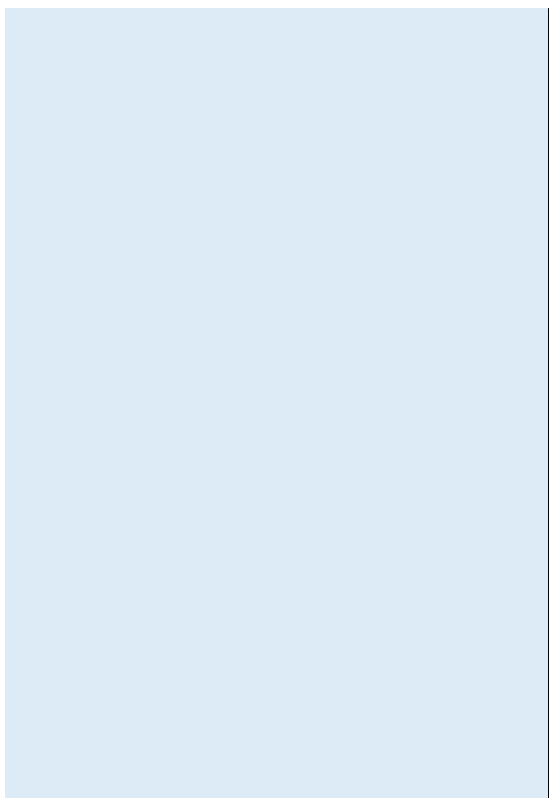
Mogelijke besparingen op Warmte zullen in RSW 1.0 uitgebreider beschreven en gekwantificeerd worden

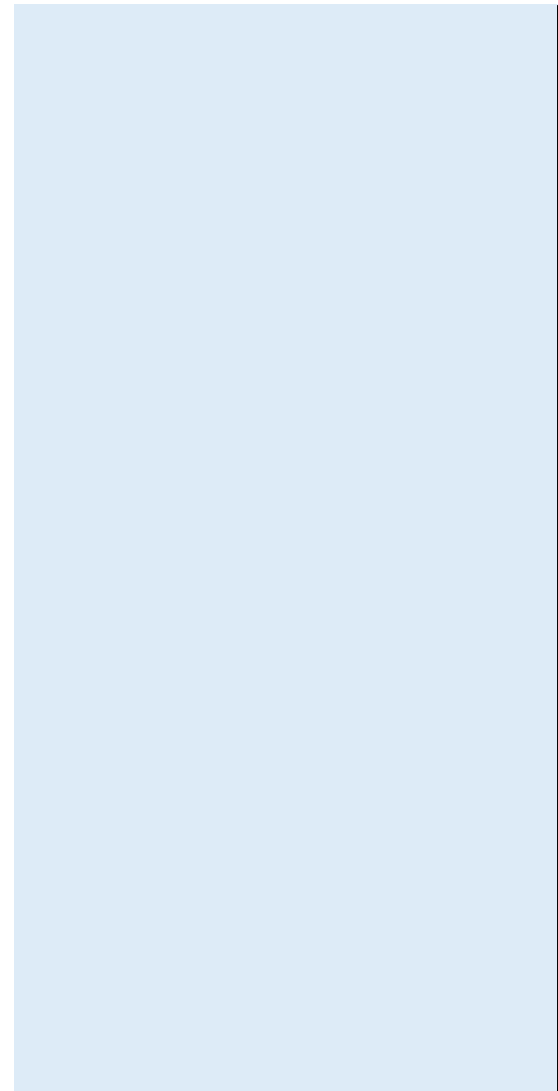
Er zijn gesprekken met MRDH (over restwarmte uit Rotterdam) en met Noord-Holland-Zuid en deze zullen inhoudelijke verdieping krijgen voor de RES 1.0

Zal aandacht krijgen in de RES 1.0

en besluit over nodig in Stuurgroep/PHO+

starte actieve lobby en voorbereidingen voor
bij zal voor de RSW 1.0 verder onderzocht
tijdig beoogde daarop kans kunnen maken.
verhoopt niet slaagt, zullen we terug moeten
gebaseerd zullen zijn op een sterk
regio geen andere hoge-

deling van bovenlokale bronnen worden

ot waterstof zullen in de RSW 1.0 duidelijker
n extra financiële berekeningen maken m.b.t.
t in de PBL-analyses, die in september
ven ook doorgerekend worden.

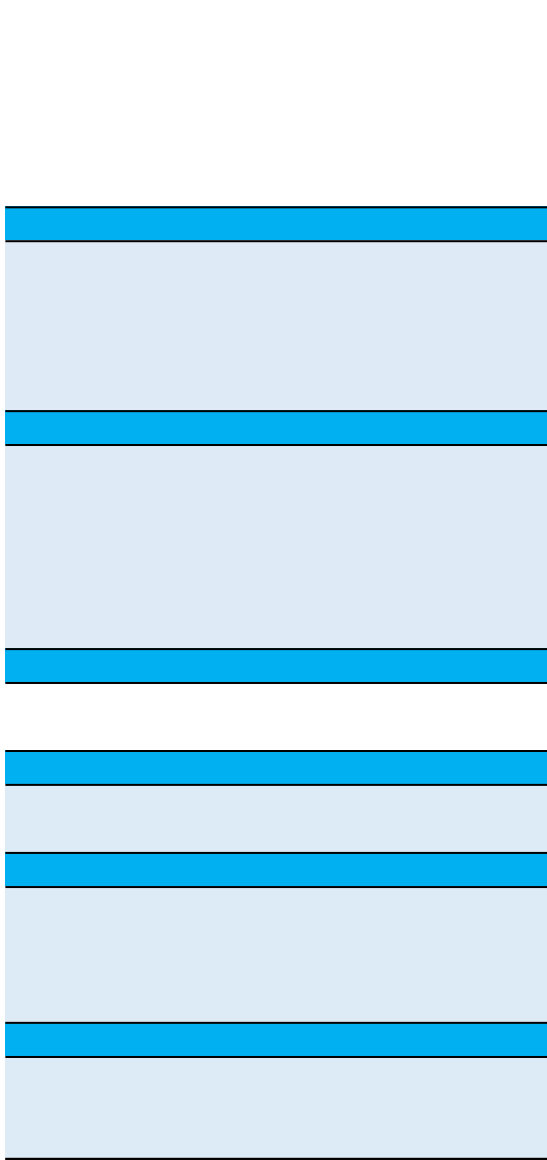
ogelijke bovenlokale infrastructuur geschetst
dergrondse opslag van
uitgewerkt worden, WKO-oplossingen zijn
egenomen.

RSW 1.0 verder uitgewerkt worden, met

RSW verder gespecificeerd worden naar

erzien van de warmtevraag zullen geregeld
nen zelf invloed op de inhoud van die wet
omer plaatsvindt. Dit valt buiten de scope van

quathermie worden regionaal onderzocht. De
okale restwarmte, lokaal groen gas of

Actualisatie medio januari 2021: dit onderwerp zal in de RES 1.0 op de volgende wijze worden verwerkt

Het aansluiten van Alphen aan den Rijn op de restwarmteleiding waarover nu onderhandeld wordt (die via Den Haag) is technisch niet haalbaar. Provincie Zuid-Holland is bezig met een provinciale studie naar verdere verpreiding van Rotterdamse restwarmte op lange termijn, die wellicht ook kansen kan bieden voor Alphen. Deze studie is nog niet ver genoeg om al resultaten te kunnen delen. Een eerste onderzoek naar casacadering van warmte laat zien dat dat vooral een haalbare techniek is tussen naast elkaar gelegen wijken maar dat cascadering tussen gemeenten, zeker wanneer ze niet direct aan elkaar grenzen, technisch niet haalbaar is.

Een eerste onderzoek naar casacadering van warmte laat zien dat dat vooral een haalbare techniek is tussen naast elkaar gelegen wijken maar dat cascadering tussen gemeenten, zeker wanneer ze niet direct aan elkaar grenzen, technisch niet haalbaar is.

De warmteoplossing die, bij afwezigheid van andere grote bronnen zoals industriële restwarmte of geothermie, mogelijk is en waarbij zo weinig mogelijk elektrificatie noodzakelijk is, is zonthermie. Dat kan worden ingezet op daken en in veldopstellingen. Daarnaast heeft Kaag en Braassem veel mogelijkheden om aquathermie toe te passen

Hiervoor zijn aparte werk- en stuurgroepen tussen de 6 betrokken gemeenten opgezet. Bij een definitief groen licht over de WLQ+ zullen deze gemeenten onderzoeken of ze voor de samenwerking op dit gebied een aparte organisatie zullen opzetten

In de RES zal ook een berekening gemaakt worden zonder industriële restwarmte als bron, inclusief de gevolgen daarvan voor de benodigde elektriciteitsopwek.

De reeds langer lopende lobby is afgelopen maanden geïntensiveerd.

De reeds langer lopende lobby is afgelopen maanden geïntensiveerd. Daarnaast neemt RES regio Holland Rijnland deel in de provinciale studie naar verdere verdeling van restwarmte binnen de provincie op langere termijn.

Vanwege het grote belang voor de warmtevoorziening van de hele regio, is Holland Rijnland samen met 6 gemeenten verder in gesprek geweest met de andere partijen die betrokken zijn bij de restwarmtebuis. Tot op heden is er nog geen overeenkomst getekend maar er wordt nog wel naar toe gewerkt.

RES regio Holland Rijnland gaat niet zo ver als het opstellen van alternatieve businesscases voor een deel van de regio. Wij baseren ons op de nieuwe versie van de Startanalyse (waar ook financiële afwegingen aan ten grondslag liggen) en de Transitivisies Warmte, onder andere die van Oegstgeest.

Gasunie kan een dergelijk bericht niet leveren. Wel wordt binnen het restwarmteproject onderzocht of delen van Warmond wellicht aangesloten kunnen worden

De reeds langer lopende lobby is afgelopen maanden geïntensiveerd.

In de RES zal ook een berekening gemaakt worden zonder industriële restwarmte als bron, inclusief de gevolgen daarvan voor de benodigde elektriciteitsopwek.

De 6 betrokken gemeenten waren de afgelopen maanden hierover in intensief overleg met de andere partijen in dit project en zullen daar de komende tijd mee doorgaan. Dit moet in begin 2021 uitmonden in een overeenkomst waarin onze verplichtingen en inspanningen duidelijk verwoord zijn. Hierbij zal geen sprake meer van een afnameplicht of warmtebod, omdat gemeenten niet in de positie zijn om een dergelijke verplichting aan te gaan.

De reeds langer lopende lobby is afgelopen maanden geïntensiveerd.

Er komt in de RES een aparte paragraaf over verdelingsafspraken. Daar in zal staan op welke basis verdelingsafspraken gemaakt kunnen worden, welke (wettelijke) kaders er voor verdelingsafspraken zijn en welke procesafspraken we met elkaar maken.

In de RES zullen een aparte paragraaf en een aparte bijlage gewijd zijn aan waterstof waarin duidelijk zal staan wat de mogelijkheden van waterstof voor de regio zijn. Ook zal daarbij aandacht worden gegeven aan het bestaande gasnet.

In de RES zullen een aparte paragraaf en een aparte bijlage gewijd zijn aan waterstof waarin duidelijk zal staan wat de mogelijkheden van waterstof voor de regio zijn. Een berekening van investeringen is daarbij niet mogelijk, omdat waterstof als een landelijke bron wordt gezien.

In de RES zullen een aparte paragraaf en een aparte bijlage gewijd zijn aan waterstof waarin duidelijk zal staan wat de mogelijkheden van waterstof voor de regio zijn.

Waterstof is in de Startanalyse van PBL meegenomen onder 'groen gas' en op die manier ook financieel vergeleken met de andere warmteoplossingen. De Startanalyse vormt de basis voor de vraagberekening van de RES.

WKO's zijn lokale oplossingen die niet via de RES geregeld worden. Voor het overige wordt in de RES aandacht gegeven aan de rol van opslag in de warmtevoorziening.

In de RES wordt aandacht gegeven aan opslag van warmte en wat dat kan betekenen voor het invullen van de warmtevraag.

WKO's zijn lokale oplossingen die niet via de RES geregeld worden. Voor het overige wordt in de RES aandacht gegeven aan de rol van opslag in de warmtevoorziening.

In de RES worden alle bronnen, ook de laagthermische, meegenomen
Er zijn inmiddels 6 aanvragen voor exploratievergunningen. Op 3 hebben Holland Rijnland en de gemeenten geadviseerd aan de provincie en die op haar beurt aan EZK, op de andere 3 loopt dat proces nog. Waarschijnlijk doort het nog tot halverwege dit jaar voordat EZK besluit wie er vergunning(en) krijgen.
Bij de beoordeling van geothermie aanvragen zijn veel partijen kritisch betrokken, waaronder het Hoogheemraadschap, Dunea en de provincie. Op die amnier zijn er voldoende waarborgen dat de winning van geothermie geen gevaren oplevert voor drink-of grondwater
Er zijn inmiddels 6 aanvragen voor exploratievergunningen. Op 3 hebben Holland Rijnland en de gemeenten geadviseerd aan de provincie en die op haar beurt aan EZK, op de andere 3 loopt dat proces nog. Waarschijnlijk doort het nog tot halverwege dit jaar voordat EZK besluit wie er vergunning(en) krijgen.
Bi de beoordeling van geothermie aanvragen zijn veel partijen kritisch betrokken, waaronder het Hoogheemraadschap, Dunea en de provincie. Op die amnier zijn er voldoende waarborgen dat de winning van geothermie geen gevaren oplevert voor drink-of grondwater
Rijnland is betrokken (geweest) bij het beoordelen van de aanvragen voor exploratievergunningen.
Het beoordelen van de waterkwaliteit komt vooral aan de orde wanneer concrete projecten onderzocht worden.

De Kagerplassen worden meegenomen in de potentiëstudie die Deltares voor de regio uitvoert.

Deltares maakt voor Holland Rijnland ook verschillende potentiekaarten, met varianten in temperatuurniveau en afstand tussen waterlichaam en te verwarmen wijken.

RES regio Holland Rijnland heeft in haar reactie in de internetconsultatie aangegeven dat de gemeenten meer bevoegdheden zouden moeten hebben om de warmtetransitie te kunnen regisseren.

In de bronnenladder in de concept-RES staat biomassa benoemd, als laatste bron.

Het Rijk is hier in 2020 al mee gestart via het SCAN-onderzoek, de regio via een verdieping van de aquathermieonderzoeken.

Het bij elkaar brengen van temperatuurniveaus krijgt aandacht in een paragraaf over cascadering.

Het Rijk is hier in 2020 al mee gestart via het SCAN-onderzoek
Er was al een bronnenstrategie. In de RES wordt in een aparte paragraaf aandacht gegeven aan alternativen voor restwarmte
De 6 betrokken gemeenten waren de afgelopen maanden hierover in intensief overleg met de andere partijen in dit project en zullen daar de komende tijd mee doorgaan. Dit moet in begin 2021 uitmonden in een overeenkomst waarin onze verplichtingen en inspanningen duidelijk verwoord zijn. Dat zal niet in de vorm van een 'warmtebod' zijn omdat gemeenten niet de middelen hebben om een warmteafname te garanderen.
We werken samen met Liander, die op basis van onze uitgangspunten in deze RES haar scenario's herzielt en daarmee de toenemende elektriciteitsvraag voor warmte meeneemt
In onze RES is de uitvoeringslijn direct verbonden met de uitvoeringslijnen Warmte en Elektriciteit.
Onze regio is aangesloten bij de Zuid-Hollandse systeemstudie en de Zuid-Hollandse studie naar toepassing van restwarmte.
Er wordt in een aparte paragraaf van de RES aandacht gegeven aan de effecten van de toegenomen koelingsvraag.

Verwijzing naar paragraaf en paginummer in concept van de RES 1.0 waarin dit onderwerp behandeld wordt en waarop de wensen en betrekking betrekken hebben
5.3.2
5.3.2
Bijlage 5.1
5.4.1 en beslisnota WLQ+
5.4.1, 5.4.3

-
-
Mogelijk kan ooit gecascadeerde restwarmte worden ingevoed op een middentemperatuur-transportnet in de duin-&bollenstreek dat wordt ontwikkeld om de geothermie te transporteren
-

-

Gasunie kan een dergelijk bericht niet leveren. Er is geen sprake van een 1e of 2e tranche of een wachtlijst.

-

5.4.3

5.4.1. en beslisnota WLQ+

5.4.1. en beslisnota WLQ+

5.4.5

5.4.5
5.4.5
1.4, 2.3.5 en bijlage 5.3
1.4, 2.3.5 en bijlage 5.3
1.4, 2.3.5 en bijlage 5.3
1.4, 2.3.5 en bijlage 5.3
1.4, 2.3.5 en bijlage 5.3
5.2.3 (opslag) en 5.4.4 (infrastructuur)
5.2.3
5.2.3 (opslag) en 5.4.4 (infrastructuur)

5.4.4
Vergunning is nog niet verleend.
Wordt meegenomen in de PlanMER
Vergunning is nog niet verleend.
Wordt meegenomen in de PlanMER
-
bijlage 5.1
bijlage 5.1
bijlage 5.1
5.4.5

bijlage 5.1

bijlage 5.1

5.6

5.6

concept-RES

--	--	--	--	--

bijlage 5.1

--	--	--	--	--

-

5.3.2

-
5.4.3 en 5.4.6
beslisnota WLQ+
5.0 en 5.2.1
5.0 en 5.2.1
-
3.1, 3.2 en 3.2.1
-
4.4.4
2.3.6

Mobiliteit

Gemeente Alphen aan den Rijn

Gemeente Hillegom
Gemeente Kaag en Braassem

Gemeente Katwijk
Gemeente Leiden
Gemeente Leiderdorp

Gemeente Lisse

Gemeente Nieuwkoop

Gemeente Noordwijk

Gemeente Oegstgeest
Gemeente Teylingen
Gemeente Voorschoten

1. Overnemen in RES 1.0: was al gepland, is uitvoerbaar en/of vergt niet al te grote kosten of inzet. Dit betreffen vooral wensen om de komende periode een onderwerp nader te belichten of te onderzoeken

2. Lastig over te nemen aangezien dit veel inzet/kosten vergt, Hier is een besluit over nodig in de Stuurgroep/PHO+

3. Lastig over te nemen aangezien de wensen en bedenkingen van verschillende partijen niet met elkaar in lijn zijn of omdat een partij iets vraagt ten aanzien van het proces dat nog niet eerder is besproken. Dit betreffen vooral wensen en bedenkingen over het ruimtelijk spoor en de kaart en over het vervolgproces. Hier is een besluit over nodig in Stuurgroep/PHO+

4. Niet direct over te nemen in de RES 1.0 aangezien de kennis/inzicht het komend jaar er nog niet is. We zullen het wel op de voet blijven volgen. Hier kunnen we komend jaar alleen nog maar een procesantwoord op geven

5. Past niet in de RES 1.0. Aangeven waarom niet en of dit wel of niet elders al is of wordt opgenomen.

Actualisatie medio januari 2021: dit onderwerp zal in de RES 1.0 op de volgende wijze worden verwerkt

Verwijzing naar paragraaf en paginummer in concept van de RES 1.0 waarin dit onderwerp behandeld wordt en waarop de wensen en betrekking betrekken hebben

Openbaar Vervoer (1x)

A3. We dringen er bij Holland Rijnland op aan om in het kader van de verduurzaming van de mobiliteit in de regio de provincie op te roepen het **OV op zo kort mogelijke termijn te verduurzamen**, via het bestek van de komende aanbesteding Zuid-Holland Noord, en als **gemeenten in de regio daartoe proactief de mogelijkheden voor opwek** en de daarbij benodigde infrastructuur nabij OV-knooppunten te inventariseren en onder de aandacht te brengen van de partijen die betrokken zijn bij de concessie Zuid-Holland Noord.

Het algemene streven om in te zetten op zero emissie openbaar vervoer is opgenomen in de concept RES. (Gewenste) acties die daaruit voortvloeien worden in de bestaande lijn meegenomen.

De provincie Zuid-Holland is de concessiehouder voor de concessie Zuid-Holland Noord. Daarbij houden zij zich aan het landelijk afgesloten covenant van duurzaam openbaar vervoer. Holland Rijnland heeft ingesproken over het beleidskader in de Statencommissie en daarbij gevraagd om een nog snellere omvorming naar volledige Zero Emissie busvervoer binnen de concessie.

Inzichten coronacrisis en mobiliteit (2x)

Ldorp10. Door de **coronacrisis** zijn mensen genoodzaakt om te thuiswerken. Dit heeft **impact op werksituatie en mobiliteit**. Mogelijk verandert door deze crisis de kijk op de werksituatie en de mobiliteit blijvend. Wij vragen Holland Rijnland om in de definitieve RES **deze inzichten mee te nemen** en een plek te geven in de RES 1.0.

N7. Nieuwkoop pleit ervoor om in de uitwerking naar een definitieve RES nadrukkelijk **aandacht te hebben of de Coronacrisis andere inzichten heeft opgeleverd over duurzame mobiliteit**.

De coronacrisis heeft gevolgen op het aantal vervoersbewegingen en de vervoersmodaliteiten. Welke gevolgen dit zijn, zal landelijk onderzocht moeten worden. In de RES 1.0 kan de coronacrisis worden benoemd. In de Regionale Strategie Mobiliteit kunnen de eventuele gevolgen van de coronacrisis als (mogelijke) kantelpunt in het mobiliteitsbeleid worden meegenomen.

Stimulering fiets en OV (1x)

Laadinfrastructuur (1x)

Ldorp9. **Focus op fiets:** Wij pleiten bij het thema mobiliteit om sterker in te zetten **op het gebruik van fiets en openbaar vervoer door deze vervoermiddelen als meest logische/voorkeursmodaliteit** te laten zijn op met name korte en regionale afstanden. Op deze wijze maken we van de fiets en het openbaar vervoer een volwaardig alternatief voor de auto.

LS13. Om de doelstellingen ten aanzien van duurzame mobiliteit te realiseren zal er op lokaal niveau gewerkt worden aan het uitrollen van duurzame laadinfrastructuur. Ondanks dat Lisse zich wil houden aan de doelstellingen zoals opgenomen in het Energieakkoord en de concept RES **moet voorkomen worden dat er wildgroei van laadinfrastructuur zal plaatsvinden**. Lisse vraagt Holland Rijnland om hier in het vervolgtraject richting de RES 1.0 rekening mee te houden.

NO10. Om de doelstellingen ten aanzien van duurzame mobiliteit te realiseren zal er op lokaal niveau gewerkt worden aan het uitrollen van duurzame laadinfrastructuur. Met name de mogelijkheden tot zogenaamd 'snelladen' zal op de korte termijn de lokale behoefte overstijgen. Wij vragen Holland Rijnland een regierol te nemen in het opzetten van een regionale snellaad-infrastructuur.

In de concept RES staat aangegeven dat wij inzetten op stimulering van andere vervoersmodaliteiten, zoals fietsen en het openbaar vervoer. De concept RES en RES 1.0 vormen hiervoor de kapstok. Verdere uitwerking zal elders plaatsvinden, dit kan als input worden meegenomen in de Regionale Strategie Mobiliteit, eventuele uitvoeringsplannen en uiteraard ook het eigen gemeentelijk mobiliteitsbeleid.

In de concept RES hebben wij opgenomen te streven naar schonere mobiliteit door in te zetten op emissieloos vervoer. Daarvoor zetten wij in op laadinfrastructuur. De concept RES en RES 1.0 vormen hiervoor de kapstok.

Het 'plan van aanpak laadinfrastructuur Holland Rijnland' is eerder vastgesteld. Hierin staat hoe gemeenten en Holland Rijnland met laadinfrastructuur aan de slag gaan. Ook is door Holland Rijnland samen met de gemeenten de regionale opzet 'integrale visie laadinfrastructuur' opgesteld. In deze opzet staat weergegeven hoe gemeenten omgaan met allerlei soorten en vormen van laadinfrastructuur, inclusief snelladen. Deze opzet kunnen gemeenten gebruiken als basis voor hun lokale integrale visie op laadinfrastructuur. Het is aan gemeenten om uiteindelijk te bepalen waar wel of geen laadpalen mogen worden geplaatst. De eerder opgestelde plankaarten kan de gemeente gebruiken om hierin een goede afweging te maken.

CO² reductie A4 (1x)

KB8. Voor wat betreft duurzame mobiliteit zien wij een leidende rol, met name **voor het rijk, om het aandeel van de A4 op de totale CO₂-uitstoot door verkeer en vervoer in Holland Rijnland te beperken.**

In de concept RES hebben wij aangegeven dat wij voor de RES 1.0 willen onderzoeken hoe wij de landelijke CO² reductie doelstellingen kunnen vertalen naar Holland Rijnland. Wij zullen met name kijken waar wij als gemeenten en Holland Rijnland direct invloed op kunnen uitoefenen.

	Algemeen (2)
Gemeente Alphen aan den Rijn	
Gemeente Hillegom	
Gemeente Kaag en Braassem	
Gemeente Katwijk	
Gemeente Leiden	

Gemeente Leiderdorp	
Gemeente Lisse	
Gemeente Nieuwkoop	
Gemeente Noordwijk	NO23. Wij vragen Holland Rijnland om in de RES 1.0 en/of de Regionale Strategie Mobiliteit duidelijke en concrete doelen te stellen voor energiebesparing en hiervoor ook concrete richtingen te benoemen waarlangs deze doelen zullen worden gerealiseerd.

Gemeente Oegstgeest	
Gemeente Teylingen	
Gemeente Voorschoten	
Gemeente Zoeterwoude	Z1. Energiebesparing en mobiliteit: wij zien graag dat het onderdeel van energiebesparing in de concept RES meer nadruk krijgt.
Programmaraad RES Holland Rijnland	
AGV	

<p>Provincie Zuid-Holland</p>	<p>PS7. Bedenking: Besparen is in de meest RES'en nog weinig uitgewerkt / geconcretiseerd.</p> <p>PS8. Wens: Neem in de RES1.0 op hoe de regio komt tot een strategie/uitvoeringsprogramma voor besparing.</p>
<p>Samenvattend</p>	<p>Energiebesparing zou meer aandacht moeten krijgen, de doelstellingen moeten concreter worden geformuleerd, de uitvoering moet voortvarend worden aangepakt.</p>
<p>Acties uit de wensen en bedenkingen</p>	<p>Acties die daaruit voortvloeien: In beeld brengen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - potentie van energiebesparing - doelstellingen verder concretiseren - de uitvoering voortvarend organiseren
<p>1. Overnemen in RES 1.0: was al gepland, is uitvoerbaar en/of vergt niet al te grote kosten of inzet. Dit betreffen vooral wensen om de komende periode een onderwerp nader te belichten of te onderzoeken</p>	<p>Onderzoek naar ontwikkeling van energieverbruik en de potentie van energiebesparing, uitgesplitst naar verschillende uitvoeringslijnen en verschillende sectoren.</p>

<p>2. Lastig over te nemen aangezien dit veel inzet/kosten vergt, Hier is een besluit over nodig in de Stuurgroep/PHO+</p>	<p>Welke mate van detaillering van de doelstellingen is gewenst?</p>
<p>3. Lastig over te nemen aangezien de wensen en bedenkingen van verschillende partijen niet met elkaar in lijn zijn of omdat een partij iets vraagt ten aanzien van het proces dat nog niet eerder is besproken. Dit betreffen vooral wensen en bedenkingen over het ruimtelijk spoor en de kaart en over het vervolgproces. Hier is een besluit over nodig in Stuurgroep/PHO+</p>	
<p>4. Niet direct over te nemen in de RES 1.0 aangezien de kennis/inzicht het komend jaar er nog niet is. We zullen het wel op de voet blijven volgen. Hier kunnen we komend jaar alleen nog maar een procesantwoord op geven</p>	
<p>5. Past niet in de RES 1.0. Aangeven waarom niet en of dit wel of niet elders al is of wordt opgenomen.</p>	<p>RES-partners hebben afgesproken dat (stimuleren van) de uitvoering van energiebesparing wordt geregeld via lokaal beleid.</p>
<p>Actualisatie medio januari 2021: dit onderwerp zal in de RES 1.0 op de volgende wijze worden verwerkt</p>	

Verwijzing naar paragraaf en paginummer in concept van de RES 1.0 waarin dit onderwerp behandeld wordt en waarop de wensen en betrekking betrekken hebben

- potentie van energiebesparing is in bijlage "Energiebesparing; ontwikkeling, potentie en instrumentarium in beeld" uiteengezet
- verdere concretisering van de doelstellingen is opgenomen in Hoofdstuk 3, Energiebesparing (3.1.2 uitsplitsing naar sectoren)
- uitvoering ligt bij individuele gemeenten

Instrumenten voor energiebesparing (7)	Zon op dak (6)
<p>H11. We vragen Holland Rijnland om een effectieve lobby vorm te geven voor aanvullend landelijke regelgeving en helder instrumentarium essentieel voor de volgende fase van het RES-proces, zoals bijvoorbeeld maatregelen om te sturen op energiebesparing van particulieren en woningbouwcorporaties.</p>	
<p>KB1 Voor energiebesparing zien wij een stevige ambitie op het bordje van de gemeenten (in samenwerking met de omgevingsdienst, de woningbouwcorporaties, de energiecoöperaties, wijkverenigingen en het bedrijfsleven). Op dit moment is 'verleiden' van inwoners en kleine bedrijven het enige instrumentarium dat gemeentes tot hun beschikking hebben. Holland Rijnland geeft aan dat het Rijk een belangrijke rol speelt in het op tijd beschikbaar stellen van aanvullend instrumentarium. Wij zien een risico in het niet behalen van de ambitie vanuit het Energieakkoord van Holland Rijnland uit 2017 voor energiebesparing met als gevolg een grotere opgave rond duurzame opwek. In de volgende fase zien we daarom graag hoe energiebesparing zwaarder kan worden ingezet.</p>	
	<p>LD1. In de Concept-RES ligt de focus op zonneweides en zon op grote daken. In onze verstedelijkte regio hebben niet alleen zonnepanelen op grote daken impact, het plaatsen van zonnepanelen op alle particuliere daken heeft zeker ook impact. Wij vragen dit expliciet mee te nemen in de RES 1.0.</p>

<p>Ldorp1. Het besparen van energie zien wij als een belangrijke pijler binnen de regionale energiestrategie. Het is positief dat dit onderdeel een prominente plek heeft gekregen in de strategie. We realiseren ons dat voor dit onderdeel de gemeente samen met haar inwoners aan zet is en hiervoor concrete plannen moeten opstellen. Om onze energiebespaardoelstellingen te kunnen realiseren is het noodzakelijk dat er vanuit het rijk instrumenten beschikbaar komen om besparingen in en om het huis te stimuleren en ondersteunen met een aantrekkelijk aanbod van besparingsmogelijkheden. Hier kan geen sprake zijn van dwang. We roepen Holland Rijnland expliciet op om bij het Rijk aan te dringen op het beschikbaar stellen van adequate instrumenten</p>	<p>Ldorp2. Bij zonne-energieopwekking wordt in de concept -RES de nadruk gelegd op grootschalige zonneweides en zon op grote daken. Energieopwekking met zonnepanelen op particuliere daken is in de concept-RES ondergebracht als besparing. Het is hierdoor minder zichtbaar in de plannen. Dit terwijl groei hiervan, gezien de ruimteclaim van de energietransitie in regio Holland Rijnland, zeker een substantieel aandeel kan spelen in de opwek van duurzame energie. Wij verzoeken u om in de RES 1.0 de zon op particuliere daken als aparte categorie onder energieopwekking op te nemen (en daarmee niet langer als besparingsmogelijkheid te beschouwen).</p>
<p>LS18. We vragen Holland Rijnland om een effectieve lobby vorm te geven voor aanvullend landelijke regelgeving en helder instrumentarium essentieel voor de volgende fase van het RES-proces, zoals bijvoorbeeld maatregelen om te sturen op energiebesparing van particulieren en woningbouwcorporaties.</p>	
	<p>N1. Verzoekt Holland Rijnland een hogere ambitie wat betreft 'zon op dak' dan de genoemde 50% te gaan ambiëren in RES 1.0. op te nemen en het inzetten op het opheffen van de belemmeringen hiervoor als nadrukkelijk actiepunt te agenderen in aanloop daarnaartoe.</p>
<p>NO 15 We vragen Holland Rijnland om een effectieve lobby vorm te geven voor aanvullend landelijke regelgeving en helder instrumentarium essentieel voor de volgende fase van het RES-proces, zoals bijvoorbeeld maatregelen om te sturen op energiebesparing van particulieren en woningbouwcorporaties.</p>	

<p>O1. Oegstgeest constateert dat energiebesparing en isolatiemaatregelen in veel gevallen essentiële stappen zijn voor de warmtetransitie in de gebouwde omgeving. In de Concept RES is gesteld dat het noodzakelijk is dat er landelijk fiscale of financiële maatregelen worden genomen om de ambitie voor energiebesparing te realiseren. We vragen Holland Rijnland bij de ontwikkeling en uitwerking naar de RES inzichtelijk en concreet te maken welke beleidsinstrumenten wij nodig hebben van het Rijk.</p>	<p>O2. Het installeren van zonnepanelen op daken, zowel op kleine als op grote, is door de eigenaar vrijwel altijd gemakkelijk terug te verdienen. Hoge investeringskosten zijn een drempel voor het installeren van zonnepanelen. Wij vragen Holland Rijnland de mogelijkheden te onderzoeken om als overheid een investeringslening met laag rentepercentage te bieden aan eigenaren die de investeringskosten niet kunnen dragen.</p>
<p>T12. Vraagt Holland Rijnland om een effectieve lobby vorm te geven voor aanvullende landelijke regelgeving met een helder instrumentarium dat essentieel is voor de volgende fase van het RES-proces, zoals maatregelen om te sturen op energiebesparing door zowel particulieren als woningbouwcorporaties.</p>	
	<p>V1. In de Concept-RES ligt de focus op zonneweides en zon op grote daken. In onze verstedelijkte regio hebben niet alleen zonnepanelen op grote daken impact, alle particuliere daken vol zonnepanelen heeft zeker ook impact. Wij vragen Holland Rijnland dit expliciet mee te nemen in de RES 1.0.</p>
	<p>P5. De raad adviseert energiebesparing door isolatie en (klein- en grootschalige) zon op daken voortvarend aan te pakken en ook hier niet te wachten op de definitieve RES.</p>

	<p>PS9. Wens: Geef in de RES1.0 concreet aan wat de potentie is van zon op dak en met welke strategie de regio zon op dak wil realiseren.</p>
<p>Samenvattend: Er is behoefte aan meer nadruk op energiebesparing en aan instrumenten waarmee energiebesparing effectiever kan worden gerealiseerd. Holland Rijnland zou daarvoor moeten lobbyen bij met name het Rijk.</p>	<p>Samenvatting: Naast een focus op zon op grote daken zou er in de RES ook een ambitie en strategie met betrekking tot kleinschalig zon op dak moeten worden opgenomen, evenals het bieden van financieringsmogelijkheden.</p>
<p>Acties die daaruit voortvloeien: In beeld brengen: - welke instrumenten er zijn, of die beter ingezet kunnen worden en wat daarmee bereikt kan worden., - welke instrumenten gemeenten missen en wel zouden willen hebben (te ordenen naar instrumenten om te verleiden tot om te dwingen), lokaal of landelijk, - welke instrumenten zijn te verwachten via in ontwikkeling zijnde wetgeving, zoals de Omgevingswet.</p>	<p>Acties die daaruit voortvloeien: - (opnieuw) in beeld brengen van de potentie van zon op dak, zowel grootschalig (>15kWp) als kleinschalig (<15kWp) - Strategie opstellen voor extra stimuleren zon op kleine daken inclusief instrumenten om dat te realiseren (bouwkundige regelgeving, financiering, informatievoorziening) - Als die tot een substantieel hogere energieproductie leidt, dit inbrengen als onderdeel van het aanbod voor duurzame opwek in Holland-Rijnland</p>
<p>Onderzoek naar (benutting van) beschikbaar instrumentarium en gewenst aanvullend instrumentarium.</p>	<p>Onderzoek naar potentie zon op dak en naar beschikbaar en benodigd instrumentarium om doelen te realiseren.</p>

	De energie-opbrengst van kleinschalig zon op dak (<15kWp) mag niet meegeteld worden in het RES-bod. Er wordt vanuit gegaan dat buiten het RES-bod om een ontwikkeling plaatsvindt op kleinschalig zon op dak (autonoom en via andere beleidsinspanningen dan de RES).

<p>Overzicht van beschikbaar en aanvullend gewenst instrumentarium is opgenomen in bijlage "Energiebesparing; ontwikkeling, potentie en instrumentarium in beeld". In de RES 1. 0 is in 3.2.1 'Beschikbare instrumenten' een samenvatting hiervan opgenomen.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - potentie van zon op daken is in beeld gebracht in bijlage 'Routekaart Zon op dak' - instrumentarium om zon op dak te stimuleren (zowel klein als groot) is ook in deze bijlage opgenomen - in 6.2.2 Uitvoering en instrumentarium is aangegeven dat de realisatie belegd is bij gemeenten. In de Routekaart Zon op dak is aangegeven waar nu belemmeringen optreden en hoe hier met het bestaande (en aanvullend gewenste) instrumentarium op ingespeeld kan worden - de groei van het aantal zonnepanelen op kleine daken gaat langzamer dan enkele jaren terug. De verwachting is niet dat we dit mogen meetellen in het RES-bod (dat mag alleen als het meer oplevert dan 0,24 TWh). We monitoren hoe dit zich ontwikkelt.
--	---

Betaalbaarheid (zie opmerkingen bij thema overig)	Toenemende elektriciteitsvraag en relatie met besparing (2)

	<p>LS1. Lisse loopt behoorlijk in de pas wat de doelstellingen voor energiebesparing betreft. Als gemeente maken wij ons desalniettemin zorgen over de groeiende elektriciteitsvraag door o.a. de verduurzaming van de gebouwde omgeving en de toenemende digitalisering. Wij vragen Holland Rijnland dan ook om hier zicht op te houden in het proces naar de RES 1.0</p>
	<p>NO1. Wanneer we spreken over het besparen van energie, en met name elektriciteit ligt de opgave bij iedere gemeente individueel. Echter, in de besparingsopgave is geen rekening gehouden met een eventueel verhoogde vraag naar elektriciteit als gevolg van het uitfasen van het aardgasgebruik binnen de gemeente. Wij zouden graag zien dat een eventueel verhoogde vraag naar elektriciteit wordt verwerkt als een verhoging van de besparingsopgave en niet als een verhoging van de opwekopgave.</p>

	<p>T7. Gemeente Teylingen maakt zich zorgen over de groeiende elektriciteitsvraag door o.a. de verduurzaming van de gebouwde omgeving, en de toenemende digitalisering, nieuwe vormen van communicatie en elektrisch vervoer. Wij vragen Holland Rijnland dan ook om hier zicht op te houden in het proces naar de RES 1.0.</p>

<p>Dit onderwerp strekt zich breder uit dan alleen de energiebesparing, maar is natuurlijk ook voor de energiebesparingsopgave van belang. Het hangt samen met het onderwerp 'instrumenten voor energiebesparing'. Samenvattend:</p> <ul style="list-style-type: none"> - er is behoefte aan meer inzicht in de financiële consequenties van (onder andere) energiebesparing, - er is behoefte aan inzicht in de mogelijke kosten en baten voor de gebruikers van energie (woonlastenneutraliteit), - er is behoefte aan instrumenten om de kosten en opbrengsten eerlijk te verdelen. 	<p>Er zijn zorgen over de "autonome" groei van de elektriciteitsvraag en over de verschuiving richting elektriciteit door de omschakeling van aardgas naar andere warmtebronnen (bij mobiliteit speelt overigens hetzelfde).</p>
	<p>Vraag die te beantwoorden is:</p> <ul style="list-style-type: none"> - hoe gaan we om met toename van elektriciteitsverbruiks, als gevolg van autonome groei en als gevolg van transitie van aardgas naar o.a. elektrisch? <p>(Hoe) beïnvloedt dit de ambitie van 11% (tot 2030) resp 30% (tot 2050)?</p>
	<p>Energiebesparing nader definiëren, ook in relatie tot andere sporen. Aangeven uit welke bouwstenen de 11% besparing is opgebouwd.</p>

	<p>Energiebesparing is nodig om de totale vraag naar energie in 2030 met 11% te verkleinen ten opzichte van de totale vraag naar energie in 2014. Het is daarbij niet relevant hoe deze energievraag ontstaan is. Met de uitsplitsing naar bouwstenen ontstaat wel inzicht in oorzaken en aangrijpingspunten om op te kunnen sturen.</p>

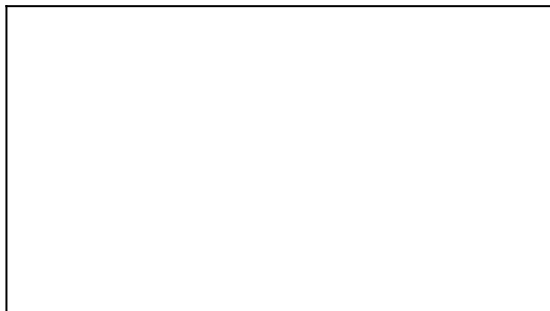
<p>Hangt samen met lokale uitvoering en beschikbaar instrumentarium (om tegemoet te komen in de kosten).</p>	<p>In 3.2 'doelstellingen waarmaken' is aangegeven waar de grootste potentie ligt m.b.t. energiebesparing. Het verkleinen van de warmtevraag in huishoudens (bijvoorbeeld door isoleren of inregelen thermostaat) heeft het meeste effect. Daarbij is het niet relevant of die warmte elektrisch, via aardgas of op een andere manier wordt geleverd, het gaat om de totale besparing. Er moet voldoende elektriciteit beschikbaar komen om de verschuiving van aardgas naar andere warmtebronnen op te kunnen vangen. Dit is meegenomen in de ambitie voor opwek van elektriciteit (H6, Elektriciteit) en in het hoofdstuk warmte (H5).</p>
--	--

Vertaling regionale opgave naar lokale opgave (1)

NO17. De lokale participatie zal zich voor een groot gedeelte richten op het ruimtelijk effect van de RES. Daarbij is het essentieel lokale energiestrategie te kunnen opstellen als kader. Voor deze LES is het belangrijk zo snel mogelijk de regionale opgave te kunnen vertalen naar een lokale opgave. Wij vragen partijen binnen Holland Rijnland dan ook zo snel mogelijke tot een gedragen 'verdeling' van de opgave te komen.

Er is behoefte aan inzicht in de opgave voor elke RES-partner / gemeente, in het vertalen van de gezamenlijke opgave naar de lokale opgave.

Hangt samen met wat onder 'algemeen' is genoemd: in beeld brengen van de potentie van energiebesparing en het verder concretiseren van de doelstellingen. Hierbij wordt nagegaan wat de gezamenlijke opgave betekent voor elke RES-partner.

Onderzoek naar ontwikkeling van energieverbruik en de potentie van energiebesparing, uitgesplitst naar verschillende uitvoeringslijnen en verschillende sectoren.

- in Hoofdstuk 3 is aangegeven dat de doelstelling zich vertaalt naar '15% besparing in de gebouwde omgeving (huishoudens+utiliteit) in 2030 t.o.v. 2014' en dat deze doelstelling wordt overgenomen door elke individuele gemeente. In de RES en bijlagen is aangegeven welke aangrijpingspunten (potentie, bouwstenen, instrumentarium) er zijn voor gemeenten om dit te bereiken.

Proces

Gemeente Alphen aan den Rijn

Helderheid rol provincie (10)

Gemeente Hillegom

H10. Wij vragen provincie Zuid-Holland om helderheid te verschaffen over haar rol in het vervolgtraject richting de RES 1.0 en constructief mee te werken aan het realiseren van een maximaal bod zoals verwoord in paragraaf 5.2 van de concept RES. Hierbij gaat het met name om haar bestuurlijke positie ten aanzien van haar coalitieakkoord en de belemmeringen die dit oplevert ten aanzien van de ruimtelijke inpassing van duurzame energieopwekking.

Gemeente Kaag en Braassem

Gemeente Katwijk

KW6. Vanuit haar regierol moet Holland Rijnland een **duidelijke leidende rol nemen in het proces** naar de RES 1.0 en duidelijkheid geven over de positie van de provincie Zuid Holland.

Gemeente Leiden

LD5. Wij wensen dat de **Provincie Zuid-Holland een actievere rol speelt in het RES-dossier** en dat zij hun terughoudendheid loslaat.

Gemeente Leiderdorp

Gemeente Lisse

LS17. Wij vragen **provincie Zuid-Holland om helderheid te verschaffen over haar rol in het vervolgtraject richting de RES 1.0**. Hierbij gaat het met name om haar bestuurlijke positie ten aanzien van haar coalitieakkoord en de belemmeringen die dit oplevert ten aanzien van de ruimtelijke inpassing van duurzame energieopwekking. Wij vragen de provincie constructief mee te werken aan het opstellen en uitvoeren van de komende (concept-)RESSen.

Gemeente Nieuwkoop

Gemeente Noordwijk

NO12. Wij vragen provincie Zuid-Holland om helderheid te verschaffen over haar rol in het vervolgtraject richting de RES 1.0. Hierbij gaat het met name om haar bestuurlijke positie ten aanzien van haar coalitieakkoord en de belemmeringen die dit oplevert ten aanzien van de ruimtelijke inpassing van duurzame energieopwekking.

NO13. Daarnaast vragen wij aandacht voor de dubbele positie die de provincie in dit proces inneemt. Enerzijds is zij een volwaardige partner bij het tot stand komen van de concept-RES (en toekomstige versies) terwijl zij het recht voorbehoudt hier later éézijdig restricties aan toe te voegen. Ons inziens zou GS moeten uitspreken dat zijn de versies van een RES opgeleverd door regio's waar zijn de provincie volwaardig participeert in het tot stand komen met een positief advies voorlegt aan de Provinciale Staten.

Gemeente Oegstgeest

Gemeente Teylingen

T11. Teylingen vraagt provincie Zuid-Holland om helderheid te verschaffen over haar rol in het vervolgtraject richting de RES 1.0. Hierbij gaat het met name om haar bestuurlijke positie ten aanzien van haar coalitieakkoord en de belemmeringen die dit oplevert ten aanzien van de ruimtelijke inpassing van duurzame energieopwekking.

Gemeente Voorschoten

V7. Wij roepen Holland Rijnland expliciet op om aan te dringen op een actievere rol van de Provincie Zuid-Holland in het RES dossier.

Gemeente Zoeterwoude

Hoogheemraadschap van Rijnland

HH12. De huidige restricties van de provincie Zuid-Holland ten aanzien van wind- en zonne-energie maken het voor de RES onmogelijk de gestelde doelen te halen.

Programmaraad

P8. Er zijn minimaal 30 extra windmolens nodig, die passen niet allemaal in de Bollenstreek. Zonder plaatsing in het Groene Hart kunnen de ambities niet worden waargemaakt.

AGV

1. Overnemen in RES 1.0: was al gepland, is uitvoerbaar en/of vergt niet al te grote kosten of inzet. Dit betreffen vooral wensen om de komende periode een onderwerp nader te belichten of te onderzoeken

2. Lastig over te nemen aangezien dit veel inzet/kosten vergt, Hier is een besluit over nodig in de Stuurgroep/PHO+

3. Lastig over te nemen aangezien de wensen en bedenkingen van verschillende partijen niet met elkaar in lijn zijn of omdat een partij iets vraagt ten aanzien van het proces dat nog niet eerder is besproken. Dit betreffen vooral wensen en bedenkingen over het ruimtelijk spoor en de kaart en over het vervolgproces. Hier is een besluit over nodig in Stuurgroep/PHO+

De wensen en bedenkingen van de provincie worden pas eind september verwacht. Daarna kan pas de discussie over de rol en inzet van de provincie gevoerd worden tussen alle partijen in de RES.

4. Niet direct over te nemen in de RES 1.0 aangezien de kennis/inzicht het komend jaar er nog niet is. We zullen het wel op de voet blijven volgen. Hier kunnen we komend jaar alleen nog maar een procesantwoord op geven

5. Past niet in de RES 1.0. Aangeven waarom niet en of dit wel of niet elders al is of wordt opgenomen.

Actualisatie medio januari 2021: dit onderwerp zal in de RES 1.0 op de volgende wijze worden verwerkt

Dit is onderdeel geweest van het bestuurlijke gesprek over de RES.

Verwijzing naar paragraaf en paginummer in concept van de RES 1.0 waarin dit onderwerp behandeld wordt en waarop de wensen en betrekking betrekken hebben

Resultaat van het bestuurlijke gesprek hierover heeft een plek gekregen in 6.3.2

Landelijke regelgeving en instrumentarium (3)

Kaders vervolgproces (1)

KW9. Vanuit haar regierol moet **Holland Rijnland lobbyen voor aanvullende landelijke regelgeving en een helder instrumentarium** tijdens de volgende fase van het RES proces.

KW7. Vanuit haar regierol moet **Holland Rijnland duidelijke kaders stellen voor de volgende fase van het RES proces.**

NO15. We vragen Holland Rijnland om een effectieve lobby vorm te geven voor aanvullend landelijke regelgeving en helder instrumentarium essentieel voor de volgende fase van het RES-proces, zoals bijvoorbeeld maatregelen om te sturen op energiebesparing van particulieren en woningbouwcorporaties.

V6. De maatregelen in het kader van de RES kunnen niet gestoeld zijn op dwang, bijvoorbeeld daar waar het eigendomsrecht in het geding komt. Het is daarom van groot belang om bij de uitwerking aandacht te hebben voor stimulerende maatregelen die maatschappelijk draagvlak behouden en bij voorkeur vergroten. We roepen Holland Rijnland op om bij het Rijk aan te dringen op het beschikbaar stellen van adequate instrumenten hiervoor.

De discussie over instrumentarium en regelgeving is een landelijke. Holland Rijnland is een van de 30 regio's. In de Concept RES staan onze wensen en randvoorwaarden reeds aangegeven. Deze zullen de komende periode nog verder geconcretiseerd moeten worden. Daarna zullen we onze wensen en randvoorwaarden, gezamenlijk met andere RES regio's (zo mogelijk in Zuid-Holland verband), inbrengen bij het NP RES.

Voor zover mogelijk proberen we, mede op basis van de wensen en bedenkingen, kaders te stellen voor het vervolgproces.

De randvoorwaarden zijn benoemd aan het eind van hoofdstuk 3, 4, 5 en 6.

Wensen en bedenkingen onderdeel Concept RES (1)

Helderheid besluitvormingsproces (2)

N18. Nieuwkoop is daarom van mening dat de **Wensen en Bedenkingen van de betrokken gemeenten een onlosmakelijk onderdeel van de concept-RES zullen zijn en blijven**, zodat ze bij de verdere uitwerkingen van de concept RES zichtbaar en bruikbaar blijven.

N19. Verzoekt Holland Rijnland over het **besluitvormingsproces duidelijkheid te verschaffen** tijdens de AB vergadering van 24 juni 2020 en/of zo nodig een helder geformuleerd voorstel voor te leggen om dit te bekrachtigen.

NO25. Verzoekt Holland Rijnland over het besluitvormingsproces duidelijkheid te verschaffen en daartoe een helder geformuleerd voorstel ter instemming voor te leggen aan de gemeenteraden.

We willen de wensen en bedenkingen opnemen als bijlage van de Concept RES en het gehele pakket meesturen aan NP RES. We zetten alle wensen en bedenkingen op een rij en maken een analyse en geven daarbij aan wat we met de wensen en bedenkingen willen doen. Dat document zal de besluitvorming in gaan worden en verwerkt worden in het PvA richting de RES 1.0

In het AB van 24/6 zal globaal ingegaan worden op de wensen en bedenkingen en het vervolgproces. In een extra AB in het najaar zullen de wensen en bedenkingen besproken worden.

De wensen en bedenkingen zijn eind oktober 2020 meegestuurd met de Concept RES aan het NP RES. De verwerking van de wensen en bedenkingen vindt plaats in de RES en bestuurders en raadsleden en volksvertegenwoordigers worden geïnformeerd over de wijze van verwerking.

Op 13 oktober heeft een extra AB plaatsgevonden over de RES en de wensen en bedenkingen. Het AB is in de besluitvorming niet bevoegd om de RES vast te stellen. Dat zijn de gemeenteraden, PS en de VV van het waterschap. Eind januari 2021 is in het PHO+ een notitie besproken waarin het besluitvormingsproces helder beschreven zal worden.

Wensen en bedenkingen maken onderdeel uit van de RES 1.0 als bijlage 1.1

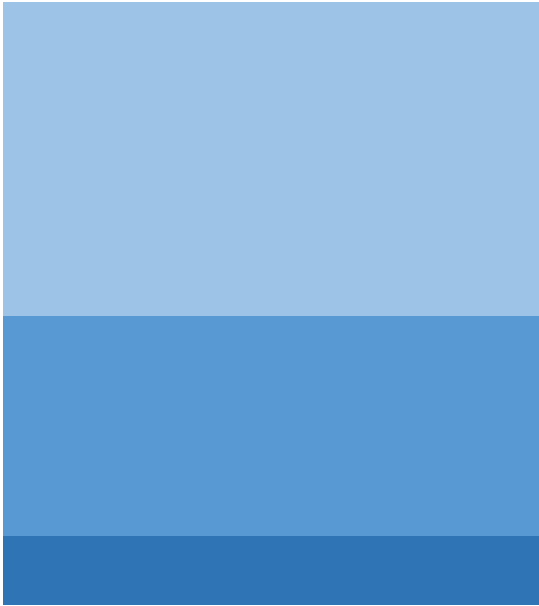
Het besluitvormingsproces staat beschreven in paragraaf 9.1 en is helder en overzichtelijk weergegeven in figuur 9.1.

Afstemming met omliggende regio's (2)

H13. Wij vragen Holland Rijnland om in het traject naar de RES 1.0 **afstemming te zoeken met omliggende energieregio's**.

AG3. AGV wil benadrukken dat het voor de regio Holland Rijnland belangrijk blijft om te zorgen voor een goede afstemming op grensgebied niveau tussen enerzijds gemeenten en anderzijds de andere RES regio's.

Er wordt goed samengewerkt met de RES regio's in Zuid-Holland. Ook is er contact met andere buurregio's.

Er wordt nauw samengewerkt met de RES regio's binnen Zuid-Holland. Met name met de buurregio's Ook met de andere buurregio's vindt op bepaalde thema's afstemming plaats.

Participatie

Gemeente Alphen aan den Rijn

Gemeente Hillegom

Gemeente Kaag en Braassem

Gemeente Katwijk

Gemeente Leiden

Gemeente Leiderdorp

Gemeente Lisse

Gemeente Nieuwkoop

Gemeente Noordwijk

Gemeente Oegstgeest

Gemeente Teylingen

Gemeente Voorschoten

Gemeente Zoeterwoude

Hoogheemraadschap van Rijnland

Programmaraad

Provincie

1. Overnemen in RES 1.0: was al gepland, is uitvoerbaar en/of vergt niet al te grote kosten of inzet. Dit betreffen vooral wensen om de komende periode een onderwerp nader te belichten of te onderzoeken

2. Lastig over te nemen aangezien dit veel inzet/kosten vergt, Hier is een besluit over nodig in de Stuurgroep/PHO+

3. Lastig over te nemen aangezien de wensen en bedenkingen van verschillende partijen niet met elkaar in lijn zijn of omdat een partij iets vraagt ten aanzien van het proces dat nog niet eerder is besproken. Dit betreffen vooral wensen en bedenkingen over het ruimtelijk spoor en de kaart en over het vervolgproces. Hier is een besluit over nodig in Stuurgroep/PHO+

4. Niet direct over te nemen in de RES 1.0 aangezien de kennis/inzicht het komend jaar er nog niet is. We zullen het wel op de voet blijven volgen. Hier kunnen we komend jaar alleen nog maar een procesantwoord op geven

5. Past niet in de RES 1.0. Aangeven waarom niet en of dit wel of niet elders al is of wordt opgenomen.

Actualisatie medio januari 2021: dit onderwerp zal in de RES 1.0 op de volgende wijze worden verwerkt

Verwijzing naar paragraaf en paginummer in concept van de RES 1.0 waarin dit onderwerp behandeld wordt en waarop de wensen en betrekking betrekken hebben

Kaders bij participatie en communicatie

11 maal

H7. We vragen Holland Rijnland om op korte termijn **duidelijke kaders te schetsen ten aanzien van participatie en communicatie** en de rol die zij hierin willen spelen.

Ldorp13. Inwoners aan zet: Wij vragen u in het kader van de RES 1.0 om een **stevig participatie en communicatieproces** op te tuigen om ook onze inwoners, instellingen en ondernemers te betrekken bij de totstandkoming van dit document. Wij zien voor Holland Rijnland de rol om hiervoor een strategie te ontwikkelen en de gemeente hierin te ondersteunen.

LS15. Wij vragen Holland Rijnland om op korte termijn **duidelijke kaders te schetsen ten aanzien van participatie en communicatie** en de rol die zij hierin nemen.

N11. Nieuwkoop vraagt Holland Rijnland om op korte termijn met een **participatie en communicatiestrategie** te komen met daarbij de rol die zij hierin nemen ter ondersteuning van het lokale participatietraject.

NO14. Wij vragen Holland Rijnland om op korte termijn **duidelijke kaders te schetsen ten aanzien van participatie en communicatie** en de rol die zij hierin nemen.

NO16. Noordwijk herhaalt haar eerdere verzoek om op zeer korte termijn, maar zeker vóór het starten van de participatietrajecten, te komen tot één gedragen denkrichting.

NO24. Noordwijk vraagt Holland Rijnland om op korte termijn met een **participatie en communicatiestrategie** te komen met daarbij de rol die zij hierin nemen ter ondersteuning van het lokale participatietraject.

O7. In de Concept RES is gesteld dat participatie van inwoners nadrukkelijk invulling krijgt in de ontwikkeling van de RES 1.0. Voor de participatie door andere stakeholders is een programmaraad ingericht. We vragen Holland Rijnland om bij de uitwerking van het regionale participatietraject nauw samen te werken met de gemeenten en andere RES partners en om **gemeenten te ondersteunen bij de lokale participatietrajecten**. Ook vragen we Holland Rijnland hierbij rekening te houden met de **kaders die zijn gesteld vanuit de Omgevingswet**.

T9. Teylingen vraagt Holland Rijnland om op korte termijn duidelijke kaders te schetsen ten aanzien van participatie en communicatie en de rol die zij hierin willen spelen; Teylingen ziet hierin graag ruimte voor co-creatie en mede-eigenaarschap opgenomen. Teylingen ziet ook graag dat in het traject van participatie de verbinding wordt gelegd met de onderwijs- en arbeidsmarkt.

HH2. Rijnland vraagt extra aandacht voor de uitwerking van de participatie.

P3. De raad ondersteunt het voornemen om het participatieproces lokaal te organiseren, met voldoende ondersteuning vanuit de regionale organisatie.

PS1. Wens: Geef richting de RES1.0 en daarna (meer) inhoud aan procesparticipatie door inwoners en bedrijven. Daarbij geven wij de volgende uitgangspunten mee:

- Betrek verschillende doelgroepen uit de samenleving, waaronder specifiek jongeren. Gebruik nieuwe concepten zoals bijvoorbeeld een burgerraad.
- Zorg dat participatiemogelijkheden voor inwoners en belanghebbenden niet wordt ingeperkt door de coronacrisis, zorg dat er mogelijkheden zijn om mee te denken, doen en werken op een veilige manier (analoog en digitaal).
- Begin zo vroeg mogelijk met de participatie (want ook het scheppen van kaders en bepalen van uitgangspunten en criteria gebeurt het beste samen met de samenleving).
- Behaal tijdens het participatieproces minimaal het niveau (de trede) van meewerken/meedoen/dialogo op de participatieladder.
- Zorg dat de verwachtingen voor deelnemers aan de voorkant gemanaged worden.
- Zorg voor dat deelnemers aan het participatieproces op een gelijk kennisniveau worden gebracht, zodat de dialoog op een gelijkwaardig niveau gevoerd kan worden.
- Zoek meekoppelkansen met andere lopende participatietrajecten in de gemeente, bijvoorbeeld rond de transitievisies/warmte en omgevingsvisies/omgevingsplannen.

Lokaal wordt het participatieproces rondom energie vormgegeven. Daar wordt bepaald aan welke andere trajecten participatie over de RES wordt gekoppeld. Regionaal wordt een Communicatie- en participatieplan opgesteld, waarin kaders staan weergegeven en een toolbox wordt aangereikt. Ook wordt er regionaal kennis, expertise en capaciteit aangeboden bij de lokale participatieprocessen.

Door bureau EMMA is in de zomer van 2020 een communicatie- en participatieplan opgesteld dat door het PHO+ op 23 september is vastgesteld. Hierin staat helder beschreven welke producten er gemaakt worden door het programmteam RES en welke ondersteuning gemeenten kunnen verwachten. Deze producten zijn grotendeels in september en oktober opgeleverd. Daarna zijn er nog twee regionale enquetes online gegaan over de energietransitie. Vanaf september heeft in bijna alle gemeenten ook een participatietraject plaatsgevonden. In elke gemeente op een eigen en passende wijze. De opbrengst van al deze participatietrajecten wordt in januari verzameld en zal landen in een notitie over participatie die op 29 januari in het PHO+ besproken zal worden.

Hoofdstuk 8 behandelt het thema participatie binnen de RES.

Sterkere rol energiecoöperaties en initiatiefnemers

7 maal

H8. We zien een belangrijke rol weggelegd voor energiecoöperaties als aanjager van duurzame en lokale initiatieven. In die hoedanigheid vragen wij Holland Rijnland om **energiecoöperaties een duidelijke rol te geven in het vervolgtraject** richting de RES 1.0.

LD3. Wij zien het **belang van energiecoöperaties** om te participeren in de RES en eigenaar te zijn van de op te wekken duurzame energie. Wij vragen Holland Rijnland dit nadrukkelijker op te nemen in de RES 1.0

LS14. We zien een belangrijke rol weggelegd voor **energiecoöperaties als aanjager van duurzame en lokale initiatieven**. In die hoedanigheid vragen wij Holland Rijnland om energiecoöperaties een duidelijke rol te geven in het vervolgtraject richting de RES 1.0.

N13. Nieuwkoop staat daarom voor het vervolg een op transitie gerichte aanpak voor met een degelijke en zorgvuldige **voorontwikkelingsfase**. In die fase kan door participatie en co-creatie met de bevolking en met relevante stakeholders en koplopers een goede basis gelegd worden. Die voorontwikkelingsfase kan dan gevolgd worden door een versnelling in de uitvoeringsfase.(de zgn. S-curve).

NO26. We vragen Holland Rijnland om de oprichting van lokale en regionale energiecoöperaties te stimuleren en te faciliteren met het oog op vergroting van het draagvlak voor duurzaamheidsmaatregelen en waar mogelijk beperking van de energielasten voor de inwoners. Bij de selectie van zoekgebieden en/of locaties worden de exploitatiekosten als criterium meegenomen.

T10. ziet een belangrijke rol weggelegd voor energiecoöperaties als aanjager van duurzame en lokale initiatieven. In die hoedanigheid vragen wij Holland Rijnland om energiecoöperaties een duidelijke rol te geven in het vervolgtraject richting de RES 1.0.

V3. Maatschappelijke initiatieven die een bijdrage leveren aan de energietransitie zijn een cruciale schakel bij het boeken van successen. Voorschoten zou graag zien dat de (belangrijkheid) rol van de samenleving in het nemen van regie en eigenaarschap nadrukkelijker verwoord wordt in de RES 1.0.

Op regionaal niveau zijn de energiecoöperaties vertegenwoordigd in de Programmaraad. Op lokaal niveau spelen energiecoöperaties en andere maatschappelijke initiatieven een belangrijke rol bij de uitwerking en uitvoering van de energietransitie.

De energie coöperaties worden intensief betrokken via de Programmaraad. Ook via de diverse participatietrajecten hebben zij input gegeven op de RES. De rol van de energie coöperaties in het vervolgtraject is vanzelfsprekend een belangrijke. De wijze waarop hier invulling aan gegeven zal worden is nu nog niet bekend. Naar verwachting komt de Programmaraad met een advies, waarin ook deze rol belicht zal worden.

Hoofdstuk 6, met name 6.3.1 en 6.4.

Gerichte doelgroepcommunicatie

2 maal

Terugkoppeling participatieproces in RES 1.0

1 maal

LD8. Holland Rijnland en de deelnemende gemeenten doen er goed aan om ten behoeve van de RES 1.0 , in het kader van het door het college nagestreefde lokaal maatwerk (HR: adaptieve sturingsfilosofie) en door de raad gewenste bottom-up-benadering, inspanning te leveren om moeilijk bereikbare bewoners bij de opgave te betrekken door hen ook in díé positie actief te benaderen, actief te maken en met hen in gesprek te gaan via onder meer wijkverenigingen, buurtontmoetingsplekken, VvE's en andere zelforganisaties.

P9. Richt de communicatie op specifieke groepen: eigenaren van huurwoningen, huurders, eigenaren in een VvE, eigenaren van eengezinswoningen, eigenaren van commercieel vastgoed, gebruikers, jongeren enz.	
P10. Betrek vertegenwoordigende organisaties nauw bij het communicatie- en participatieproces.	

PS2. Wens: Neem in de RES1.0 op hoe het traject rondom de participatie is verlopen, hoe de deelname eruit zag, wat de belangrijke uitkomsten waren en deze zijn meegenomen in het proces.

In de RES 1.0 zal een terugkoppeling plaatsvinden van de verschillende lokale participatietrajecten en hoe die mee zijn meegenomen in de RES 1.0.

Doelgroepcommunicatie zal in het verdere communicatie- en participatieproces een belangrijke rol innemen. Er volgt een voorstel voor het vervolg van het participatieproces rondom de RES en de energietransitie.

In PHO+ van 29 januari 2021 ligt er een notitie waarin dit beschreven zal worden. In de RES 1.0 zal zowel het proces als de opbrengst van het participatieproces aan bod komen.

Betrekken volksvertegenwoordigers

1 maal

PS3. Wens: Betrek de gemeenteraden, Provinciale Staten en algemene besturen van de waterschappen goed bij het proces richting de RES1.0 en de keuzes die daarin gemaakt worden.

Daar was al aandacht voor richting de Concept RES en is ook aandacht voor richting RES 1.0

Ook in het voorjaar 2021 zullen de volksvertegenwoordigers zo goed mogelijk betrokken worden. Hierover is ook regelmatig contact met de griffies. Op 17 februari heeft een webinar plaatsgevonden over de RES (en de Regionale Omgevingsagenda en de Regionale Strategie Mobiliteit).

Overige wensen en bedenkingen

Gemeente Alphen aan den Rijn

Gemeente Hillegom

Gemeente Kaag en Braassem

Gemeente Katwijk

Gemeente Leiden

Gemeente Leiderdorp

Gemeente Lisse

Gemeente Nieuwkoop

Gemeente Noordwijk

Gemeente Oegstgeest

Gemeente Teylingen

Gemeente Voorschoten

Gemeente Zoeterwoude

Hoogheemraadschap van Rijnland

Programmaraad

Provincie

1. Overnemen in RES 1.0: was al gepland, is uitvoerbaar en/of vergt niet al te grote kosten of inzet. Dit betreffen vooral wensen om de komende periode een onderwerp nader te belichten of te onderzoeken

2. Lastig over te nemen aangezien dit veel inzet/kosten vergt, Hier is een besluit over nodig in de Stuurgroep/PHO+

3. Lastig over te nemen aangezien de wensen en bedenkingen van verschillende partijen niet met elkaar in lijn zijn of omdat een partij iets vraagt ten aanzien van het proces dat nog niet eerder is besproken. Dit betreffen vooral wensen en bedenkingen over het ruimtelijk spoor en de kaart en over het vervolgproces. Hier is een besluit over nodig in Stuurgroep/PHO+

4. Niet direct over te nemen in de RES 1.0 aangezien de kennis/inzicht het komend jaar er nog niet is. We zullen het wel op de voet blijven volgen. Hier kunnen we komend jaar alleen nog maar een procesantwoord op geven

5. Past niet in de RES 1.0. Aangeven waarom niet en of dit wel of niet elders al is of wordt opgenomen.

Actualisatie medio januari 2021: dit onderwerp zal in de RES 1.0 op de volgende wijze worden verwerkt

Verwijzing naar paragraaf en paginummer in concept van de RES 1.0 waarin dit onderwerp behandeld wordt en waarop de wensen en betrekking betrekken hebben

Aandacht voor sociale kant van de transitie, zoals onderwijs en arbeidsmarkt (3 maal)

A4. We willen de Regionale Energie Transitie niet alleen zien als een bestuurlijk- en technisch vraagstuk maar ook als een **sociaal vraagstuk**.

KW5. In de RES en het participatietraject moet uitgebreid aandacht zijn voor het **onderwerp 'arbeidsmarkt' en 'onderwijs'**, waarbij als voorbeeld de reeds opgestelde uitgangspunten uit de RES van Zeeland kunnen worden genomen.

P11. Arbeidsmarkt en scholing dient verankerd te worden in de RES. Beroepsonderwijs is een onmisbare schakel en partner om de grote energie- en klimaatopgaven te verwezenlijken.

In de RES 1.0 zal aandacht worden besteed aan de sociale kant van de energietransitie. En zal dit thema worden geagendeerd. Dat wil daarmee echter niet zeggen dat de uitwerking en uitvoering daarmee is geregeld. Die zal voor een groot deel liggen bij andere beleidsterreinen.

Arbeidsmarkt, onderwijs en de sociale kant van de energietransitie krijgen weinig aandacht. Het is lastig om dit momenteel goed verder uit te werken. Idee is ook niet dat dit een belangrijk thema is in de participatie. Het is waarschijnlijk niet realistisch om hier in RES 1.0 al een uitwerking van te verwachten. Uitwerking zal waarschijnlijk plaatsvinden in de RES 2.0.

Dit thema is nog niet geland in de RES 1.0, maar zal wel aandacht krijgen in aanloop naar de RES 2.0. Mogelijk zal de Programmaraad bij verdere uitwerking van dit thema een belangrijke rol kunnen spelen.

Kosten en betaalbaarheid (9 maal)

Aandacht voor innovaties en pilots (5 maal)

H9. Wij vragen Holland Rijnland om in het proces richting de RES 1.0 inzichtelijk te maken welk financieel instrumentarium er beschikbaar is, zowel vanuit de regio als hogere bestuurslagen, en inzichtelijk te maken hoe de beschikbaarheid van financiële middelen afweegt tegen de haalbaarheid en betaalbaarheid van voorgenomen ambities en doel.

KW8. Vanuit haar regierol moet **Holland Rijnland een duidelijk beeld schetsen van wat een kosten-effectieve aanpak is**, zodat het voor gemeenten duidelijk wordt wat hun handelingsperspectief is en zij zoveel mogelijk in staat worden gesteld ervoor te zorgen dat de kosten van de energietransitie evenwichtig en rechtvaardig worden verdeeld.

LD11. Holland Rijnland zou in de RES 1.0 een duidelijk beeld moeten schetsen wat het handelingsperspectief van gemeenten is ten aanzien van de verdeling van de kosten van de energietransitie, zodat gemeenten zoveel mogelijk in staat worden gesteld ervoor te zorgen dat die kosten evenwichtig en rechtvaardig worden verdeeld.

LD6. Wij wensen dat de Regionale Energie Strategie een flexibel karakter heeft en houdt, waarbij – naast de op dit moment al beschikbare technieken – ook wordt ingezet op innovatie en dat veelbelovende ontwikkelingen kunnen worden ingepast. Daarom zou doorlopend onderzoek naar veelbelovende technieken en een periodieke actualisatie van de RES op zijn plaats zijn.

Ldorp14. Woonlastenneutraliteit: De Gemeente Leiderdorp verzoekt Holland Rijnland om aandacht te geven aan de **woonlastenneutraliteit** in de RES 1.0, dit begrip verder te operationaliseren, en deze belofte inzichtelijk en concreet te maken voor haar inwoners.

LS16. Lisse maakt zich zorgen over de haalbaarheid en betaalbaarheid van de energietransitie. Wij vragen Holland Rijnland om in het proces richting de RES 1.0 **inzichtelijk te maken welk financieel instrumentarium er beschikbaar is**, zowel vanuit de regio als hogere bestuurslagen, en inzichtelijk te maken hoe de beschikbaarheid van financiële middelen afweegt tegen de haalbaarheid en betaalbaarheid van voorgenomen ambities en doelstellingen in de RES.

N15. Nieuwkoop is van mening dat de **(on)mogelijkheden van alternatieve energiebronnen en andere innovaties** nadrukkelijk als volwaardige opties moeten worden meegenomen bij de tweejaarlijkse herijking van de RES en vraagt Holland Rijnland een strategie te ontwikkelen om innovatieve technieken structureel te kunnen blijven monitoren en ondersteunen.

N17. Nieuwkoop wenst dat de regio zich actief positioneert als regio waar **innovaties lokaal binnen proefprojecten nader onderzocht kunnen worden**. Nieuwkoop wil daar best wel een pilot gemeente voor zijn.

NO11. De energietransitie zal gepaard gaan met substantiële financiële investeringen. Wij zouden in het vervolgtraject graag zien dat, voor zover mogelijk, de verwachte kosten in beeld worden gebracht, met daaraan gekoppeld het beschikbare en nog benodigde financiële instrumentarium op de ambities waar te kunnen maken.

O8. De gemeenteraad van Oegstgeest markeert nogmaals dat hij de noodzaak voor een regionale verduurzamingsopgave onderstreept, maar juist vanwege dit belang verwacht dat realisme voorop staat. De gemeenteraad verzoekt Holland-Rijnland om te gaan werken met realistische doelen. De gemeenteraad van Oegstgeest verwacht dat de ambities uit het regionale Energie-akkoord in de vertaalslag naar concrete doelen periodiek worden herijkt, op basis van de kennis van dat moment, inclusief de geldende juridische en politieke kaders, opdat voortdurend een zo realistisch mogelijk beeld wordt geschetst.

O9. De gemeenteraad van Oegstgeest markeert nogmaals dat **betaalbaarheid en draagvlak dominant dienen te zijn in de uitvoering**, juist vanwege het belang van de verduurzamingsopgave. De gemeenteraad verzoekt Holland-Rijnland met klem om te komen tot een maximaal mogelijke inpassing van de dure belofte van 'woonlastenneutraliteit', die door het kabinet, het parlement en uiteindelijk ook door de VNG aan alle inwoners van Holland-Rijnland is gedaan, als conditio sine qua non in de definitieve Regionale Energie Strategie.

T13. Teylingen vraagt Holland Rijnland om in het proces richting de RES 1.0 inzichtelijk te maken welk financieel instrumentarium er beschikbaar is, zowel vanuit de regio als hogere bestuurslagen, en inzichtelijk te maken hoe de beschikbaarheid van financiële middelen afweegt tegen de haalbaarheid en betaalbaarheid van voorgenomen ambities en doelstellingen in de RES;

V4. Bij de geplande periodieke herijking van de RES moet er aandacht blijven voor mogelijkheden van innovatie en bijsturing met de kennis van het moment. Denk hierbij aan het mogelijk beschikbaar komen van alternatieven als groen synthetisch gas of waterstof. Op deze wijze kunnen de best passende middelen worden ingezet om de doelstelling te behalen. Biomassa wordt niet als alternatief gezien.

	HH4. Zonnepanelen op water zijn onder strikte voorwaarden mogelijk en bieden soms zelf kansen voor verbetering van waterkwaliteit.
PS18. Wens: Maak richting de RES1.0 de haalbaarheid en betaalbaarheid van de plannen inzichtelijk. Geef daarbij aan wat daarbij de invloed is van keuzes die zijn gemaakt voor duurzame opwek van elektriciteit (in relatie tot bijvoorbeeld de benodigde aanpassing van de infrastructuur) en de inzet van warmtebronnen.	PS15. Bedenking: Innovatie is onderbelicht in de RES'en, ook omdat focus ligt op de periode tot 2030 en bestaande technieken.
PS19. Wens: Houd bij de RES rekening met de doorlooptijden, niet alleen voor de ruimtelijke planvorming, maar ook met het feit dat benodigde investeringsbeslissingen, bijvoorbeeld voor infrastructuur, genomen moeten worden lang voordat deze infrastructuur er ook is en gebruikt kan gaan worden	PS16. Wens: Neem in de RES1.0 een doorkijk naar het beoogde energiesysteem in 2050 en de RES2.0 op en benoem hoe innovatieve technieken een rol (kunnen) spelen op deze termijn.

Voor zover bekend en onderzocht, zullen we in de RES 1.0 aandacht besteden aan de kosten van de energietransitie. Ook zal er aandacht worden besteed aan het aan het voor de gemeenten beschikbare instrumentarium bij de energietransitie en mogelijk in te zetten middelen.

Er is en blijft aandacht voor innovaties. Ook blijven we actief kijken om in onze regio pilots en proefprojecten op te zetten.

Veel zaken zijn echter nog niet bekend en daarom ook nog niet uit te drukken in kosten.

In de RES 1.0 zullen ontwikkelingen, ambities, vraag en aanbod nader uitgewerkt worden. Ook zullen mogelijke maatregelen en instrumenten concreter worden. De verwachting is echter dat er ten aanzien van de kosten slecht globale indicaties gegeven kunnen worden.

Er kunnen bij ter per se geen van de RES 1.0 nog geen schattingen van kosten worden gemaakt. Dat zal zijn beslag krijgen bij verdere uitwerking en concretisering van de RES in concrete uitvoeringsplannen.

In hoofdstuk 2 (energiesysteem) wordt ruim aandacht besteed aan dit thema.

Voorlopig en dynamisch doel (3 maal)

In kaart brengen milieu effecten RES (1 maal)

N14. Nieuwkoop betwijfelt of de doelstelling van 80% opwek in eigen regio met het oog op 2050 haalbaar is en pleit ervoor dat deze als een **voorlopig en dynamisch doel** moet worden beschouwd. Bij de tweejaarlijkse herijking van de RES moet dit doel steeds opnieuw geëvalueerd worden op noodzaak en haalbaarheid op basis van indicatoren binnen de regio en binnen Nederland als geheel. Nieuwkoop vraagt Holland Rijnland om dit op te nemen in het proces rond de RES en verwijst daarbij nadrukkelijk naar het college van Rijksadviseurs, getiteld 'Via Parijs'.

N10. Nieuwkoop acht het van belang dat in de uitwerking naar een definitieve RES er nadrukkelijk aandacht is voor de **milieueffecten** (CO₂ en NO_x) van de uitbreiding van duurzame elektriciteitsproductie, het winnen en/of gebruik van (rest)warmte en de toepassing van nieuwe mobiliteitsvormen.

NO20. Noordwijk betwijfelt of de doelstelling van 80% opwek in de dichtbevolkte eigen regio met het oog op 2050 haalbaar is en pleit ervoor dat deze doelstelling als een voorlopig en dynamisch doel wordt beschouwd. Bij de tweejaarlijkse herijking van de RES moet dit doel steeds op basis van voor de gemeente en regio relevante indicatoren en ontwikkelingen worden herijkt, waarbij deze lijst van wensen en bedenkingen een terugkerende plek behoort te krijgen. Ook de ontwikkeling van relevante innovaties op het gebied van energieopwekking dient daarin meegenomen te worden. Noordwijk vraagt Holland Rijnland om dit op te nemen in het proces rond de RES.

P1. De ambities in de RES lijken haalbaar, maar zijn vaak ook nog vaag en oningevuld.	

Er is een monitor opgezet waarmee we jaarlijks kunnen meten in hoeverre de doelstelling gehaald zullen worden. Hier zal ook bij de RES 2.0 zeker naar worden gekeken.

De milieu effecten van de energietransitie worden de komende periode uitgewerkt in een MER op de RES. Daarmee is Holland Rijnland een van de vijf pilots in Nederland, aangezien de MER in deze fase van de RES nog niet verplicht is.

Ook landelijk is er aandacht voor monitoring. Zo mogelijk zullen we daarbij aansluiten.

Holland Rijnland neemt deel aan een pilot voor een planMER voor de RES. Daarin zullen de mogelijke milieu effecten van de RES uitgebreid aan bod komen. De planMER loopt parallel aan het RES traject.

Monitoring is een belangrijk onderdeel bij opvolging van de RES 1.0. Zie ook 9.2

Uitwerking van de Plan MER loopt nog bij de vrijgave van het RES 1.0 document voor besluitvorming en zal binnen enkele maanden gereed zijn en mee worden genomen richting de RES 2.0 en bij uitwerking in het provinciaal en

Al acties in gaan zetten (1 maal)

Aandacht voor opslag (2 maal)

P2. Een aantal acties die een lange voorbereidingstijd vragen al in gang zetten voordat de RES definitief is omdat anders realisatie van de ambities voor 2030 niet mogelijk lijkt.	
	PS13. Bedenking: De noodzaak tot opslag (van elektriciteit en warmte) is nog onderbelicht en biedt ook kansen in de RES'en.
	PS14. Wens: Blijf hierover in gesprek met de partners en zorg dat ambities en maatregelen in de RES1.0 aansluiten bij wat mogelijk is.

Momenteel gebeurt er binnen de regio al het nodige op het gebied van de energietransitie. Met name ten aanzien van het thema energiebesparing. Ten aanzien van een aantal thema's (zoals duurzame opwekking van energie) zal echter eerst besluitvorming over de RES plaats moeten vinden voordat de uitvoering plaats kan vinden.

Daarover zijn en blijven we in gesprek met Liander en andere partners.

Staat beschreven in hoofdstuk 2.3.4.